

Program edukacji wczesnoszkolnej

W KLASACH 1–3 SZKOŁY PODSTAWOWEJ

Wstęp	2
Ogólne założenia programu	2
Cele zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej	2
Istota poszczególnych dziedzin edukacji	3
Treści programowe	5
Klasa 1	5
Klasa 2	18
Klasa 3	32
Zakończenie	56
Sposoby osiągania celów	56
Ocenianie osiągnięć uczniów	57
Warunki i sposoby realizacji programu	58

Wstęp

OGÓLNE ZAŁOŻENIA PROGRAMU

Otrzymują Państwo nowy program edukacji wczesnoszkolnej zgodny z *podstawą programową kształcenia ogólnego* z 14 lutego 2017 r. przeznaczony do pracy z uczniami klas 1–3.

Edukację wczesnoszkolną dziecko rozpoczyna w siódmym roku życia i kontynuuje przez pierwsze trzy lata pobytu w szkole. Ma ona zapewnić ciągłość kształcenia, a więc z jednej strony uwzględniać to, czego dziecko nauczyło się w przedszkolu, a z drugiej – stopniowo, łagodnie przygotować je do przejścia od kształcenia zintegrowanego do kształcenia przedmiotowego w wyższych klasach szkoły podstawowej. Aby zachować tę ciągłość, nauczyciel klas 1–3 oprócz dobrej znajomości podstawy programowej edukacji wczesnoszkolnej powinien zapoznać się z podstawą programową wychowania przedszkolnego (w szczególności poznać umiejętności, jakie osiąga dziecko 6-letnie, które kończy ten etap edukacji) oraz podstawą programową dla klasy czwartej szkoły podstawowej.

Podczas realizacji programu edukacji wczesnoszkolnej należy brać pod uwagę czasy, w których edukacja się odbywa. Wiek XXI przynosi ze sobą ogrom informacji i ich błyskawiczny sposób docierania do odbiorcy. W tej sytuacji nie jest możliwe ani pożądane, by dziecko zgromadziło w swym początkowym okresie życia zapas wiedzy, z którego mogłoby czerpać w nieskończoność. Powinno natomiast zdobyć fundamentalne podstawy wiedzy o sobie, o świecie oraz pakiet metod umożliwiających w przyszłości rozwijanie własnej zdolności rozumowania i wyobraźni, własnego osądu i poczucia odpowiedzialności. W tym względzie przypisujemy nieocenioną rolę zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej i wyznaczamy jej następujące **zadania**:

1. odkrywanie, uruchamianie, rozwijanie wszystkich **predyspozycji i zdolności poznawczych** dziecka na miarę jego możliwości;
2. kształtowanie **pozytywnego stosunku do nauki**, który będzie dziecku towarzyszył przez całe życie;
3. wyposażanie dziecka w podstawowe **narzędzia uczenia się**: czytanie, pisanie, komunikowanie się, rachowanie, metody rozwiązywania problemów, ćwiczenia uwagi, pamięci i myślenia;
4. kształtowanie nawyku **dociekliwości w badaniu otaczającego świata** i w dążeniu do prawdy w poznaniu;
5. dostarczanie **fundamentalnych treści**, które są niezbędne do rozumienia świata, w którym dziecko żyje;
6. uruchamianie mechanizmów koniecznych w przyszłości do aktywnego, etycznego i estetycznego uczestnictwa w życiu społecznym.

CELE ZINTEGROWANEJ EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ

Nadrzędnym celem edukacji wczesnoszkolnej jest wspomaganie dziecka w całościowym rozwoju tak, by na miarę swoich możliwości było przygotowane do życia w zgodzie ze sobą, ludźmi i przyrodą. Ma to odzwierciedlenie w ogólnych celach edukacji wczesnoszkolnej zawartych w *podstawie programowej* z 14 lutego 2017 r. (s. 21–23), w której wymienia się cztery obszary rozwoju dziecka: **fizyczny, emocjonalny, społeczny i poznawczy**. W ciągu trzyletniej edukacji wczesnoszkolnej dążymy do tego, aby dziecko osiągnęło:

- **w zakresie rozwoju fizycznego**
  - sprawności motoryczne i sensoryczne tworzące umiejętność skutecznego działania i komunikacji;
  - świadomość zdrowotną w zakresie higieny i pielęgnacji ciała;
  - umiejętność wykorzystania własnej aktywności ruchowej w różnych sferach działalności człowieka: zdrowotnej, sportowej, obronnej, rekreacyjnej, artystycznej;
  - umiejętność respektowania przepisów gier, zabaw zespołowych, przepisów poruszania się w miejscach publicznych;
  - umiejętność organizacji bezpiecznych zabaw i gier ruchowych;
- **w zakresie rozwoju emocjonalnego**
  - umiejętność rozpoznawania i rozumienia własnych emocji i uczuć oraz ich nazywania;
  - umiejętność rozpoznawania, rozumienia i nazywania emocji oraz uczuć innych osób; potrzebę tworzenia relacji;
  - umiejętność przedstawiania własnych emocji i uczuć za pomocą prostej wypowiedzi ustnej lub pisemnej, różnorodnych artystycznych form wyrazu;
  - świadomość przeżywanych emocji i umiejętność panowania nad nimi oraz wyrażania ich w sposób umożliwiający współdziałanie w grupie oraz adaptację w nowej grupie;
  - umiejętność odczuwania więzi uczuciowej i potrzebę jej budowania, w tym więzi z rodziną, społecznością szkolną i wspólnotą narodową;

- umiejętność uświadamiania sobie uczuć przeżywanych przez inne osoby z jednoczesną próbą zrozumienia, dlaczego one występują, różnicowania form ich wyrażania w zależności od wieku;
- umiejętność rozumienia odczuć zwierząt, wyrażania tych stanów za pomocą prostych wypowiedzi ustnych i pisemnych oraz różnorodnych form artystycznych;
- **w zakresie rozwoju społecznego**
  - świadomość wartości uznanych przez środowisko domowe, szkolne, lokalne i narodowe; potrzebę aktywności społecznej opartej o wartości;
  - umiejętność nazywania poznanych wartości, oceny postępowania innych ludzi, odwoływania się w ocenie do przyjętych zasad i wartości;
  - potrzebę i umiejętność identyfikowania się z grupami społecznymi, które dziecko reprezentuje, nazywanie tych grup i ich charakterystycznych cech;
  - umiejętność przyjmowania konsekwencji swojego postępowania;
  - umiejętność tworzenia relacji, współdziałania, współpracy oraz samodzielnej organizacji pracy w małych grupach, w tym organizacji pracy z wykorzystaniem technologii;
  - umiejętność samodzielnego wyrażania swoich oczekiwań i potrzeb społecznych;
  - umiejętność obdarzania szacunkiem koleżanek i kolegów, osób dorosłych i okazywania go za pomocą prostych form wyrazu oraz stosownego zachowania;
  - umiejętność samodzielnego organizowania czasu przeznaczonego na odpoczynek indywidualny i w grupie;
  - umiejętność dbania o bezpieczeństwo własne i innych uczestników grupy, w tym bezpieczeństwo związane z komunikacją za pomocą nowych technologii oraz bezpieczeństwem w ruchu drogowym;
- **w zakresie rozwoju poznawczego**
  - potrzebę i umiejętność samodzielnego, refleksyjnego, logicznego, twórczego i krytycznego myślenia;
  - umiejętność poprawnego posługiwania się językiem polskim w mowie, piśmie, pozwalającą na samodzielną aktywność, komunikację i efektywną naukę;
  - umiejętność czytania na poziomie umożliwiającym samodzielne korzystanie z niej w różnych sytuacjach życiowych, w tym kontynuowanie nauki na kolejnym etapie edukacyjnym i rozwijania swoich zainteresowań;
  - umiejętność rozumienia i używania prostych komunikatów w języku obcym;
  - umiejętność rozumienia podstawowych pojęć i działań matematycznych, samodzielne korzystanie z nich w różnych sytuacjach życiowych, wstępnej matematyzacji wraz z opisem tych czynności słowami, obrazami, symbolami;
  - umiejętność stawiania pytań, dostrzegania problemów, zbierania informacji potrzebnych do rozwiązania, planowania i organizacji działania, rozwiązywania problemów;
  - umiejętność czytania prostych tekstów matematycznych, np. zadań tekstowych, łamigłówek, zagadek, symboli;
  - umiejętność obserwacji zjawisk przyrodniczych i społecznych, wykonywania eksperymentów i doświadczeń, umiejętność formułowania wniosków i spostrzeżeń;
  - umiejętność rozumienia zależności pomiędzy składnikami środowiska przyrodniczego;
  - umiejętność rozumienia legend, faktów historycznych, tradycji, elementów kultury materialnej i duchowej oraz pojęć i symboli z nimi związanych, takich jak rodzina, dom, naród, ojczyzna, kraj;
  - umiejętność uczestnictwa w kulturze oraz wyrażania swych spostrzeżeń i przeżyć za pomocą plastycznych, muzycznych, technicznych środków wyrazu, a także przy użyciu nowoczesnych technologii;
  - umiejętność samodzielnego eksploracji świata, rozwiązywania problemów i stosowania zdobytych umiejętności w nowych sytuacjach życiowych.

Realizacja powyższych celów ogólnych odbywa się w toku zajęć w poszczególnych rodzajach edukacji wczesnoszkolnej.

ISTOTA POSZCZEGÓLNYCH DZIEDZIN EDUKACJI

Podstawa programowa z 14 lutego 2017 r. (s. 44–46) precyzuje charakterystyczne cechy poszczególnych dziedzin edukacji wchodzących w skład wczesnoszkolnej edukacji zintegrowanej.

Edukacja polonistyczna

- Jej istotą jest proces poznawania języka mówionego i pisanego w kontakcie ze światem zewnętrznym, w tym z otoczeniem społeczno-przyrodniczym oraz kulturą regionalną i narodową.
- Nadrzędną wartością edukacji polonistycznej staje się zatem komunikatywne posługiwanie się językiem ojczystym w mowie i piśmie połączone z umiejętnością czytania w stopniu umożliwiającym płynne uczenie się dziecka na kolejnych etapach edukacyjnych.

- Budowanie umiejętności czytania powinno odbywać się poprzez codzienne czytanie przez nauczyciela fragmentów lektur, wspólne rozmowy o nich, aby każdy uczeń miał szansę na polisensoryczną eksplorację treści utworów. Taka forma pozwala uniknąć zniechęcenia do czytania, a wprost przeciwnie zachęca – intryguje, poszerza zakres percepcji tekstu.

Edukacja matematyczna

- Prowadzi do stopniowego odkrywania i poznania pojęć podstawowych, takich jak liczba, działanie arytmetyczne.
- Proces ten jest oparty na intuicji matematycznej dziecka oraz na jego własnych strategiach myślenia.
- Nauczyciel zobowiązany jest tak planować zajęcia, aby wiedza matematyczna stopniowo układała się w logicznie powiązany system prowadzący od myślenia konkretno-obrazowego w kierunku myślenia pojęciowego. Pomaga w tym spiralny i liniowy układ treści.

Edukacja społeczna

- Jej rezultatem jest odkrycie istnienia określonych procesów zachodzących w otoczeniu uczniów. Ich rozumienie jest zawsze pochodną obserwacji i doświadczenia jako wyniku celowego spostrzegania.

Nauczyciel zatem dba o organizację przestrzeni, w której uczniowie mogą eksplorować, obserwować i doświadczać. Ta przestrzeń nie zamyka się wyłącznie w obrębie klasy czy budynku szkoły.

Edukacja muzyczna

- Z uwagi na swą specyfikę doskonalą percepcję słuchową, sferę emocjonalną, wrażliwość estetyczną i ekspresję twórczą – w kształceniu zintegrowanym powinna być codziennym elementem zajęć.
- Muzykowanie wspiera motywację do działań grupowych, wpływa także na nastrój uczniów, co ma wielkie znaczenie w procesie organizacji grupy.

Edukacja plastyczna

- Istotą edukacji plastycznej jest umożliwienie dzieciom postrzegania wartości wizualnych, które zawarte są w otoczeniu oraz w naturze. Uczeń poprzez ich przeżywanie rozwija swoją sferę duchową.
- Dzieci, mając naturalną potrzebę wyrażania swych doznań wewnętrznych, wykorzystują do tego techniki plastyczne, muzyczne i działania konstrukcyjne.
- Znaczenie tych działań jest równorzędne z aktywnością polonistyczną czy matematyczną, a dzięki integracji czynnościowej, organizacyjnej i metodycznej działania te wspomagają rozwój mowy i myślenia.

Edukacja techniczna

- Istotą edukacji technicznej jest praca dziecka, a podejmowane przez dziecko zadania techniczne prowadzą do konstrukcji form użytkowych. Te zaś nauczyciel włącza do kolejnych działań jako materiał dydaktyczny, ukazując dzieciom ich funkcjonalność.
- Nadrzędna wartość zadań technicznych to określone umiejętności i sprawności techniczne, w tym manualne.

Wychowanie fizyczne

- Dla zabezpieczenia zdrowego rozwoju dziecka zajęcia ruchowe odbywają się każdego dnia jako element kształcenia zintegrowanego.
- Wskazane jest, aby co najmniej jedna godzina wychowania fizycznego w tygodniu odbywała się w sali gimnastycznej z dostępem do wszelkich środków i sprzętów sportowych.
- Nauczyciel, planując pracę swego zespołu uczniów, uwzględnia wszelkie zabawy i gry ruchowe zapobiegające wadom postawy oraz ćwiczenia kształtujące nawyki utrzymania prawidłowej postawy.
- W klasach 1–3 wiele zajęć, w tym ruchowych, nauczyciel organizuje na świeżym powietrzu.

Ponadto w podstawie programowej wymienia się takie dziedziny edukacji, jak:

- edukacja informatyczna,
- język obcy,
- język mniejszości narodowej lub etnicznej,
- język regionalny – kaszubski,
- etyka.

Treści programowe

KLASA 1

EDUKACJA POLONISTYCZNA

Słuchanie

- Uważne słuchanie wypowiedzi nauczycieli, innych osób z otoczenia.
- Wykonywanie prostych poleceń.
- Wykonywanie zadań według usłyszonej instrukcji.
- Uważne wsłuchiwanie się w to, co rozmówca przekazuje, nieprzerywanie nadawcy.
- Słuchanie w skupieniu czytanego tekstu, audycji telewizyjnej, nagrania na CD, wypowiedzi podczas uroczystości, przedstawień w taki sposób, aby po wysłuchaniu wiernie odtworzyć ich treść.

Mówienie

- Wdrażanie do poprawnego artykułowania poszczególnych głosek i całych wyrazów.
- Zwracanie uwagi na właściwe akcentowanie wymawianych wyrazów.
- Dobieranie słów adekwatnych do rodzaju i intencji wypowiedzi: informacji, pytania, odpowiedzi, prośby, podziękowania, powitania, pożegnania.
- Dbłość o kulturę mówienia – nadawca zwraca się do odbiorcy informacji, nawiązuje z nim kontakt wzrokowy i słuchowy.
- Ćwiczenia w mowie monologicznej: wypowiadanie się dziecka na temat własnych przeżyć, wydarzeń, lektury, filmu, zachowań w krótkiej kilkudzaniowej formie; udzielanie odpowiedzi na pytania; wygłaszanie z pamięci wierszy.
- Ćwiczenia w mowie dialogowej: udział dziecka w rozmowie na określony temat; przeprowadzanie krótkiej rozmowy telefonicznej.
- Opowiadanie treści pojedynczego obrazka.
- Opowiadanie na bazie historyjki obrazkowej.

Czytanie

- Poprawne rozpoznawanie i odczytywanie wszystkich liter alfabetu.
- Analiza i synteza wyrazów. Wyróżnianie w nich liter, głosek, sylab.
- Czytanie wyrazów jedno-, dwu-, a następnie wielosylabowych oraz krótkich zdań i tekstów.
- Wdrażanie do czytania całymi wyrazami.
- Czytanie indywidualne, zespołowe, głośne i ciche krótkich tekstów z podręcznika.
- Wdrażanie do czytania z naturalną intonacją.
- Naśladowanie wzorowego czytania nauczyciela, aktora.
- Wspólne czytanie fragmentów lektur wybranych przez nauczyciela – rozbudzanie zainteresowań czytelniczych.
- Podejmowanie próby samodzielnego czytania książeczek oraz czasopism dla dzieci.
- Odczytywanie i rozumienie sensu uproszczonych rysunków, piktogramów, znaków informacyjnych i napisów.

Pisanie

- Przygotowanie do nauki pisania poprzez kreślenie linii, znaków literopodobnych, pisanie w tunelu i po śladzie.
- Kształtne, prawidłowe pisanie w separacji kolejno poznawanych liter.
- Poprawne łączenie liter w pisanych wyrazach.
- Układanie wyrazów z rozsypanki literowej, a następnie prostych zdań z rozsypanki wyrazowej i ich zapisywanie.
- Przepisywanie wyrazów i krótkich zdań z tablicy, z książki.
- Pisanie z pamięci poznanych i omówionych wcześniej wyrazów.
- Podpisywanie ilustracji.

Ortografia

- Pisanie wyrazów z literami oznaczającymi spółgłoski miękkie.
- Zapisywanie dwuznaków (**ch, rz, sz cz, dz, dź, dż**).

- Pisanie poznanych i dobrze opracowanych na zajęciach wyrazów z **ę** i **ą**.
- Zapisywanie wielką literą początków zdań, imion i nazwisk, nazw państw, miast, rzek.
- Pisanie poznanych na zajęciach wyrazów z **ó**, **h**, **ch**, **ź**, **rz**.

Kształcenie językowe

- Rozróżnianie pojęć: *głoska*, *litera*. Świadomość, że głoski zapisuje się za pomocą liter.
- Wyróżnianie sylab w wyrazach.
- Wyróżnianie wyrazów w zdaniu.
- Wyróżnianie zdań w tekście.

Samokształcenie

- Podejmowanie próby zapisu nowo poznanych liter i wyrazów oraz sprawdzanie poprawności ich zapisu z podanym w podręczniku wzorem.
- Korzystanie z czasopism dla dzieci, zasobów internetu i rozwijanie swoich zainteresowań.

Propozycja lektur do wspólnego i indywidualnego czytania (Wybór utworów z zestawu zaproponowanego w podstawie programowej z 14 lutego 2017 r.)

- Justyna Bednarek, *Niesamowite przygody dziesięciu skarpetek (czterech prawych i sześciu lewych)*
- Jan Brzechwa, *Brzechwa dzieciom*
- Waldemar Cichoń, *Cukierku, ty łobuzie!*
- Agnieszka Frączek, *Rany Julek! O tym, jak Julian Tuwim został poetą*
- Grzegorz Kasdepke, *Detektyw Pozytywka*
- Danuta Parlak, *Kapelusz Pani Wrony*
- Janina Porazińska, *Pamiętnik Czarnego Noska*
- Julian Tuwim, *Wiersze dla dzieci*

EDUKACJA MATEMATYCZNA

Stosunki przestrzenne i cechy wielkościowe

- Określanie położenia przedmiotów względem obserwatora.
- Określanie położenia jednych przedmiotów względem innych obiektów.
- Wyznaczanie kierunków w przestrzeni: na lewo, na prawo, do przodu, do tyłu, w górę, w dół.
- Ocenianie odległości między obiektami: daleko – blisko, bliżej – dalej; blisko – bliżej – najbliżej.
- Poprawne używanie przyimków, np.: *za*, *przed*, *nad*, *pod*, *do*, *z*, *w*, *na zewnątrz*, *wewnątrz*, *obok*.
- Przypisywanie przedmiotom cech typu: krótki, szeroki, wysoki, długi, wąski, gruby.
- Porównywanie przedmiotów pod względem wybranej cechy: długi – krótki; długi – dłuższy – najdłuższy; wąski – szeroki itp.
- Porządkowanie przedmiotów według wielkości, porządkowanie patyczków od najmniejszego do największego i odwrotnie (tworzenie ciągów rosnących bądź malejących).

Rozumienie liczb i ich własności

Liczby pierwszej dziesiątki

- Monografia liczby naturalnej.
- Aspekty liczby: kardynalny, porządkowy, miarowy.
- Zapisywanie liczb za pomocą cyfr.
- Rozkładanie liczb na składniki.
- Porównywanie liczb.
- Porządkowanie liczb w określone ciągi malejące lub rosnące; miejsce liczby na osi liczbowej.

Liczby drugiej dziesiątki

- Pojęcia: liczby jednocyfrowe, liczby dwucyfrowe; zapisywanie liczb cyframi arabskimi.
- Struktura liczby dwucyfrowej; zapoznanie z dziesiątkowym systemem zapisywania liczb; wyróżnianie rzędów: jedności i dziesiątek.

- Porównywanie liczb dwucyfrowych w zakresie 20; umieszczanie ich na osi liczbowej.
- Porządkowanie liczb według wielkości – rosnąco i malejąco.

Liczby w zakresie 100

- Liczenie dziesiątkami do 100.
- Wskazywanie jedności i dziesiątek w liczbie dwucyfrowej.

Posługiwanie się liczbami

Działania na liczbach pierwszej dziesiątki

- Dodawanie i odejmowanie liczb w zakresie 10.
- Zapisywanie działań za pomocą znaków matematycznych.
- Zero jako wynik odejmowania.
- Obliczenia pieniężne; monety: 1 gr, 2 gr, 5 gr, 10 gr, 1 zł, 2 zł, 5 zł.

Działania na liczbach drugiej dziesiątki

- Dodawanie i odejmowanie liczb wewnątrz drugiej dziesiątki, np.: $10 + 2$, $12 + 4$, $16 - 6$, $16 - 4$.
- Dodawanie i odejmowanie liczb z przekroczeniem progu dziesiątkowego.
- Dodawanie i odejmowanie kilku liczb; poznawanie i stosowanie własności dodawania – przemienności.
- Mnożenie liczb w zakresie 20.
- Obliczenia pieniężne (grosze, złotówki).
- Związek dodawania z odejmowaniem; kształcenie nawyku sprawdzania poprawności odejmowania za pomocą dodawania; rozwiązywanie łatwych działań z niewiadomą w postaci okienka.

Czytanie tekstów matematycznych

- Rozwiązywanie prostych zadań tekstowych.
- Analizowanie treści zadania tekstowego; wyróżnianie w niej danych liczbowych, niewiadomej; ustalanie związku między danymi a niewiadomą.
- Układanie prostych zadań tekstowych.

Pojęcia geometryczne

- Dostrzeganie kształtów różnych figur geometrycznych w otoczeniu.
- Rysowanie figur za pomocą szablonów.
- Obrysowywanie modeli figur geometrycznych, układanie ich z patyczków, modelowanie na geoplanie.
- Tworzenie kształtów różnych figur poprzez rozcinanie, zginanie, układanie jednych figur z drugich.
- Odróżnianie i podawanie nazw takich figur, jak: koło, trójkąt, prostokąt, kwadrat.
- Rysowanie i mierzenie odcinków (w zakresie 20 cm).

Stosowanie matematyki w sytuacjach życiowych

- Klasyfikowanie przedmiotów według wyróżnionej cechy.
- Tworzenie zbioru zgodnie z podanym warunkiem.
- Ustalanie warunku, który spełniają elementy wskazanego zbioru.
- Przeliczanie elementów w zbiorach.
- Porównywanie liczebności dwóch zbiorów; rozumienie pojęć: *mniej* – *więcej* – *tyle samo* i zapisywanie tych relacji za pomocą znaków: $<$, $>$, $=$.

Pomiary

Czas kalendarzowy

- Nazwy dni tygodnia; wymienianie ich we właściwej kolejności.
- Nazwy kolejnych miesięcy w roku.
- Nazwa aktualnej pory roku oraz bieżącego miesiąca.
- Wyszukiwanie w kalendarzu dat ważnych dla dziecka, np. urodzin, imienin, świąt.

Czas zegarowy

- Zapoznanie z tarczą zegara i rolą poszczególnych wskazówek; spostrzeżenie: mała wskazówka porusza się wolniej niż duża; duża wskazuje godziny, mała minuty.
- Odczytywanie pełnych godzin.
- Dokonywanie prostych obliczeń zegarowych na pełnych godzinach.

Długość

- Mierzenie długości różnych przedmiotów różnymi miarkami, np. ołówkiem, klokiem, patyczkiem, zeszytem, krokami, kawałkiem sznurka.
- Wskazanie przydatności pewnych części ciała do wykonywania pomiaru: stopa, dłoń, palec, przedramię itp.
- Zapoznanie z linijką i pojęciem *centymetra*.
- Mierzenie długości linijką (w zakresie 20 cm).

Masa

- Ważenie przedmiotów na wadze szalkowej bez użycia odważników; stosowanie określeń: cięższy – lżejszy – tak samo ciężki; tu więcej – tu mniej – a tu tyle samo.
- Zapoznanie z pojęciem *kilograma*.
- Ważenie przedmiotów z użyciem odważników kilogramowych.

Pojemność

- Zapoznanie z pojęciem *litra*.
- Odmierzanie płynów ćwierćlitrowym kubkiem i litrowym naczyniem. Stwierdzenie: *jeden kubek wody to mniej niż 1 litr; dwa kubki wody to mniej niż 1 litr; cztery kubki wody to tyle samo co 1 litr; pięć kubków wody to więcej niż 1 litr.*

EDUKACJA SPOŁECZNA

Rozumienie środowiska społecznego

Dziecko jako jednostka społeczna

- Dostrzeganie swojej indywidualności w sferze:
  - fizycznej: wyróżnianie i podawanie nazw części ciała (głowa, tułów, ręce, nogi, brzuch); porównywanie siebie z innymi osobami – cechy wspólne: te same części ciała; cechy różniące: kolor oczu, włosów, wzrost itp.);
  - zmysłowej – dostrzeganie, że poznawanie świata odbywa się za pomocą wzroku, dotyku, słuchu, węchu, smaku; porównywanie sprawności tych narządów podczas zabaw i nauki;
  - emocjonalnej – rozpoznawanie emocji wyrażanych przez siebie i przez inne osoby, takich jak: radość, smutek, gniew, złość, czułość, życzliwość;
  - intelektualnej – respektowanie zasady: *Najpierw myślę, później działam.*
- Poczucie własnej wartości – stwarzanie sytuacji, w których dziecko przekonuje się i stwierdza, w czym jest dobre, a w czym najlepsze (np. *Jestem dobry / dobra w liczeniu do stu. Jestem najlepszy / najlepsza w grze w piłkę*).

Dziecko jako członek rodziny

- Identyfikowanie się z rodziną i jej tradycjami:
  - pamiętanie swojego nazwiska oraz nazwisk dziadków i krewnych;
  - odczuwanie poczucia bezpieczeństwa wśród członków rodziny;
  - chętnie uczestnictwo w rodzinnych świętach i uroczystościach;
  - poznawanie historii rodziny poprzez oglądanie zdjęć, słuchanie opowiadań rodziców, dziadków.
- Tworzenie życzliwych więzi rodzinnych:
  - okazywanie miłości członkom rodziny; wczuwanie się w ich smutki i radości;
  - darzenie szacunkiem rodziców i dziadków;
  - sprawianie radości rodzicom, rodzeństwu, dziadkom;
  - dzielenie się swoimi problemami, sukcesami i porażkami.
- Podejmowanie i wypełnianie obowiązków domowych:
  - poznanie swoich stałych obowiązków i wykonywanie ich bez przypominania; wykonywanie prac lubianych i mniej lubianych, ale koniecznych;
  - wspólna troska o czystość i higienę pomieszczeń; utrzymywanie w porządku swoich zabawek i przyborów szkolnych.

Dziecko jako członek społeczności szkolnej

- Dziecko jako uczeń:
  - systematyczne poznawanie praw i obowiązków ucznia; pomaganie nauczycielowi w przygotowaniu pomocy dydaktycznych; sumienne pełnienie dyżurów w klasie; poszanowanie podręczników i przyborów szkolnych, sumienne wykonywanie powierzonych zadań edukacyjnych i organizacyjnych; odpowiednie zachowywanie się w klasie, w szatni, szkolnej świetlicy, bibliotece itp.;
  - rozbudzanie ciekawości poznawczej i cierpliwości w dochodzeniu do wiedzy;
  - traktowanie nauki szkolnej nie tylko jako obowiązku, ale także jako przyjemności;
  - poznawanie, jak uczą się dzieci w innych krajach, w szczególności w kraju nauczanego języka obcego;
  - zdobywanie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji;
  - uczenie się właściwego reagowania emocjonalnego na sukces lub porażkę.
- Dziecko jako członek społeczności klasowej:
  - nawiązywanie serdecznych stosunków z innymi dziećmi w klasie; okazywanie sobie życzliwości;
  - przestrzeganie kulturalnego odnoszenia się do siebie nawzajem, stosowanie zwrotów grzecznościowych (*przepraszam, proszę, dziękuję*);
  - sprawianie radości koleżankom i kolegom, składanie im życzeń imieninowych, wykonanych osobiście upominków;
  - opiekowanie się koleżankami lub kolegami potrzebującymi pomocy; właściwe odnoszenie się do dzieci niepełnosprawnych;
  - unikanie krzyku, kłótni i innych zachowań agresywnych w kontaktach z rówieśnikami;
  - poszanowanie cudzej własności.

Orientacja w czasie historycznym

Wiedza o kraju ojczystym

- Zdobywanie świadomości narodowej (mówimy po polsku, jesteśmy Polakami, nasz kraj to Rzeczpospolita Polska; naszą stolicą jest Warszawa).
- Rozpoznawanie godła i barw ojczystych; rozumienie pojęcia *ojczyzna*; wskazywanie na mapie stolicy Polski oraz największych rzek (Wisła, Odra).
- Godne zachowywanie się podczas słuchania i śpiewania hymnu narodowego.
- Poznawanie legend związanych z powstaniem Polski i wybranych miast naszego kraju.
- Zapoznanie z pierwszymi władcami i królami Polski.
- Zapoznanie z pierwszą stolicą Polski.
- Poznawanie sławnych Polaków.
- Zdobywanie wiedzy o patronie szkoły.

EDUKACJA PRZYRODNICZA

Rozumienie środowiska przyrodniczego

Jesień

- W klasowym kąci przyrody:
  - urządzenie kąci przyrody w zależności od możliwości: grupowanie ozdobnych roślin doniczkowych (ich nazwy i warunki konieczne do prawidłowego wzrostu); podejmowanie decyzji o hodowli wybranego zwierzątka; zbieranie i ekspozycjonowanie na bieżąco darów jesieni; prowadzenie obserwacji pogody i notowanie ich w klasowym kalendarzu pogody.
- W ogrodzie lub na polu:
  - rozróżnianie i podawanie nazw warzyw (marchew, pietruszka, burak, sałata, kapusta, cebula, kalafior, dynia, fasola, pomidor); wymienianie i wskazywanie ich części jadalnych;
  - zbiór warzyw; wartości odżywcze; surówki; różne sposoby przechowywania warzyw, przetwory; usuwanie chwastów (oset, pokrzywa);
  - rozpoznawanie i podawanie nazw ozdobnych roślin kwiatowych: aster, chryzantema, nasturcja, nagietek, pelargonja i inne rośliny dostępne do obserwacji;
  - wędnięcie roślin; zabezpieczanie wieloletnich roślin ozdobnych przed zimą (np. róż).

- W sadzie:
  - rozpoznawanie i podawanie nazw drzew owocowych (jabłoń, grusza, śliwa) oraz krzewów owocowych (agrest, malina, porzeczka);
  - sposoby zbierania i przechowywania owoców; wartości odżywcze; sałatki owocowe; przetwory.
- W parku lub w lesie (dzieciom w mieście łatwiej jest obserwować park; dzieciom na wsi – las):
  - rozpoznawanie po liściach i owocach wybranych drzew liściastych (np. jarzębina, kasztanowiec, dąb, klon, brzoza, wierzba) oraz drzew iglastych (sosna, świerk);
  - opadanie liści z drzew liściastych – próba wyjaśnienia, dlaczego tak się dzieje;
  - odlot ptaków (np. bocianów, jaskółek, kukulek, szpaków);
  - poznanie kilku zwierząt żyjących w naturalnym środowisku, ich wygląd, sposób odżywiania i przygotowanie się do przetrwania zimy (wiewiórka, lis, zając, sarna, dzik, kret, żaba); zagrożenia czyhające na człowieka ze strony chorych lub niebezpiecznych zwierząt;
  - zbieranie leśnych nasion i owoców w celu dokarmiania zwierząt zimą; zbieranie grzybów; zagrożenia związane z trującymi owocami i grzybami.

Zima

- W klasowym kąci przyrody:
  - systematyczna opieka nad hodowlami założonymi jesienią;
  - hodowanie w skrzynkach pietruszki, rzeżuchy, szczypiorku; poznawanie warunków koniecznych do życia roślin (światło, woda, powietrze);
  - doświadczalne stwierdzanie czystości śniegu.
- W parku lub w lesie:
  - odpoczynek przyrody; znaczenie pokrywy śnieżnej dla roślin i zwierząt; zmiany w wyglądzie zwierząt (gęstnienie sierści, zmiana jej koloru), zapadanie w sen zimowy;
  - konieczność dokarmiania zwierząt (sarny, jelenie, dziki, zające) – paśniki; poznawanie zwierząt chronionych;
  - systematyczne dokarmianie ptaków; rozpoznawanie ptaków gromadzących się w miejscach dokarmiania (sikora, wróbel, kruk, sroka, wrona, gil).
- W domu:
  - opieka nad roślinami doniczkowymi; poznawanie wybranych roślin egzotycznych; rozpoznawanie wybranych owoców roślin egzotycznych; zdobywanie wiedzy o ich środowisku życia;
  - opieka nad kotem, psem lub innymi zwierzętami domowymi.

Wiosna

- W klasowym kąci przyrody:
  - obserwowanie rozwoju liści i kwiatów na gałązkach roślin hodowanych w naczyniu z wodą (brzoza, forsycja);
  - wysiewanie nasion do skrzynek; pielęgnowanie i obserwowanie ich kiełkowania oraz wzrostu; znaczenie wody, światła i powietrza w wegetacji roślin.
- W ogrodzie lub na polu:
  - zapoznanie się z nasionami warzyw (marchew, ogórek, dynia, burak, fasola itp.);
  - przygotowanie zagonków do siewu warzyw; rozróżnianie i nazywanie narzędzi ogrodowych; odróżnianie chwastów, np. oset, pokrzywa;
  - rozpoznawanie wybranych roślin kwitnących wiosną (krokus, bratek, żonkil, narcyz, tulipan, szafirek, hiacynt itp.);
  - obserwowanie wyglądu i zachowania takich zwierząt, jak: mrówka, dżdżownica, pszczoła, osa, trzmiel, motyl; szkodniki ogrodowe; zwierzęta pożyteczne;
  - rozpoznawanie krzewów ozdobnych (np. bez, forsycja, jaśmin).
- W sadzie:
  - obserwowanie prac pielęgnacyjnych w sadzie: bielenie i przycinanie drzew;
  - znaczenie zapylania kwiatów przez pszczoły;
  - zapoznanie się, w jaki sposób z nasion powstają owoce;
  - dostrzeganie bogactwa barw, kształtów, zapachów, dźwięków wiosny;
  - rozpoznawanie i wymienianie nazw ptaków ogrodowych (szpak, kos); ich znaczenie w walce ze szkodnikami; zakładanie budek lęgowych; ochrona ptasich gniazd.

- W parku lub w lesie:
  - pierwsze wiosenne rośliny kwiatowe (przebiśnieg, zawilec, fiołek, konwalia); poznawanie roślin chronionych;
  - budzenie się drzew i krzewów do życia (bazie wierzbowe, kwiaty forsycji itp.);
  - powrót ptaków, zakładanie gniazd, opieka nad pisklętami;
  - ruch w mrowisku.
- W domu:
  - segregowanie odpadów;
  - rozumienie znaczenia pojęcia *opakowanie ekologiczne*;
  - oszczędzanie wody;
  - rozumienie znaczenia wody dla życia roślin i zwierząt.

Funkcje życiowe człowieka – ochrona zdrowia, bezpieczeństwo i odpoczynek

Dbanie o zdrowie i schludny wygląd

- Odżywianie: rozumienie, dlaczego należy jeść regularnie urozmaicone posiłki; przyrządzanie sałatek warzywnych i owocowych; wyrabianie nawyku sprawdzania terminów przydatności produktów do spożycia.
- Higiena osobista: konieczność mycia rąk (szczególnie po wyjściu z toalety, po zajęciach plastycznych, przed posiłkami), czyszczenie zębów po każdym posiłku; opanowanie tych czynności; właściwe korzystanie z urządzeń sanitarnych; zakrywanie ust podczas kaszlu i kichania; dbanie o porządek w plecaku i swoim pokoju.

Bezpieczeństwo

- Przestrzeganie zasad bezpieczeństwa obowiązujących w klasie, w szkole; uświadamianie konsekwencji zachowań zagrażających bezpieczeństwu (popychanie, podstawianie nogi, bieganie na oślep).
- Przestrzeganie zakazu zabaw w miejscach niedozwolonych; kształtowanie świadomego poznawania i przestrzegania zasad ruchu drogowego dla pieszych.
- Zaufanie do policjanta jako osoby pomagającej w sytuacji zagrożenia; znajomość domowego numeru telefonu i adresu zamieszkania.

Odpoczynek

- Rozumienie znaczenia ruchu dla rozwoju organizmu; uprawianie wybranych sportów letnich i zimowych, np.: jazda na sankach, łyżwach, deskorolce, rowerze, gra w piłkę.
- Rozumienie potrzeby odpowiedniej ilości snu.
- Uprawianie hobby; oglądanie dozwolonych programów telewizyjnych, gra w gry stolikowe.

Rozumienie przestrzeni geograficznej

Poznawanie swojej miejscowości i swojego regionu

- Znajomość nazwy swojej miejscowości (nazwa wsi, miasta, dzielnicy, ulicy); znajomość adresu dziadków (nazwa miasta, ulicy).
- Interesowanie się historią swojej miejscowości (miasta, wsi, okolicy); słuchanie i opowiadanie związanych z nim legend; poznawanie tradycji związanych z własnym regionem (stroje, pieśni, tańce, zdobnictwo).
- Poznawanie pracy w pobliskich obiektach usługowych; zapoznanie z zawodami wykonywanymi w najbliższej okolicy.
- Poznawanie obiektów użyteczności publicznej (apteka, remiza straży pożarnej, przychodnia lekarska, komisariat policji itp.); utrwalanie nawyku kulturalnego zachowania się w miejscach publicznych oraz miejscowych środkach transportu.
- Zapoznanie z rodzajami opadów.
- Wyznaczanie głównych kierunków w terenie: wschód – zachód – północ – południe na podstawie cienia oraz wiatru.

Obserwacja zjawisk atmosferycznych

- Jesień:
  - temperatura – obserwacja zmiennych warunków pogodowych (chłodniej, dni coraz krótsze, noce dłuższe);
  - wiatr – obserwacja kierunku i siły wiatru (bezwietrznie, słaby wiatr, silny wiatr), połączona z obserwowaniem poruszania się gałęzi drzew i zabawą latawcem, wiatraczkiem;
  - opady – częściej padają deszcze; występują mgły, mżawki, jesienne szarugi, nocne przymrozki.

- Zima:
  - temperatura – obserwacja zmiennych warunków pogodowych: słońce świeci coraz krócej i dostarcza coraz mniej ciepła, wcześniej zapada zmrok; noce długie – dni krótkie; niska temperatura powietrza, mróz (lekki, siarczysty);
  - wiatr – obserwacja kierunku i siły wiatru (cisza, wietrzyk, wichura); mroźny wiatr.
  - opady – śnieg, śnieg z deszczem, grad i związane z nimi zjawiska: szadź, gołoledź, zamieć, odwilż, zamarzanie wody, sople lodu.
- Wiosna:
  - temperatura – obserwacja zmiennych warunków pogodowych: słońce świeci dłużej i wędruje wyżej po niebie; robi się coraz cieplej; dzień się wydłuża; topnieje śnieg i lód na zbiornikach wodnych; robi się błoto, na rzekach spiętrza się kra lodowa;
  - wiatr – obserwowanie kierunku i siły wiatru: osuszające działanie wiatru;
  - opady – deszcz, deszcz ze śniegiem; zmienność i kapryśność pogody; błoto; parowanie wody.

Wiedza o naszej planecie Ziemi

- Oglądanie ilustracji z układem planet naszej galaktyki; zrozumienie, że Ziemia jest jedną z planet krążących wokół Słońca; oglądanie globusa jako modelu Ziemi.
- Interesowanie się życiem ludzi w różnych miejscach naszej planety; akceptowanie ludzi mimo ich różnic (kolor skóry, sposób mówienia, ubierania się); poznawanie sposobów porozumiewania się werbalnego (nauka języka obcego) i poza-werbalnego (gesty, ruchy, mimika).
- Poznawanie zagrożeń dla środowiska przyrodniczego wynikających z działalności człowieka – zatrucie powietrza i wód, zaśmiecanie, przyczynianie się do pożarów lasów i łąk.
- Uświadamianie konieczności ochrony środowiska naturalnego; segregowanie odpadów, stosowanie opakowań ekologicznych i toreb wielokrotnego użytku; troszczenie się o rośliny i zwierzęta z najbliższego otoczenia; oszczędzanie wody i energii elektrycznej; znaczenie wody dla człowieka i wszystkich organizmów żywych.

EDUKACJA PLASTYCZNA

Percepcja sztuki – odbiór wypowiedzi i wykorzystywanie informacji

- Kształt: bryłowaty, płaski, trójkątny, kwadratowy, prostokątny, owalny.
- Faktura: gładka, matowa, lśniąca, szorstka, chropowata, śliska.
- Wielkość: duży, mały, cienki, gruby, niski, wysoki.
- Usytuowanie w przestrzeni: blisko, daleko, wyżej, niżej, na dole, u góry, po lewej stronie, z prawej strony.
- Oddalenie: blisko, daleko, bliżej, nieco dalej.
- Barwa: jasna, ciemna, żółta, pomarańczowa, czerwona, fioletowa, brązowa, ciemnozielona, ciemnoniebieska, czerwono-niebieska, niebiesko-zielona.
- Rytm w powtarzaniu się kształtów, barw, faktury, wielkości.
- Dostrzeżenie wymienionych wyżej obiektów obserwacji w przedmiotach, postaci ludzkiej, w ozdobach.

Ekspresja przez sztukę – tworzenie wypowiedzi

Rysunek

- Kreślenie pojedynczych przedmiotów, postaci ludzi, zwierząt, roślin, zjawisk.
- Ilustrowanie scen związanych z własnymi przeżyciami i treścią czytanych tekstów i opowiadanych wydarzeń, legend; przedstawianie zdarzeń rzeczywistych i fantastycznych.
- Ćwiczenia w rysowaniu ołówkiem, patykiem, piórkiem, kredką świecową, kredką pastelową, kredą, mazakiem.
- Spostrzeganie, że głównym środkiem wyrazu w rysunku jest linia; uczenie się rysowania różnego rodzaju linii: prostych, falistych, wahadłowych, zygzakowatych, krzyżujących się, splecionych, owalnych.

Malarstwo

- Poznawanie rodzajów pędzli do malowania: cienkie – szerokie, twarde – miękkie.
- Malowanie pędzlem i farbami kryjącymi (plakатовymi i temperowymi) na papierze i kartonie.
- Podawanie nazw barw używanych do malowania (gotowych); rozróżnianie barw jasnych i ciemnych.

Kształtowanie wytworów płaskich i przestrzennych

- Wycinanie i wydzieranie z papieru; tworzenie kompozycji płaskich.
- Budowanie z klocków.
- Lepienie z plasteliny, gliny, masy solnej, modeliny.
- Wykonywanie ludzików i zwierzątek z owoców drzew i krzewów (kaształy, żołędzie, szyszki, jarzębina itp.).
- Tworzenie prostych kształtów z papieru metodą origami.
- Wykonywanie przedmiotów użytecznych, np.: maska na bal, broszka dla mamy, lalka, pacynka do teatrzyku klasowego.

Recepcja sztuki – analiza i interpretacja wytworów kultury

- Zapoznanie z dziedzinami sztuk plastycznych, z ich wykonawcami i ich dziełami: architektura – architekt – projekt; malarstwo – malarz – obraz; rzeźba – rzeźbiarz – rzeźba.

EDUKACJA TECHNICZNA

Planowanie i organizacja pracy podczas montażu wytworów technicznych

- Sprecyzowanie zadania.
- Zgromadzenie odpowiednio dobranego materiału i potrzebnych narzędzi.
- Odpowiednie przygotowanie miejsca pracy.
- Ustalenie kolejności wykonywanych czynności (mierzenie, wycinanie, klejenie, ozdabianie itp.).
- Wykonanie np. ludzików i zwierzątek z materiału przyrodniczego, zabawek (latawce, wiatraczki, tratwy), przedmiotów użytecznych (koperty, pudełka, korale).
- Oszczędne gospodarowanie materiałami.
- Dbanie o ład i porządek w miejscu pracy.
- Wykazywanie twórczej inwencji podczas tworzenia swojego dzieła.

Znajomość własności różnych materiałów

Rozpoznawanie materiałów przydatnych do majsterkowania:

- przyrodniczych (żołędzie, kasztany, owoce, warzywa, jarzębina, szyszki, kora, suszone trawy, kwiaty, glina, masa solna);
- papierniczych (karton, papier, tektura, bibuła gładka i marszczona, serwetki stołowe; papier: gazetowy, maszynowy, śniadaniowy, zeszyty z kolorowym papierem);
- włókienniczych (skrawki materiałów, wstążki, nici, włóczki, tasiemki, sznurki);
- tworzyw sztucznych (folia aluminiowa, kapsle, plastikowe buteleczki po produktach spożywczych itp.).

Zapoznanie z cechami wybranych materiałów

- Określanie faktury i wyglądu materiałów: miękki – twardy, gładki – chropowaty, lśniący – matowy.

Umiejętne dobieranie materiału do wykonywanego obiektu

Stosowanie narzędzi i obsługa urządzeń technicznych

- Bezpieczne posługiwanie się prostymi narzędziami.
- Zdobywanie wprawy w używaniu takich narzędzi, jak: nóż, nożyczki, kołec, zszywacz biurowy, dziurkacz, kostka introligatorska; igła, napałek, agrafka; linijka, naczynie do kleju, pędzelek, szablony, ściereczka do rąk.
- Zapoznanie ze sposobami łączenia materiałów: sklejanie, zszywanie, spinanie.
- Poznanie sposobów przechowywania i konserwowania używanych narzędzi.
- Zapoznanie ze sposobami udzielania pierwszej pomocy podczas skaleczenia.

Bezpieczne korzystanie z domowych urządzeń technicznych

- Zapoznanie z ogólnymi zasadami działania latarki, zegara, odkurzacza, sokowirówki.
- Kształcenie umiejętności włączania radia, telewizora, magnetofonu.
- Zapoznanie z obsługą telefonu, domofonu, wideofonu (o ile taki jest w domu).
- Wskazywanie zagrożeń wynikających z niewłaściwego posługiwania się urządzeniami elektrycznymi i gazowymi.

EDUKACJA MUZYCZNA

Percepcja muzyki – słuchanie

- Słuchanie ciszy; rozpoznawanie i naśladowanie głosów z otoczenia.
- Słuchanie muzyki instrumentalnej na żywo: śpiewanie i granie przez nauczyciela.
- Słuchanie muzyki odtwarzanej mechanicznie (płyta CD, nagranie z internetu, audycja TV);
- Udział w koncertach muzycznych; zdobywanie kultury słuchania muzyki i właściwego zachowania się podczas koncertu.
- Rozpoznawanie głosów ludzkich: sopran i bas.
- Poznawanie i różnicowanie głosów instrumentów muzycznych.

Ekspresja muzyczna – śpiew

- Wsluchiwanie się w dźwięki mowy; rytmiczne recytowanie tekstów – poprawne fonetycznie, artykulacyjnie, intonacyjnie; ze zróżnicowaniem tempa, dynamiki i barwy głosu; z odpowiednią regulacją oddechu.
- Wsluchiwanie się w dźwięki przyrody: naśladowanie miauczenia kota, szelestu liści, szumu wody itp.
- Wsluchiwanie się w dźwięki otoczenia: naśladowanie warkotu motoru, klaksonu samochodu, dźwięku syreny strażackiej itp.
- Odróżnianie głosów męskich i żeńskich.
- Porównywanie wysokości dwóch dźwięków; dźwięki wysokie (cienkie) – dźwięki niskie (grube); łączenie rozpoznawania z ruchem: dźwięk wysoki – wspięcie na palce, dźwięk niski – przysiad.
- Wdrażanie do określania linii melodycznej piosenki ruchem ręki.
- Rozpoznawanie znanych piosenek na podstawie melodii (lub ich fragmentów) zaśpiewanych przez nauczyciela.
- Uczenie się i śpiewanie piosenek – śpiew zbiorowy i indywidualny.
- Śpiewanie hymnu Polski.

Improwizacja ruchowa – rytmika i taniec

Ruch z muzyką

- Zabawy bieżne: szybkie reagowanie na różne sygnały muzyczne.
- Zabawy ze śpiewem.
- Uczenie się prostych form tanecznych: krok podstawowy, skoki i podskoki, klaskanie, grożenie palcem, ruchy naśladowujące pracę w różnych zawodach.

Tworzenie rytmu

- Wypowiadanie krótkich tekstów ze zmianą tempa, dynamiki, artykulacji i intonacji głosu.
- Recytowanie rytmiczne sylab, słów, zdań.
- Powtarzanie tematów rytmicznych w formie echa: klaskanie, stukanie, recytacja, ruch, gra na instrumentach.

Tworzenie melodii

- Rozwijanie inwencji twórczej: improwizowanie głosem (śpiewanie swojego imienia, śpiewanie pytania, odpowiedzi); improwizacje wokalne do krótkich, prostych wierszowanek, przysłów.

Improwizowanie ruchu

- Swobodne poruszanie się w takt muzyki; naśladowanie ruchów zwierząt, szumu drzew, szumu morskich fal, burzy, deszczu o różnym nasileniu itp.

Tworzenie form muzycznych

- Tworzenie muzycznych ilustracji do wierszy i opowiadań.
- Rysowanie i malowanie ilustracji do słuchanej melodii, piosenki.
- Tworzenie własnych układów tanecznych do utworu muzycznego.

Taniec

- Próby tańca według własnych układów ruchowych oraz wybranych tańców ludowych.

Gra na instrumentach:

- Wydobywanie dźwięków z przedmiotów: klocków, papieru, pudełka, folii, butelki szklanej lub plastikowej.
- Akompaniament do piosenek i zabaw ruchowych z zastosowaniem naturalnych efektów akustycznych: tupania, klaskania, pstrykania, uderzania o uda.

- Zapoznanie z budową i sposobem grania na instrumentach niemelodycznych: grzechotce, bębenku, trójkącie, tamburynie, kołatce, kastanietach.
- Akompaniament do śpiewu: stosowanie gestów dźwiękotwórczych, np. tupania, klaskania, pstrykania, uderzania o uda.

Zapisywanie dźwięku

- Zapisywanie dźwięków w zabawie z instrumentami perkusyjnymi, np. poprzez układ klocków rytmicznych, piktogramów, liczb, obrazków.
- Korzystanie z wybranego zapisu melodii w czasie gry na instrumencie: dzwonkach, ksylofonie, flażolecie.

ETYKA

Rozumienie podstawowych zasad i pojęć etyki

- **Spokój** rozumiany jako:
  - wewnętrzne uczucie w nas samych; potrzeby i sposób ich zaspokajania;
  - pozytywne myślenie o sobie i innych; pokój na świecie; gołąbek pokoju;
  - zgodna współpraca ludzi;
  - sposób rozwiązywania konfliktów poprzez rozmowę, bez używania przemocy (ręce są do obejmowania, a nie do odpychania).

Spokój to bardzo ważna wartość w życiu każdego człowieka. Cisza, która jest wewnątrz nas, jest podstawą odczuwania radości i szczęścia. Spokój to opanowanie gniewu; to pozytywne myślenie o sobie i innych; to stan zrelaksowanego umysłu, który pozwala nam skupić uwagę na wykonywanej czynności. Spokój zapobiega konfliktom, a kiedy już takie zaistnieją, pozwala na rozwiązanie ich bez wybuchu agresji. Gdyby każdy człowiek na świecie był spokojny, nie byłoby nieszczęść i wojen.

- **Szacunek** rozumiany jako:
  - docenianie samego siebie (*Jestem kimś niepowtarzalnym i wartościowym.*);
  - uznanie, że inni także są wartościowi; należy ich szanować bez względu na ich kolor skóry, pochodzenie, urodę, sprawność, stan zamożności;
  - okazywanie szacunku innym; miłe traktowanie innych; odzywanie się z szacunkiem do rodziców, krewnych, do nauczycieli, kolegów i innych osób;
  - okazywanie szacunku przyrodzie.

Szacunek to docenianie samego siebie i innych. Pierwszą formą szacunku jest szacunek do samego siebie; to wiedza o swej niepowtarzalności i własnych zaletach. Gdy szanujemy siebie, łatwo przychodzi nam szanowanie innych i okazywanie im szacunku przez akceptowanie ich takimi, jakimi są; przez uważne słuchanie, gdy mówią; grzeczne i miłe zachowanie się wobec nich; sprawianie im radości swoim zachowaniem. Szacunek okazujemy nie tylko ludziom, ale także przyrodzie; należy ją szanować i uczestniczyć w akcjach jej ochrony.

- **Miłość** rozumiana jako:
  - uczucie wewnętrzne każdego z nas, przekonanie, że każdy jest wart miłości; okazywanie miłości innym; rozumienie wyrażen: *człowiek o wielkim sercu, człowiek bez serca, człowiek o sercu z kamienia, człowiek o gołębiim sercu*;
  - troska o innych i chęć dzielenia się z innymi (podarki od serca); rozumienie zwrotu: *chcę tego, co dla ciebie dobre* – w relacjach z rodzicami, z nauczycielem, z uczniami;
  - troska o przyrodę.

Miłość oznacza, że chcę być kochany i potrafię kochać innych – swoją rodzinę, mój kraj, ludzi na całym świecie. Miłość to dobroć, to bycie uprzejmym, to dzielenie się – to podarki od serca; to bycie godnym zaufania przyjacielem. Tam, gdzie jest miłość, nie ma gniewu ani agresji. Miłość to również troska o przyrodę.

- **Odpowiedzialność** rozumiana jako:
  - sumienne wykonywanie swoich obowiązków szkolnych i domowych; odpowiedzialność ludzi różnych zawodów (strażak, lekarz, pielęgniarka, kierowca itp.);
  - opiekowanie się młodszym rodzeństwem, słabszym kolegą, osobami starszymi oraz innymi ludźmi potrzebującymi opieki;
  - przestrzeganie wprowadzonych zasad postępowania;
  - troska rodziców o swoje potomstwo; obowiązki matki; obowiązki ojca; sposób wyrażania troski o dobre wychowanie dzieci; sprawiedliwe gospodarowanie pieniędzmi.

Odpowiedzialność człowieka to robienie tego, co do niego należy. To sumienne wykonywanie obowiązków domowych, szkolnych; to opieka nad innymi; zabawa i kąpiel tylko w dozwolonym miejscu. Jest to również podejmowanie rozsądnych decyzji po ich dokładnym rozważeniu. Odpowiedzialność odnosi się także do działań na rzecz przyrody i jej ochrony.

Stosowanie poznanych zasad

- Poszanowanie godności osobowej swojej i innych dzieci; akceptowanie koleżanek i kolegów takimi, jakimi są.
- Wyrażanie szacunku wobec innych dzieci i osób starszych poprzez grzeczne zachowanie wobec nich.
- Niezakłócanie spokoju osobom ze swego otoczenia.
- Sumiennie wykonywanie swoich obowiązków.
- Przestrzeganie norm obowiązujących w danej społeczności: rodzinnej, szkolnej.
- Naśladowanie i przyjmowanie jako własnych dobrych zachowań na podstawie przykładów płynących z tekstów literackich i filmów.

WYCHOWANIE FIZYCZNE

Higiena osobista i zdrowie

- Utrzymywanie w czystości rąk i całego ciała, przebieranie się przed zajęciami ruchowymi i po ich zakończeniu; wykonywanie tych czynności samodzielnie i w stosownym momencie.
- Dostosowywanie stroju do rodzaju pogody i pory roku w trakcie zajęć ruchowych odpowiednio na świeżym powietrzu i w pomieszczeniu.
- Wyjaśnianie znaczenia ruchu w procesie utrzymania zdrowia.
- Stosowanie rozgrzewki przed wykonywaniem ćwiczeń fizycznych.
- Świadomość znaczenia systematyczności i wytrwałości w wykonywaniu ćwiczeń.
- Wykazywanie zrozumienia, że każdy człowiek ma inne możliwości w zakresie sprawności fizycznej; akceptowanie sytuacji dzieci, które z uwagi na chorobę nie mogą być sprawne w każdej formie ruchu.

Zabawy i gry ruchowe

- Zabawy orientacyjno-porządkowe („Powódź”), reagowanie na ruchy rąk („Policjant regulujący ruch drogowy”, „Piłka parzy”).
- Zabawy na czworakach („Pieski na spacer – pieski do domu”), swobodne biegi na czworakach.
- Zabawy bieżne („Lawina”, „Wilk i owce”, „Wiewiórki do dziupli”).
- Zabawy rzutne („Poczta”, „Zaganianie świnki”).
- Zabawy skoczne („Bocian i żabki”, „Przeprawa przez rzekę”, „Spłoszone wróbelki”).
- Zabawy na śniegu i lodzie, np. lepienie bałwana, rzucanie śnieżkami, ślizganie się bez łyżew.

Ćwiczenia porządkowe

- Ustawienie w rozsypce.
- Ustawienie w kolumnie pojedynczej (w kolejce).
- Ustawienie w szeregu
- Ustawienie w kolumnie dwójkowej (parami).
- Formowanie koła.

Ćwiczenia kształtujące

- Ćwiczenia ramion: w staniu, w siadach skrzyżnym i kłęcznym, wyprosty ramion w bok z różnych położeń (np. mierzenie płótna); wznosy w różnych kierunkach; klaskanie przed sobą i nad głową; wymachy ramion w przód i w tył (wiatraczek, wahadło zegara).
- Ćwiczenia nóg: siad skrzyżny, kłęczny; przysiad podparty; marsz w miejscu z wysokim unoszeniem kolan (chód konika, bociana); przysiady i wyprosty z wyciąganiem się do góry (karły i olbrzymy, krzaczki i wysokie drzewa); podskoki (pajac, piłeczka).
- Ćwiczenia usprawniające stopę: chód we wspięciu, chód na zewnętrznych krawędziach stóp; chwytanie palcami stopy szarfy, kawałka papieru.
- Ćwiczenia głowy i szyi: kiwanie głową (ptaszek pije wodę); poprawne ustawienie głowy za pomocą przyboru (woreczek, krążek); oglądanie się za siebie.
- Ćwiczenia tułowia:
  - skłony w przód z siadu kłęcznego (koci grzbiet); skłony w przód z użyciem przyboru (skakanka, szarfa, krążek, woreczek); w staniu – przełożenie kolejno nóg przez splecione ręce;

- skłony w tył: w leżeniu przodem naśladowanie wysuwania rogów przez ślimaka, patrzenia na słońce, grania na fujarce;
- ćwiczenie mięśni brzucha: z siadu skrzyżnego przejście do leżenia tyłem i powrót do siadu; w leżeniu na plecach jazda na rowerze, wskazywanie nogą sufitu, podawanie woreczka stopami do rąk;
- skłony w bok: w siadzie kłębnym rytmiczne skłony w bok (wahadło zegara); w siadzie skrzyżnym przenoszenie woreczka z jednej strony na drugą ponad głową;
- skręty: w dwójkach („Piłowanie drzewa”), w siadzie skrzyżnym ruchy naśladowujące łapanie motyla, z kłaśnięciem;
- ćwiczenia poprawiające postawę, np. człowiek zmęczony – człowiek rzeński, drzewo krzywe – drzewo proste.

Zabawy z elementami równowagi

- Ćwiczenia równowagi bez przyrządów: przejście po narysowanej linii (prostej, łamanej, krzywej); w staniu jedno nogą przekładanie woreczka, piłeczki pod kolaniem; układanie przyboru na kolanie.
- Ćwiczenia równowagi na przyrządzie; przejście po przeszkodach rzeczywistych lub narysowanych.
- Ćwiczenia zwinności: w siadzie podpartym wtaczanie piłeczki pod siebie; w pozycji na czworakach naśladowanie chodu kulawego lisa, wierzganie konika.
- Rzuty i chwytów woreczków, piłeczek indywidualnie lub w parach; rzuty ponad przeszkodę, rzuty na odległość.
- Skoki przez przeszkodę (rów, kałużę); zeskok obunóż z ławeczki do przysiadu podpartego.

Ćwiczenia muzyczno-ruchowe

- Zabawy ze śpiewem, zabawy inscenizowane, np. „Jedzie pociąg z daleka”.
- Zabawy rytmiczne, np. cztery kroki marszu i cztery tupnięcia jedno nogą.
- Korowody; elementy tańców narodowych, np. krakowiak, tańce regionalne.

Sporty

- Nauka pływania (jeżeli pozwolą na to warunki).
- Biegi, skoki, rzuty, wspinanie się; jazda na rolkach, rowerze, wrotkach.
- Saneczkarstwo i łyżwiarstwo.
- Gra w badminton.
- Minigry z piłką.

KLASA 2

EDUKACJA POLONISTYCZNA

Słuchanie

- Słuchanie wypowiedzi nauczyciela, innych uczniów, nagrań audycji i aktorów jako przykładów właściwego wystawiania się w języku ojczystym.
- Uważne słuchanie czytanych krótkich tekstów w celu zapamiętania, a następnie jak najwierniejszego odtworzenia ich treści.
- Słuchanie i wykonywanie poleceń.
- Odważne pytanie o znaczenie niezrozumiałych słów używanych przez nadawcę informacji.
- Zachowanie kultury słuchania – życzliwe nastawienie do mówiącego; uszanowanie wyrażanych przez niego poglądów; cierpliwe wysłuchanie wypowiedzi do końca.

Mówienie

- Rozmowy z nauczycielem i dziećmi, pobudzanie do stawiania pytań.
- Swobodne, samorzutne wypowiadanie się całymi zdaniami. Używanie zdań oznajmujących, pytających i rozkazujących; wypowiadanie własnego zdania w dyskusji.
- Dobieranie słów adekwatnych do rodzaju i intencji wypowiedzi: przeprosiny, zaproszenia, pochwały, nagany, odmowy, nakazu.
- Opowiadanie treści obrazków i historyjek obrazkowych; nadawanie tytułów pojedynczym obrazkom i historyjkom jako wdrażanie do zwięzłego ujmowania treści.
- Opowiadanie własnymi słowami treści krótkich tekstów czytanek, baśni, legend.
- Układanie opowiadań twórczych, np. podawania innego zakończenia utworu, dalszych losów bohatera.
- Układanie zdań na temat różnych przedmiotów jako przygotowanie do opisu.
- Opisywanie przedmiotów z otoczenia lub przedstawionych na obrazku.
- Wygłaszanie z pamięci wierszy i krótkich fragmentów prozy.
- Dbalność o kulturę mówienia; dobieranie właściwych słów i zwrotów, odpowiedzialność za słowa; mówienie prawdy.

Czytanie

- Sprawdzenie stopnia opanowania przez dzieci techniki czytania po klasie pierwszej.
- Czytanie i rozumienie sensu uproszczonych rysunków, piktogramów, znaków informacyjnych i napisów; dalsze doskonalenie umiejętności poprawnego czytania głośnego, indywidualnego i zbiorowego.
- Czytanie całościowe wyrazów; płynne czytanie tekstów złożonych z krótkich zdań.
- Systematyczne wdrażanie do uwzględniania znaków przestankowych: kropki, przecinka, pytajnika i wykrzyknika.
- Umiejętne odczytywanie dialogów z podziałem na role.
- Ciche czytanie ze zrozumieniem.
- Oddawanie głosem nastroju wiersza.
- Wyszukiwanie w tekście podanych wyrazów, zwrotów, fragmentów zabawnych, smutnych.
- Czytanie z podziałem na role.
- Wspólne czytanie fragmentów lektur wybranych przez nauczyciela.
- Zachęcanie i wdrażanie do samodzielnego czytania lektur oraz czasopism dziecięcych.
- Indywidualne czytanie dziecięcych książeczek i czasopism.
- Zwracanie uwagi na higienę czytania (właściwa postawa, oświetlenie).

Pisanie

- Doskonalenie kształtu i czytelności pisma: poprawne łączenie liter w wyrazach, zachowanie proporcji liter wielkich i małych, rozmieszczanie liter i wyrazów w liniaturze; odstępy między wyrazami w zdaniu.
- Przepisywanie wyrazów i krótkich zdań; przepisywanie połączone z uzupełnianiem tekstu.
- Układanie wyrazów i zdań z rozsypanek sylabowych i wyrazowych.
- Pisanie z pamięci i ze słuchu wyrazów z określoną trudnością ortograficzną oraz krótkich tekstów, omówionych wcześniej na zajęciach.
- Zbiorowe i indywidualne układanie oraz zapisywanie zdań na dany temat.

- Zbiorowe i indywidualne redagowanie i pisanie życzeń oraz listów do innych dzieci.
- Zbiorowe redagowanie opowiadań na podstawie wydarzeń lub obrazów.
- Wspólne redagowanie i zapisywanie kilkudzaniowych opowiadań.
- Indywidualne pisanie życzeń, listów i zaproszeń.
- Tworzenie i pisanie swobodnych tekstów.

Ortografia

- Utrwalanie pisowni wyrazów z dwuznakami oraz liter oznaczających spółgłoski miękkie (zmiękczenie przez kreskę oraz przez **i**).
- Pisanie wyrazów z **ę** i **ą** występujących w omawianych tekstach.
- Pisanie wyrazów z utratą dźwięczności na końcu wyrazu (sad, chleb).
- Pisownia wyrazów z **ó** i **rz** wymiennym; tworzenie rodziny wyrazów dla uzasadnienia ich pisowni.
- Pisownia wyrazów z **ó** i **rz** niewymiennym oraz wyrazów z **h**.
- Rozdzielna pisownia przyimka z rzeczownikiem.
- Utrwalenie pisowni wyrazów wielką literą; początek zdania, imiona, nazwiska, nazwy miast, państw.
- Pisownia najczęściej używanych skrótów: ulica – ul., numer – nr, strona – s., rok – r.
- Opanowanie alfabetu i praktyczne jego zastosowanie we wspólnym wyszukiwaniu wyrazów w słowniczku ortograficznym.

Kształcenie językowe

- Rozpoznawanie zdań pojedynczych: oznajmujących, pytających, rozkazujących.
- Rozpoznawanie liter, głosek i sylab w wyrazie; wyrazów w zdaniu, spółgłosek i samogłosek.
- Rzeczowniki jako nazwy osób, zwierząt, roślin i rzeczy; rodzaje rzeczownika: męski, żeński, nijaki oraz liczby rzeczownika: pojedyncza, mnoga.
- Czasowniki jako wyrazy oznaczające czynności; liczby czasownika: pojedyncza, mnoga.
- Zgodność form rzeczownika i czasownika w liczbie.

Wiedza o literaturze

- Wyodrębnianie w utworze literackim postaci, zdarzeń, miejsca i czasu akcji.
- Wspólne ustalenie kolejności wydarzeń; porządkowanie i uzupełnianie planu wydarzeń.
- Określanie nastroju utworu; wskazywanie w nim fragmentów humorystycznych, smutnych, budzących strach, wzruszających.
- Próba określenia, w jaki sposób autor przedstawił dany nastrój.
- Rozpoznawanie zwrotki w wierszu; rozpoznawanie i tworzenie rymów; dostrzeganie piękna i swoistości języka poezji.
- Wartościowanie postaci i zdarzeń w utworze.

Słownictwo

- Systematyczne wzbogacanie czynnego słownictwa dziecka; wprowadzanie nazw przedmiotów, ich cech, czynności oraz wyrazów oznaczających proste stosunki przestrzenne i czasowe w związku ze spostrzeżeniami dzieci.
- Wyjaśnianie niezrozumiałych dla dziecka wyrazów i zwrotów związanych z ćwiczeniami w mówieniu, pisaniu i czytaniu, zastępowanie ich innymi.
- Wyszukiwanie wyrazów o podobnym lub przeciwnym znaczeniu; tworzenie łatwych wyrazów pochodnych; wyrazy wieloznaczne, np. zamek.
- Poznawanie i rozumienie przysłów związanych z porami roku (np. *Kwiecień – plecień, bo przeplata trochę zimy, trochę lata.*) i z zachowaniem ludzi (np. *Prawdziwych przyjaciół poznajemy w biedzie.*).

Samokształcenie

- Próby samodzielnego zapisywania nowo poznanych wyrazów.
- Próby samodzielnego korzystania z różnych źródeł informacji, np. słownika ortograficznego.

Propozycja lektur do wspólnego i indywidualnego czytania

(Wybór utworów z zestawu zaproponowanego w podstawie programowej z 14 lutego 2017 r.)

- Alina i Czesław Centkiewiczowie, *Zaczarowana zagroda*
- Mira Jaworzakowa, *Oto jest Kasia*
- Maria Krüger, *Karolcia*

- Astrid Lindgren, *Dzieci z Bullerbyn*
- Hugh Lofting, *Doktor Dolittle i jego zwierzęta*
- Maria Terlikowska, *Drzewo do samego nieba*
- Barbara Tylicka, *O krakowskich psach i kleparskich kotach. Polskie miasta w baśni i legendzie*
- Łukasz Wierzbicki, *Afryka Kazika*

EDUKACJA MATEMATYCZNA

Stosunki przestrzenne

- Utrwalanie umiejętności określania swojego usytuowania w przestrzeni.
- Określanie położenia przedmiotów względem obserwatora oraz względem innych obiektów.
- Doskonalenie umiejętności wyznaczania kierunków na kartce papieru i w przestrzeni: na lewo – na prawo, do przodu – do tyłu, na dół – do góry.
- Zapoznanie z kierunkami pośrednimi, np. w górnym prawym rogu, z lewej strony w dolnym rogu.
- Ocenianie odległości między obiektami; mierzenie linijką niewielkich odległości.
- Używanie ze zrozumieniem przyimków, np.: *za, pod, nad, od, do wewnątrz, na zewnątrz, obok, w, zza*.
- Posługiwanie się pojęciami: *pion, poziom, skos*.

Cechy wielkościowe

- Porównywanie dwóch lub trzech przedmiotów według wybranej cechy: grubość, długość, szerokość, wysokość, ciężar, prędkość itp.
- Porządkowanie przedmiotów według wielkości od najmniejszego do największego i na odwrót.
- Porównywanie wielkości liczb i porządkowanie ich w ciągach rosnących lub malejących.

Rozumienie liczb i ich własności

Liczby w zakresie 100

- Poznawanie kolejnych liczb dwucyfrowych; zapisywanie liczb cyframi.
- Porównywanie liczb i porządkowanie ich w ustalonej kolejności rosnącej bądź malejącej.
- Utrwalanie rozumienia przez dziecko dziesiętkowego systemu zapisywania liczb; wskazywanie w liczbie cyfry dziesiątek i cyfry jedności.

Rozszerzenie zakresu liczbowego do 1000

- Zapisywanie liczb trzycyfrowych cyframi.
- Wskazywanie w liczbie trzycyfrowej cyfr: jedności, dziesiątek, setek.
- Porównywanie liczb; porządkowanie ich w ustalonej kolejności liczbowe: rosnące, malejące.

Posługiwanie się liczbami

Działania na liczbach w zakresie 100

- Dodawanie (odejmowanie) liczby jednocyfrowej do (od) liczby dwucyfrowej bez przekroczenia progu dziesiętkowego, np. $20 + 4$, $42 + 5$, $68 + 2$ oraz $23 - 3$, $54 - 3$, $60 - 5$.
- Dodawanie (odejmowanie) liczby jednocyfrowej do (od) dwucyfrowej z przekroczeniem progu dziesiętkowego, np. $26 + 8$, $81 - 9$.
- Dodawanie i odejmowanie liczb dwucyfrowych bez przekroczenia progu dziesiętkowego, np. $20 + 30$, $21 + 30$, $21 + 35$ oraz $60 - 20$, $42 - 30$, $95 - 43$.
- Dodawanie i odejmowanie liczb dwucyfrowych z przekroczeniem progu dziesiętkowego, np. $26 + 38$, $42 - 15$.
- Mnożenie i dzielenie liczb w zakresie tabliczki mnożenia do 50.
- Podkreślanie związku dodawania z odejmowaniem oraz mnożenia z dzieleniem; rozwiązywanie równań z niewiadomą w postaci okienka; ilustrowanie ich na grafach.

Działania na liczbach w zakresie 1000

- Wykonywanie czterech działań arytmetycznych na liczbach trzycyfrowych bez przekraczania progu dziesiętkowego.

Czytanie tekstów matematycznych

- Rozwiązywanie zadań tekstowych prostych i złożonych.
- Dokonywanie analizy treści zadań.
- Zapoznanie z różnymi metodami rozwiązywania zadań tekstowych.
- Przedstawianie struktury zadania tekstowego na rysunku schematycznym.

Pojęcia geometryczne

- Rozróżnianie figur z grupy wielokątów: trójkąty, czworokąty, pięciokąty, sześciokąty; czynnościowe badanie ich cech; dostrzeganie ich kształtów w otoczeniu; wyznaczanie ich na geoplanie.
- Wprowadzenie pojęć: trójkąt, kwadrat, prostokąt; badanie charakterystycznych cech tych figur; dostrzeganie cech wspólnych i cech różniących.
- Rysowanie odcinków o podanej długości; mierzenie długości wskazanych odcinków.

Stosowanie matematyki w sytuacjach życiowych

Zbiory

- Kształcenie umiejętności grupowania przedmiotów według jednej cechy, dwóch lub kilku cech.
- Tworzenie zbiorów przedmiotów zgodnie z podanym warunkiem; ustalanie warunku spełnianego przez elementy wskazanego zbioru.
- Tworzenie zbiorów liczb, np. zbiór liczb jednocyfrowych, zbiór liczb dwucyfrowych, zbiór liczb parzystych (w aktualnie realizowanym zakresie liczbowym).
- Stosowanie schematów Venna do obrazowania treści zadań tekstowych.
- Wykorzystanie szachów lub gier planszowych do rozwijania myślenia i rozumienia zasad.

Pomiary

Czas kalendarzowy

- Wymienianie nazw kolejnych dni tygodnia; kształcenie rozumienia, że tydzień to 7 dni; że upływ tygodnia można odliczać od dowolnego dnia, np. od środy do środy, od piątku do piątku, i zawsze wymienimy wszystkie dni tygodnia.
- Podawanie nazwy aktualnej pory roku.
- Wymienianie nazw kolejnych miesięcy; zapisywanie dat.
- Rozwiązywanie zadań na obliczanie upływu czasu kalendarzowego.

Czas zegarowy

- Odczytywanie z tarczy zegarowej pełnych godzin w systemie 12-godzinnym; używanie określeń: *piąta rano*, *piąta po południu*; *jedenasta w nocy* itp.
- Zapoznanie z pojęciem *minuty*; odczytywanie godzin i minut w systemie 12-godzinnym, np. *piętnaście minut po godzinie szóstej*, *za dwadzieścia minut godzina czwarta*.
- Wprowadzenie pojęć: *doła*, *godzina*, *minuta*, *kwadrans*.
- Dokonywanie prostych obliczeń zegarowych.

Długość

- Mierzenie długości różnych przedmiotów linijką, metrem krawieckim, stolarskim.
- Rysowanie i mierzenie długości odcinków.
- Porównywanie długości mierzonych odcinków.
- Wprowadzenie pojęcia *metr*.

Masa

- Ważenie na wadze szalkowej; odważniki 1 kg, 2 kg, 5 kg.
- Odważanie żądanej ilości towaru; dosypywanie, odsypywanie, doprowadzanie wagi do równowagi.
- Wprowadzenie pojęcia *dekagram*.
- Dokonywanie prostych obliczeń wagowych.

Pojemność

- Odmierzanie płynów naczyniami i używanie określeń: *litr*, *pół litra*, *ćwierć litra*.
- Proste obliczenia, w których występują pełne litry.

Temperatura

- Odczytywanie wskazań termometru zaokiennego i pokojowego.
- Obliczanie różnicy temperatur.

Obliczenia pieniężne

- Rozumienie siły nabywczej poszczególnych monet i banknotów.
- Rozwiązywanie zadań na różnorodne obliczenia pieniężne.
- Rozumienie pojęć: *cena*, *wartość zakupu*, *reszta*.

EDUKACJA SPOŁECZNA

Rozumienie środowiska społecznego

Dziecko jako jednostka społeczna

- Dostrzeganie swojej indywidualności w sferze:
  - fizycznej – dostrzeganie podobieństw i różnic w wyglądzie ludzi i ich fizycznej sprawności;
  - zmysłowej – zdobywanie umiejętności wykorzystywania zmysłów w poznawaniu świata; odczuwanie potrzeby ich doskonalenia;
  - emocjonalnej – rozpoznawanie i nazywanie emocji wyrażanych przez siebie i przez innych ludzi; dostrzeganie, że sposób ich wyrażania może być przyjemny bądź nieprzyjemny; uczenie się właściwego reagowania emocjonalnego w przeżywanej sytuacji oraz właściwego reagowania na zachowania emocjonalne innych ludzi;
  - intelektualnej – zdobywanie przeświadczenia, że umysł każdego człowieka to jego mądrość, jego wiedza; umysł należy ćwiczyć, doskonalić (rozwiązywanie zagadek, krzyżówek, zadań matematycznych, rebusów, układanie w odpowiedniej kolejności obrazków historyjki obrazkowej itp.).
- Poczucie własnej wartości – odkrywanie swoich możliwości w toku działania; nazywanie obszarów działania, w których dziecko czuje, że jest dobre bądź najlepsze z całego zespołu (np. *Jestem dobry / dobra w majsterkowaniu; Jestem najlepszy / najlepsza w rzucaniu piłką do celu*).

Dziecko jako członek rodziny

- Identyfikowanie się z rodziną i jej tradycjami – posługiwanie się swoim nazwiskiem; poznawanie imion i nazwisk dalszych krewnych; zapoznawanie się z historią rodziny; odczuwanie dumy z przynależności do rodziny; wskazywanie, z kogo i z czego odczuwa się dumę; chętnie uczestniczenie w tradycjach i zwyczajach rodzinnych.
- Tworzenie życzliwych więzi rodzinnych:
  - okazywanie miłości członkom rodziny; darzenie szacunkiem rodziców i dziadków;
  - pamiętanie o uroczystościach rodzinnych, składaniu życzeń, wręczaniu upominków;
  - odczuwanie i okazywanie radości i dumy z osiągnięć zawodowych rodziców i dziadków;
  - dostrzeganie i rozumienie potrzeb członków rodziny.
- Podejmowanie i wypełnianie obowiązków domowych:
  - wypełnianie stałych obowiązków domowych bez przypominania;
  - utrzymywanie porządku w swoim pokoju; wspólne troszczenie się o estetykę mieszkania i otoczenia;
  - rozwijanie odpowiedzialności za podejmowane zobowiązania i powierzone obowiązki.

Dziecko jako członek społeczności szkolnej

- Dziecko jako uczeń:
  - systematyczne poznawanie praw i obowiązków ucznia; pomaganie nauczycielowi w przygotowaniu pomocy dydaktycznych; sumienne pełnienie dyżurów w klasie; poszanowanie podręczników, przyborów szkolnych, sumienne wykonywanie powierzonych zadań edukacyjnych i organizacyjnych; odpowiednie zachowywanie się w klasie, w szatni, szkolnej świetlicy, bibliotece itp., poszanowanie wspólnego dobra;
  - rozbudzanie ciekawości poznawczej i cierpliwości w dochodzeniu do wiedzy;
  - traktowanie nauki szkolnej nie tylko jako obowiązku, ale także jako przyjemności;
  - poznawanie, jak uczą się dzieci w innych krajach, w szczególności w kraju nauczanego języka;
  - zdobywanie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji;
  - uczenie się właściwego reagowania emocjonalnego na sukces lub porażkę.

- Dziecko jako członek społeczności klasowej:
  - staranie się o utrzymanie serdecznych stosunków z innymi dziećmi w klasie; okazywanie sobie życzliwości; uczenie się mówienia sobie miłych słów; wczuwanie się w przeżycia innych uczniów;
  - przestrzeganie kulturalnego odnoszenia się do siebie nawzajem, stosowanie zwrotów grzecznościowych (*przepraszam, proszę, dziękuję*);
  - dzielenie radości innych; gratulowanie koleżankom lub kolegom wygranej;
  - sprawianie radości innym dzieciom, składanie im życzeń imieninowych, wykonanych osobiście upominków;
  - opiekowanie się dziećmi potrzebującymi pomocy; właściwe odnoszenie się do dzieci niepełnosprawnych, dostrzeganie ich pozytywnych cech i zachowań;
  - unikanie krzyku, kłótni i innych zachowań agresywnych w kontaktach z rówieśnikami;
  - poszanowanie cudzej własności i wytworów pracy koleżanek lub kolegów, poszanowanie tajemnicy korespondencji (SMS, e-mail, list).

Orientacja w czasie historycznym

Wiedza o kraju ojczystym

- Poznawanie historii swojej rodziny.
- Rozumienie nazwy swego kraju, jego stolicy, barw, godła i hymnu narodowego; rozpoznawanie herbu Warszawy i swojego miasta.
- Zdobywanie wiedzy o przynależności do Unii Europejskiej.
- Poznawanie polskich legend i rocznic ważniejszych wydarzeń historycznych.
- Zdobywanie informacji o życiu wielkich Polaków, z których jesteśmy dumni.
- Uczestniczenie w świętach narodowych i innych ważnych dniach pamięci narodowej.
- Zapoznanie z wybranymi zwyczajami i tradycjami polskimi.

EDUKACJA PRZYRODNICZA

Rozumienie środowiska przyrodniczego

Jesień

- W klasowym kąci przyrody:
  - opieka nad roślinami i zwierzętami hodowanymi w kąci przyrody; zbieranie okazów przyrodniczych; robienie bukietów z zasuszonych kwiatów;
  - obserwowanie wzrostu i rozwoju pelargonii lub innej rośliny;
  - obserwowanie budowy i trybu życia ślimaka;
  - prowadzenie kalendarza pogody;
  - prowadzenie eksperymentu przyrodniczego, np. *Czy z kasztana wyrośnie drzewo?*.
- W ogrodzie lub na polu:
  - rozróżnianie i podawanie nazw warzyw (marchew, pietruszka, burak, sałata, kapusta, cebula, kalafior, dynia, fasola, pomidor); wymienianie nazw ich części (korzeń, liście, łodyga, kwiat, owoc) oraz wskazywanie części jadalnych; wartości odżywcze warzyw; surówki; różne sposoby przechowywania warzyw (suszenie, kiszenie, zamrażanie, przesypanie piaskiem), przetwory (soki, sałatki, przeciery);
  - poznawanie chwastów (oset, pokrzywa, skrzyp, perz); uzasadnianie, dlaczego należy je usuwać;
  - rozpoznawanie i podawanie nazw ozdobnych roślin kwiatowych: aster, chryzantema, nasturcja, nagietek, malwa, pelargonie i inne rośliny dostępne do obserwacji; zabezpieczanie wieloletnich roślin kwiatowych przed zimą (np. róż);
  - szkodniki roślin: mszyce, pędraki, ślimaki;
  - zwierzęta pożyteczne: biedronki, żaby, jeże.
- W sadzie:
  - rozpoznawanie i podawanie nazw drzew owocowych (jabłoń, grusza, śliwa, brzoskwinia) i krzewów owocowych (agrest, malina, porzeczka);
  - sposoby zbierania i przechowywania owoców; higiena spożywania owoców; wartości odżywcze; sałatki owocowe; przetwory (kompoty, dżemy, soki); rola witamin w rozwoju organizmu;
  - zabezpieczanie drzew przed zimą.

- W parku lub w lesie:
  - rozpoznawanie po liściach i owocach wybranych drzew liściastych (np. jarzębina, kasztanowiec, dąb, klon, brzoza, wierzba) oraz drzew iglastych (jodła, modrzew);
  - opadanie liści z drzew liściastych – próba wyjaśnienia, dlaczego tak się dzieje;
  - odlot ptaków (np. żurawi);
  - poznanie kilku zwierząt żyjących w naturalnym środowisku: ich wyglądu, sposobu odżywiania i przygotowanie się do przetrwania zimy (wiewiórka, lis, zając, sarna, dzik, niedźwiedź, borsuk, kret, żaba); zagrożenia ze strony człowieka (kłusownictwo);
  - zbieranie leśnych nasion i owoców w celu dokarmiania zwierząt zimą.
- W domu:
  - zwierzęta hodowane przez człowieka: pies, kot, papuga, chomik;
  - rasy psów i kotów;
  - tryb życia, sposób odżywiania się zwierząt domowych;
  - obowiązki hodowcy.

Zima

- W klasowym kąci przyrody:
  - systematyczna opieka nad hodowlami założonymi jesienią;
  - hodowanie w skrzynkach pietruszki, rzeżuchy, szczypiorku; poznawanie warunków koniecznych do życia roślin (światło, woda, powietrze, tlen);
- W parku lub w lesie:
  - odpoczynek przyrody; znaczenie pokrywy śnieżnej dla roślin i zwierząt; zmiany w wyglądzie zwierząt (gęstnienie sierści, zmiana jej koloru);
  - konieczność dokarmiania zwierząt (sarny, jelenie, dziki, zające); poznawanie zwierząt chronionych;
  - systematyczne dokarmianie ptaków; rozpoznawanie ptaków gromadzących się w miejscach dokarmiania (sikora, wróbel, kruk, sroka, wrona, gil).
- W ogrodzie zoologicznym – poznawanie wybranych zwierząt egzotycznych, np. słonia, żyrafy, lwa, hipopotama, kangura, charakterystycznego wyglądu każdego z tych zwierząt, sposobu poruszania się i odżywiania, cech ich prawdziwego środowiska.
- W palmiarni – poznawanie wybranych roślin egzotycznych – zdobywanie wiedzy o ich naturalnym środowisku życia; rozpoznawanie i podawanie nazw wybranych owoców egzotycznych.

Wiosna

- W klasowym kąci przyrody:
  - wysiewanie nasion do skrzynek; pielęgnowanie i obserwowanie ich kiełkowania i wzrostu; założenie hodowli fasoli i obserwowanie jej rozwoju od nasiona do nasiona;
  - obserwowanie życia roślin i zwierząt żyjących w środowisku wodnym (ewentualne założenie akwarium);
  - wykonywanie doświadczeń na obecność powietrza w otoczeniu, także w wodzie.
- W ogrodzie lub na polu:
  - rozpoznawanie nasion warzyw (marchew, ogórek, dynia, burak, fasola itp.);
  - obserwowanie wyglądu i zachowania zwierząt, takich jak: mrówka, dżdżownica, pszczoła, osa, trzmiel, motyl;
  - podawanie nazw krzewów ozdobnych (bez, forsycja, jaśmin itp.);
  - wiosenne prace w polu: orka, siew.
- W sadzie:
  - prace pielęgnacyjne w sadzie;
  - zapoznanie się ze sposobem, w jaki pszczoły wytwarzają miód.
- W parku lub w lesie:
  - wiosenne rośliny kwiatowe (przebiśnieg, zawilec, fiołek, konwalia); poznawanie roślin chronionych;
  - powrót ptaków, zakładanie gniazd, opieka nad pisklętami;
  - ochrona lasów, szkółki leśne.
- Na łące:
  - zapoznanie z roślinami łąkowymi: bratek polny, jaskier, mniszek lekarski, stokrotka, koniczyna;
  - zwierzęta spotykane na łące: zając, mysz, liczne owady, niektóre ptaki;
  - łąka jako miejsce wypasania roślinożernych zwierząt hodowlanych: krowy, kozy, owce, konia.

- W gospodarstwie wiejskim:
  - zwierzęta hodowane przez człowieka (ssaki: krowa, owca, koza, koń, świnia, królik; nazwa i wygląd zwierząt dorosłych i młodych; sposób poruszania się i odżywiania; rozpoznawanie głosów wydawanych przez te zwierzęta; ptactwo domowe: kura, gęś, kaczka, indyk; sposób odżywiania się zwierząt; ich znaczenie dla człowieka; wartość odżywcza mięsa, jajek).

Funkcje życiowe człowieka – ochrona zdrowia, bezpieczeństwo i odpoczynek

Dbanie o zdrowie i schludny wygląd

- Odżywianie: poznawanie sposobów zabezpieczania pokarmów przed zepsuciem; poznawanie szkodliwych dla zdrowia produktów (przeterminowane przetwory, niedojrzałe owoce, trujące grzyby i trujące rośliny); zdobywanie umiejętności kulturalnego zachowania się podczas spożywania posiłków.
- Higiena osobista: rozumienie konieczności częstego mycia rąk w ciągu dnia; wyrobienie nawyku mycia zębów po każdym posiłku; dbanie o czystość paznokci i włosów; prawidłowe korzystanie z przyborów do mycia, urządzeń sanitarnych i utrzymywanie ich w czystości; utrzymywanie porządku wokół siebie.

Bezpieczeństwo

- Bezwarunkowe przestrzeganie zasad bezpieczeństwa obowiązujących w klasie i w szkole.
- Zakaz prowokowania sytuacji zagrażających bezpieczeństwu podczas zabaw, na przerwach, na zajęciach z wychowania technicznego, fizycznego.
- Przestrzeganie zakazu zabaw w miejscach niedozwolonych.
- Rozumienie zakazu zbliżania się do nieznanymi zwierząt.
- Rozumienie potrzeby zachowania ostrożności w kontaktach z osobami obcymi; bezpieczeństwo w internecie.
- Świadome przestrzeganie zasad ruchu drogowego dla pieszych.
- Radzenie sobie w sytuacjach zagrażających zdrowiu lub życiu; powiadamianie odpowiednich instytucji o wypadkach i zagrożeniach (pożar, powódź, susza, trąba powietrzna), ważne telefony i inne sposoby zawiadamiania o zagrożeniach i wypadkach.

Odpoczynek

- Rozumienie znaczenia ruchu dla rozwoju organizmu; uprawianie wybranych sportów letnich i zimowych, np.: jazda na sankach, łyżwach, deskorolce, rowerze, gra w piłkę; rozumienie potrzeby odpowiedniej ilości snu.
- Realizowanie swoich zainteresowań i pasji; zachowanie odpowiedniej postawy podczas oglądania programów telewizyjnych oraz pracy i zabawy przy komputerze.

Rozumienie przestrzeni geograficznej

Poznanie swojej miejscowości, swojego regionu i kraju

- Znajomość nazwy swojej miejscowości, ulicy; poznawanie historii i związanych z nimi legend oraz faktów.
- Wskazanie w najbliższej okolicy ciekawych obiektów, zabytków, rezerwatów przyrody, skansenów.
- Poznawanie tradycji, obyczajów i obrzędów regionalnych; odróżnianie ludowych motywów swojego regionu; w miarę możliwości uczestniczenie w obrzędach związanych ze świętami, witaniem i żegnaniem pór roku itp.
- Wskazanie ważniejszych urzędów, zakładów usługowych; szanowanie wytworów ludzkiej pracy.
- Praca zawodowa ludzi w swojej miejscowości, swoim regionie, na wsi i w mieście.
- Dbanie o estetykę najbliższego otoczenia i dobre stosunki sąsiedzkie.
- Poznanie osobliwości fauny i flory swojej miejscowości.
- Zapoznanie z mapą fizyczną Polski; odczytywanie podstawowych znaków kartograficznych; legenda mapy.
- Wskazywanie na mapie fizycznej granic Polski, głównych miast, rzek.
- Zapoznanie z wybranymi krainami geograficznymi Polski.

Obserwacja zjawisk atmosferycznych

- Jesień:
  - temperatura – obserwacja zmiennych warunków pogodowych, nocne przymrozki;
  - wiatr – obserwacja kierunku i siły wiatru;
  - opady – rodzaje deszczu.
- Zima:
  - temperatura – obserwacja zmiennych warunków pogodowych;
  - wiatr – obserwacja kierunku i siły wiatru;
  - opady – śnieg, śnieg z deszczem, grad i związane z nimi zjawiska: szadź, gołoledź, zamieć, odwilż.

- Wiosna:
  - temperatura – obserwacja zmiennych warunków pogodowych;
  - wiatr – obserwowanie kierunku i siły wiatru;
  - opady – deszcz, deszcz ze śniegiem; zmienność i kapryśność pogody; parowanie wody; krążenie wody w przyrodzie.

Wiedza o naszej planecie Ziemi

- Rozumienie, że Ziemia jest jedną z ośmiu planet krążących wokół Słońca; interesowanie się wyprawami w kosmos.
- Dostrzeganie wspólnych cech ludzi żyjących na naszej planecie: mają te same części ciała, odczuwają takie same potrzeby, przeżywają takie same uczucia; w wielu losowych sytuacjach reagują tak samo; w podobny sposób wykonują swoje ulubione zajęcia; dostrzeganie cech różniących ludzi; tolerowanie ludzi mimo różnic; reagowanie na krzywdę drugiego człowieka.
- Rozumienie konieczności ochrony środowiska naturalnego; oszczędzania wody, elektryczności; zbierania surowców wtórnych; segregowanie odpadów; czynny udział w akcji „Sprzątanie świata”, obchodach „Święta Ziemi”.

EDUKACJA PLASTYCZNA

Percepcja sztuki – odbiór wypowiedzi i wykorzystywanie informacji

- Utrwalenie kształtów poznanych w klasie 1 oraz poznanie nowych: wypukłego, wklęsłego, owalnego, spiczastego, wydłużonego, sercowatego.
- Rodzaje faktur: puszysta, miękka, gładka, kosmata; łączenie faktur podobnych i kontrastowych.
- Stopniowanie wielkości składowych, np. większy od..., ale mniejszy od...; największy – najmniejszy; określanie wielkości i proporcji kilku osób;
- Usytuowanie obiektów w przestrzeni: na środku kartki, wysoko, na dole, na lewo, od prawej strony; stojący, siedzący, leżący, jadący, biegnący, fruujący, kłęzący, pochylony nad...
- Oddalenie obiektów: dalej niż..., bliżej tego..., tak samo daleko jak...
- Rozróżnianie barw: biała, czarna, szara, szarobrunatna, czerwona, niebieskoszara, zielonoszara; barwy ciepłe: różowa, czerwona, pomarańczowa; barwy zimne: niebieska, zielona, szarzielona, niebieskozielona.
- Wyróżnianie rytmów: miarowość kształtu, barwy, oddalenia.
- Dostrzeganie wyżej wymienionych obiektów obserwacji w przedmiotach, postaciach ludzi, zwierząt, w wytworach ludowych.
- Oglądanie dzieł sztuki, wyróżnianie w obrazie różnego rodzaju linii i próba uzasadniania ich obecności w tym właśnie miejscu; określanie ich wpływu na atmosferę dzieła, np. *Tam ruch i niepokój, a tu cisza, pogoda, spokój...*; próba uchwycenia znaczenia kolorystyki w obrazie.

Ekspresja przez sztukę – tworzenie wypowiedzi

Rysunek

- Rysowanie ołówkiem, kredkami świecowymi, patykiem na podkładzie z klejówki, lawowanie tuszem, rysowanie świecą lub kredą na czarnym tle.
- Rysowanie z wyobraźni, z pamięci, z pokazu.
- Rysowanie pojedynczych przedmiotów, zwierząt, roślin, postaci, zjawisk.
- Rysowanie scen związanych z własnymi przeżyciami oraz z treścią znanych dziecku tekstów literackich.
- Wyznaczanie linią konturów postaci i przedmiotów.
- Przedstawianie ruchu za pomocą kreski.
- Tworzenie abstrakcyjnych układów za pomocą linii.

Malarstwo

- Używanie pędzla szczecinowego płaskiego i farb kryjących (plakatówki, tempery, farby klejowej).
- Malowanie barwnych plam; dopatrywanie się rozmaitych fantastycznych stworów w plamach rozlanej na kartce farby; tworzenie plam symetrycznych poprzez zginanie kartki.
- Wykonywanie prac o tematyce abstrakcyjnej z wykorzystaniem zestawu różnorodnych plam.
- Poznawanie i podawanie nazw barw podstawowych: czerwona – żółta – niebieska; tworzenie barw pochodnych.
- Eksperymentowanie w przedstawianiu tych samych przedmiotów raz w kolorze, raz w tonacji białoczarnej, aby określić wpływ koloru na jakość dzieła.

- Przedstawianie wydarzeń realnych i fantastycznych.
- Przedstawianie scen inspirowanych przez przeżycia, marzenia, pory roku, opowiadania, utwory literackie, oglądane filmy itp.; dbałość o zagospodarowanie całej płaszczyzny kartki.

Kształtowanie wytworów płaskich i przestrzennych

- Wykonywanie papierowych wycinanek i wydzieranek.
- Tworzenie metodą origami.
- Wykonywanie wytworów z materiałów przyrodniczych (kasztanów, żołądzi, szyszek, patyków, trawy, jarzębiny itp.).
- Lepienie z gliny, masy solnej, plasteliny, modeliny.
- Rzeźbienie w glinie, mydle.
- Wykonywanie przedmiotów użytecznych: kukiełek, maskotek, ozdób, ubiorów dla lalek.

Recepcja sztuki – analiza i interpretacja wytworów kultury

- Zapoznanie z dziedzinami sztuk plastycznych oraz ich wykonawcami i dziełami:
  - architektura – architekt – rysunek projektu, makieta;
  - malarstwo – malarz – obraz;
  - rzeźba – rzeźbiarz – rzeźba;
  - scenografia – scenograf – rysunek projektu dekoracji sceny i kostiumu aktora.
- Zapoznanie z funkcją dzieł plastycznych:
  - architektura: przemysłowa, mieszkaniowa, użyteczności publicznej;
  - malarstwo: portret, krajobraz, martwa natura, scena rodzajowa;
  - rzeźba: pomnik, medal, moneta;
  - symetria jednoosiowa w układzie elementów na płaszczyźnie i w przestrzeni;
  - zasady kompozycji otwartej i zamkniętej.

EDUKACJA TECHNICZNA

Planowanie i organizacja pracy podczas montażu wytworów technicznych

- Sprecyzowanie zadania do wykonania.
- Zgromadzenie odpowiednio dobranego materiału i potrzebnych narzędzi.
- Odpowiednie przygotowanie miejsca pracy.
- Ustalenie kolejności wykonywanych czynności (mierzenie, wycinanie, klejenie, ozdabianie itp.).
- Wykonanie zaplanowanych wytworów z pojedynczych materiałów (wycinanki, ozdoby choinkowe), z gotowych elementów (modele do sklejanego).
- Oszczędne gospodarowanie materiałami.
- Dbanie o ład i porządek w miejscu pracy.
- Wykazywanie twórczej inwencji podczas tworzenia swojego dzieła.

Znajomość własności różnych materiałów

Rozróżnianie materiałów przydatnych do majsterkowania:

- przyrodnicze (trawy, owoce i nasiona roślin, patyki, kamyki itp.);
- drewniane deseczki, płyty paździerzowe;
- papiernicze (papier biały, kolorowy, szary, gazetowy, śniadaniowy; karton, tektura, bibułka gładka, karbowana);
- włókiennicze (sznurki, tasiemki, skrawki materiałów bawełnianych, wełnianych, jedwabnych);
- tworzywa sztuczne, plastikowe opakowania po produktach spożywczych.

Zapoznanie z cechami wybranych materiałów

- Zapoznanie z właściwościami materiałów: miękki – twardy, gładki – chropowaty, giętki – łamliwy, lśniący – matowy.

Zdobywanie doświadczeń w dobieraniu materiałów adekwatnych do wykonania zaplanowanego wytworu

Stosowanie narzędzi i obsługa urządzeń technicznych

- Zdobywanie wprawy w posługiwaniu się takimi narzędziami, jak: nóż, nożyczki, kolec, igła, napałek, zszywacz biurowy, dziurkacz, wkrętak, młotek, szczypce do drutu; określanie funkcji poszczególnych narzędzi (do cięcia, do szycia, do sklejanego, do zbijania itp.).

- Poznawanie sposobów łączenia materiałów: zszywanie, sklejanie, zbijanie, spinanie, zaginanie.
- Kształcenie dbałości o narzędzia – przechowywanie ich w odpowiednim miejscu, utrzymywanie w czystości, wykonywanie prostych zabiegów konserwacyjnych.
- Zdobywanie umiejętności radzenia sobie w przypadku drobnych skaleczeń.

Bezpieczne korzystanie z domowych urządzeń technicznych

- Zapoznanie z budową miksera, suszarki, lodówki; wskazywanie części składowych i określanie ich roli;
- Zapoznanie z zasadami bezpiecznego korzystania z urządzeń, szczególnie elektrycznych; wskazywanie zagrożeń wynikających z niewłaściwego ich użytkowania.

Budzenie zainteresowania techniką

- Zapoznanie z historią wybranych wynalazków, np. od pióra gęsiego do długopisu; od łuczywa do żarówki.
- Zapoznanie z rodzajami maszyn i urządzeń: transportowych (samochody, samoloty, helikoptery, statki, łodzie), wytwórczych (narzędzia i przyrządy), informatycznych (telefon, komputer, MP3).
- Zapoznanie z rodzajami budowli: domy mieszkalne, fabryki, biurowce, wieże itp.
- Zapoznanie z wybranymi zawodami, głównie związanymi z techniką.

EDUKACJA MUZYCZNA

Percepcja muzyki – słuchanie

- Percepcja elementów muzyki
  - Słuchanie ciszy; rozpoznawanie i naśladowanie głosów z otoczenia.
  - Słuchanie muzyki instrumentalnej na żywo – utworów śpiewanych i granych przez nauczyciela.
  - Rozpoznawanie brzmienia instrumentów niemelodycznych i melodycznych (fletu, fortepianu, skrzypiec); zapoznanie z elementarną budową tych instrumentów.
  - Wyróżnianie w melodii i rytmie powtórzeń, kontrastów.
  - Pokazywanie linii melodycznej ręką.
  - Rozpoznawanie głosów ludzkich: sopran i bas.
- Percepcja utworów muzycznych
  - Słuchanie muzyki odtwarzanej mechanicznie (płyta CD, audycja TV, nagranie z internetu, smartfonu czy MP3).
  - Udział w koncertach muzycznych; zdobywanie kultury słuchania muzyki i właściwego zachowania się podczas koncertu.

Ekspresja muzyczna – śpiew

- Rytmiczne recytowanie tekstów poprawne fonetycznie i zróżnicowane pod względem tempa, dynamiki, artykulacji, intonacji i barwy głosu.
- Kształcenie głosu, zwracanie uwagi na poprawną i swobodną postawę podczas śpiewu; regulowanie oddechu; śpiewanie poznanych piosenek na zgłoskach *la, lo, lu, na* celem rozluźnienia stawów żuchwowych.
- Zbiorowe i indywidualne śpiewanie piosenek jednogłosowych w skali $c/1 - d/2$.
- Śpiewanie piosenek opartych na wzorach: $g/1 - e/1$; $g/1 - e/1 - c/1$; $g/1 - e/1 - c/1 - d/1 - c/1$; $g/1 - f/1 - e/1 - d/1 - c/1$;
- Wyszukiwanie w utworach powtarzających się fragmentów melodii.
- Śpiewanie gamy z odpowiednimi słowami, np. *Słońko wschodzi coraz wyżej, a zachodzi coraz niżej*.

Improwizacja ruchowa – rytmika i taniec

Ruch z muzyką

- Zabawy bieżne, szybkie reagowanie na różne sygnały muzyczne; rozplanowanie ruchu w przestrzeni krokami wyznaczonymi przez rytm.
- Realizowanie ruchem wartości nut: półnuty, ćwierćnuty, ósemki, pauzy ćwierćnotowej.
- Zabawy ze śpiewem; inscenizowanie piosenek, tańce regionalne (krakowiak).

Tworzenie rytmu

- Wypowiadanie krótkich tekstów ze zmianą tempa, dynamiki, artykulacji i intonacji głosu.
- Recytowanie rytmiczne sylab, słów, zdań.
- Powtarzanie tematów rytmicznych w formie echa: klaskanie, stukanie, recytacja, ruch, gra na instrumentach.

Tworzenie melodii

- Swobodne improwizowanie na temat, np. zabawy zimowe, owady w sadzie; improwizacje wokalne do krótkich, prostych wierszowanek, przysłów.
- Improwizowanie melodii na dzwonkach i innych instrumentach.

Improwizowanie ruchu

- Swobodne interpretowanie ruchem piosenek i utworów instrumentalnych.
- Charakteryzowanie postaci, zwierząt, zdarzeń za pomocą ruchu ilustrowanego muzyką.

Tworzenie form muzycznych

- Tworzenie muzycznych ilustracji do wierszy i opowiadań.
- Rysowanie i malowanie ilustracji do słuchanej melodii, piosenki.
- Tworzenie własnych układów tanecznych do utworu muzycznego.

Nauka wybranych tańców ludowych

Gra na instrumentach

- Wydobywanie dźwięków z przedmiotów: klocków, papieru, pudełek, folii, butelek szklanych, plastikowych.
- Akompaniament do piosenek i zabaw ruchowych z zastosowaniem naturalnych efektów akustycznych: tupania, klaskania, pstrykania, uderzania o uda.
- Granie na instrumentach perkusyjnych, niemelodycznych: grzechotce, bębenku, trójkącie, tamburynie, kołatce, kastanietach.
- Granie fragmentów piosenek lub całych prostych melodii.
- Akompaniament do śpiewu, stosowanie gestów dźwiękotwórczych, np. klaskania, tupania, pstrykania, uderzania o uda.

Zapisywanie dźwięków

- Wyjaśnianie różnych formy zapisu dźwięków muzyki, np. nagranie za pomocą komputera, dyktafonu, telefonu, tabletu lub zapis za pomocą notacji muzycznej.
- Korzystanie z wybranego zapisu melodii w czasie gry na instrumencie: dzwonkach, ksylofonie, flecie podłużnym, flażolecie – fliciku polskim.

ETYKA

Rozumienie podstawowych zasad i pojęć etyki

- **Uczciwość** rozumiana jako:
  - mówienie prawdy, co naprawdę się zdarzyło, co naprawdę czuje;
  - odwaga w przyznaniu się do popełnienia nieodpowiedniego czynu;
  - szanowanie cudzej własności; nieprzywłaszczanie cudzej własności; oddawanie znalezionych rzeczy.
 Uczciwość to mówienie prawdy, zaniechanie kłamstwa; dotrzymywanie umów i obowiązujących zasad; to uczciwa rywalizacja i współzawodnictwo. Człowiek uczciwy nie zabiera cudzych rzeczy, a znalezione oddaje właścicielowi. Bycie uczciwym jest bardzo ważne, ponieważ nasze związki opierają się na zaufaniu. Gdy ludzie są uczciwi i godni zaufania, wiemy, że możemy na nich polegać.
- **Szczęście** rozumiane jako:
  - wewnętrzne doznawanie radości, miłości i spokoju; możliwość wyrażania ich słowami, gestami, rysunkiem;
  - świadomość, że jest się kochanym przez najbliższych członków rodziny, lubianym przez nauczycieli, przez przyjaciół;
  - przeżywanie radości z innymi; sprawianie radości innym; dzielenie się z innymi; życzenie im tego, co dla nich najlepsze; zachowanie innych sprawiające nam radość; rozumienie zwrotu: *Dawaj kwiaty, a nie kolce*.
 Szczęście to trwały stan wewnętrznego zadowolenia. Rozmawiamy z dziećmi o tym, co daje nam szczęście, i jak sami możemy przyczynić się do szczęścia innych – rodziców, rodzeństwa, koleżanek i kolegów, wychowawcy. Uczymy cieszenia się z tego, co mamy, i z tego, czym możemy się podzielić z innymi.
- **Współdziałanie** rozumiane jako:
  - wspólna zabawa; przestrzeganie obowiązujących reguł; odpowiednia reakcja na sukces i porażkę; fory dla słabszych; odpowiedzialność za wspólną wygraną w wyścigach zespołów;

- wspólna praca; jasne określenie roli każdego uczestnika zespołu; okazywanie życzliwości i docenianie wysiłku uczniów współdziałających w zespole; umiejętne podporządkowanie się, a czasem rezygnacja ze swoich ambicji dla dobra wspólnie wykonywanego dzieła;
- kulturalne porozumiewanie się z członkami zespołu; unikanie konfliktów; osiąganie wspólnego celu nie może odbywać się za pomocą krzywdzenia innych.

Współdziałanie jest ważne, ponieważ nie możemy wszystkiego robić sami. Dzięki współdziałaniu można wykonać zadanie lub zrealizować cel. Podajemy przykłady współdziałania (gra w piłkę nożną, gra w hokeja). Praktycznie organizujemy wspólną pracę nad wykonaniem makiety, nad dekoracją sali, nad przygotowaniem wycieczki itp. Fundamentami współdziałania są: zgodność, rozważa, odpowiedzialność za wykonywaną część dzieła, życzliwość wobec członków zespołu.

• **Cierpliwość** w dochodzeniu do celu i w kontaktach z innymi rozumiana jako:

- cierpliwe czekanie na swoją kolejkę; na nagrodę;
- cierpliwe doprowadzanie do końca wykonywanego zadania;
- cierpliwe wykonywanie żmudnej czynności;
- cierpliwe wysłuchanie słów innych.

Stosowanie poznanych zasad

- Poszanowanie godności każdej osoby ludzkiej i wyrażanie jej w sposób werbalny i niewerbalny.
- Uwzględnianie dobra innych osób.
- Wchodzenie w relacje z rówieśnikami, nauczycielami, z jednoczesnym poszanowaniem tego, co jest wartością dla innych i dla dziecka.
- Przestrzeganie norm obowiązujących we wspólnotach (rodzina, klasa, szkoła).
- Naśladowanie pozytywnych zachowań bohaterów tekstów literackich i filmów.
- Uczciwe postępowanie wobec innych dzieci i nauczycieli, trenerów; mówienie prawdy, unikanie kłamstw.
- Zgodna współpraca w zespole koleżeńskim.

WYCHOWANIE FIZYCZNE

Higiena osobista i zdrowie

- Utrzymywanie w czystości rąk i całego ciała, przebieranie się przed zajęciami ruchowymi i po ich zakończeniu; wykonywanie tych czynności samodzielnie i w stosownym momencie.
- Dostosowywanie stroju do rodzaju pogody i pory roku w trakcie zajęć ruchowych odpowiednio na świeżym powietrzu i w pomieszczeniu.
- Wyjaśnianie znaczenia ruchu w procesie utrzymania zdrowia.
- Stosowanie rozgrzewki przed wykonywaniem ćwiczeń fizycznych.
- Świadomość znaczenia systematyczności i wytrwałości w wykonywaniu ćwiczeń.
- Wykazywanie zrozumienia, że każdy człowiek ma inne możliwości w zakresie sprawności fizycznej; akceptowanie sytuacji dzieci, które z uwagi na chorobę nie mogą być sprawne w każdej formie ruchu.

Zabawy i gry ruchowe

- Zabawy orientacyjno-porządkowe („Kto zmienił miejsce”, „Semafor”, „Pułapka na myszy”).
- Zabawy na czworakach („Psy i koty”, „Myśliwi i zajęczki”, „Mysia norka”).
- Zabawy bieżne („Berek”, „Wyścigi w parach”, „Zmień woreczek”, „Lawina”).
- Zabawy rzutne: rzuty do celu woreczkami i piłeczkami, piłka w półkolu.
- Zabawy skoczne („Marsz pajaców”, „Zajęcze skoki”, „Czapla i żaby”, „Szycie na maszynie”, „Przeprawa przez rzekę”).

Ćwiczenia porządkowe

- Ustawianie się w kolumnie pojedynczej, w szeregu i w kolumnie dwójkowej.
- Krycie i równanie.
- Rytmiczny marsz w miejscu z głośnym liczeniem i klaskaniem.

Ćwiczenia kształtujące

- Ćwiczenia ramion: w siadzie klęcznym – krążenie ramion ugiętych i wyprostowanych („Mały i duży wiatrak”); w siadzie klęcznym lub w staniu – luźne wymachy obu ramion w tył, huśtawka; w siadzie skrzyżnym, klęcznym lub rozkrocznym – pionowy skurcz ramion i wyprostny w bok, w dół, na skos; klaskanie.
- Ćwiczenia nóg: w staniu – rytmiczne wspięcie i opuszczanie pięt („Sprężynka”); rytmiczne półprzysiady („Sprężynowy pajacyk”); siad skrzyżny – wstawanie z siadu skrzyżnego bez pomocy rąk; podskoki zwarte w przód, w bok, w tył; tupanie nogami w różnym tempie („Grzmot”).
- Ćwiczenia stóp: powtórzenie ćwiczeń z klasy pierwszej oraz w siadzie toczenie piłeczki palcami stopy.
- Ćwiczenia tułowia:
  - skłony w przód: z siadu klęcznego („Nurkująca kaczka”); z przysiadu podpartego („Koci grzbiet”); w siadzie rozkrocznym – skłony w przód z zamachem ramion („Wbijanie gwoździ”); w rozkroku – skłon tułowia w przód; w siadzie skrzyżnym – ruchy przybijania pięścią w pięść i szerokie rozciąganie ramion w bok („Szewc szyje dratwę”);
  - skłony w tył w leżeniu przodem: skłony głowy i potakiwanie; toczenie piłeczki z jednej ręki do drugiej; wytrzymywanie krótkotrwałej pozycji skłonu w tył z ramionami w bok („Samolot”);
  - ćwiczenia mięśni brzucha: w leżeniu tyłem – chodzenie dużymi krokami w powietrzu; w siadzie skrzyżnym z chwytem za stopy – padanie na plecy i z powrotem („Kołyska”); z leżenia tyłem o nogach zgiętych (stopy podparte o podłogę) – na przemian wyprosty nóg, wznoszenie nóg do góry i klaskanie pod nogami;
  - skłony w bok: w siadzie skrzyżnym, klęcznym – płynne skłony na lewo i na prawo („Łódka na falach”, „Zegar ścienny”); w siadzie okracznym na ławeczce – zrzucanie woreczka z głowy przez silny skłon w bok;
  - skręty: w siadzie skrzyżnym – skręt tułowia w lewo z lewą ręką, w prawo z prawą ręką; układanie woreczka jedną ręką daleko poza sobą i zabieranie drugą ręką.

Ćwiczenia użytkowe

- Ćwiczenia równowagi bez przyrządów: podnoszenie woreczka na stopie; we wspięciu – szybkie wirowanie z dreptaniem dookoła swojej osi, na sygnał zatrzymanie się we wspięciu („Bąk”); w staniu na jednej nodze pokazywanie ściany drugą nogą.
- Ćwiczenia równowagi na przyrządzie: przejście przodem po belce, listwie ławeczki; przejście tyłem po ławeczce.
- Ćwiczenia zwinności: z przysiadu podpartego („Wierżganie konika”); szybka zmiana przybieranych pozycji: siad skrzyżny – powrót do stania; przysiad podparty – klęk.
- Zwisy i podpory: wspinanie się i przechodzenie pod różnymi przeszkodami („Skoki zajęcze”, „Skoki żabek przez rów”).
- Rzuty: piłeczkami (prawą i lewą ręką), szyszkami do tarczy; w parach – doskonalenie rzutów i chwytów piłeczki.
- Skoki: zeskok w głąb z wysokości 40 cm do przysiadu podpartego; skok w dal z rozbiegu z doskokiem na dwie nogi; skok wwyż do 50 cm; przeskok zawrotny przez ławeczkę.

Ćwiczenia muzyczno-ruchowe

- Zabawy ze śpiewem.
- Zabawy rytmiczne – chód, bieg, zmiana kierunku na komendę.
- Korowody – elementy krakowiaka (cwał); krok poleczki.
- Tańce regionalne.

Sporty

- Nauka pływania (jeżeli pozwolą na to warunki).
- Saneczkarstwo i łyżwiarstwo.
- Gra w badminton.
- Minigry z piłką.

Wycieczki i lekkoatletyka terenowa

- Ćwiczenie zręczności: przejście po gładkich kamieniach (lub narysowanych na piasku figurach geometrycznych).
- Skoki przez naturalne przeszkody (do wysokości kolan dziecka); zeskoki na miękkie podłoże.
- Pełzanie pod nisko zwisającymi gałęziami drzew lub krzewów.
- Ćwiczenia w orientowaniu się w terenie: szukanie skarbu; zabawa w chowanego; wyszukiwanie śladów ludzi, zwierząt, podchody.

KLASA 3

EDUKACJA POLONISTYCZNA

Słuchanie

- Słuchanie dłuższych wypowiedzi nauczyciela, uczniów, nagrań monologów i dialogów aktorów jako przykładów właściwego wysławiania się w języku ojczystym.
- Uważne słuchanie czytanych tekstów w celu zapamiętania, a następnie jak najwierniejszego odtworzenia ich treści.
- Słuchanie poleceń i dokładne ich wykonywanie.
- Zachowanie kultury słuchania – życzliwe nastawienie do mówiącego; uszanowanie wyrażanych przez niego poglądów; cierpliwe wysłuchanie wypowiedzi do końca, nieprzerywanie jej; skupione słuchanie informacji przekazywanych w rozmowie telefonicznej.

Mówienie

- Formułowanie pytań i odpowiedzi na pytania.
- Swobodne, dłuższe, logicznie powiązane wypowiedzi na temat bieżących wydarzeń, czytanych tekstów i oglądanych ilustracji, filmów.
- Relacjonowanie wydarzeń bieżącego życia jako przygotowanie do sprawozdania.
- Opowiadanie przebiegu wydarzeń w utworze literackim, filmie, widowisku teatralnym, w komiksie.
- Zdawanie sprawy z treści krótkiego tekstu po cichym jego przeczytaniu.
- Układanie twórczych opowiadań – komponowanie początku i zakończenia na podstawie fragmentu utworu bądź ilustracji.
- Opisywanie przedmiotów i osób z otoczenia – przedstawionych na obrazku (lub za pomocą dzieła plastycznego).
- Ćwiczenia w mowie dialogowej – odgrywanie różnych scenek rodzajowych, rozmów telefonicznych; umiejętność wchodzenia w rolę.
- Doskonalenie poprawności gramatycznej wypowiedzi.
- Dbalność o kulturę mówienia – mówienie zwięzłe, wyraziste, logiczne, na temat; powstrzymywanie się od sądów pochopnych, nieprawdziwych lub wyrządzających komuś krzywdę; podejmowanie próby obrony własnego zdania; doskonalenie właściwej artykulacji i akcentowania.

Czytanie

- Poprawne, płynne, wyraziste czytanie opowiadań i wierszy.
- Wdrażanie podczas czytania do uwzględniania akcentu logicznego i intonacji odpowiadającej treści czytanego tekstu; zwracanie uwagi na odmienny sposób czytania dialogu.
- Czytanie ciche ze szczególnym zwróceniem uwagi na zrozumienie treści.
- Wygłaszanie wierszy z odpowiednią intonacją oraz z zachowaniem rytmu.
- Praktyczne rozróżnianie utworów pisanych prozą i wierszem; rozpoznawanie zwrotki.
- Wspólne przeczytanie fragmentów lektur wybranych z zestawu.
- Zachęcanie do samodzielnego czytania książek i czasopism dziecięcych oraz korzystania z innych źródeł wiedzy (encyklopedia, słownik, leksykon, internet).

Pisanie

- Doskonalenie płynności i szybkości pisania.
- Dbalność o czytelne i estetyczne pismo, o właściwą wielkość liter, równomierne odstępki między literami i wyrazami, właściwe rozmieszczenie tekstu na stronie, stosowanie akapitów.
- Samodzielne przepisywanie wyrazów, zdań, krótkich tekstów.
- Podpisywanie obrazków całymi zdaniami.
- Pisanie z pamięci i ze słuchu wyrazów i zdań kształcących poprawność ortograficzną.
- Zbiorowe i indywidualne redagowanie kilkuzdaniowej wypowiedzi na dany temat.
- Wspólne i samodzielne układanie i zapisywanie krótkich opowiadań na podstawie wydarzeń lub obrazka.
- Zbiorowe i indywidualne układanie i zapisywanie krótkich opowiadań i opisów przedmiotów oraz osób.
- Zbiorowe redagowanie notatek do kroniki klasowej.
- Indywidualne pisanie życzeń, ogłoszeń, listów, zawiadomień i zaproszeń.

- Tworzenie i pisanie swobodnych tekstów.
- Pisanie krótkich tekstów z wykorzystaniem aplikacji komputerowych.

Ortografia

- Utrwalanie pisowni wyrazów z **ó** i **rz** wymiennym.
- Pisownia wyrazów z **h**, **ó** i **rz** niewymiennym z zakresu słownictwa uczniów.
- Pisanie wyrazów z końcówkami: **-ów**, **-ówka** oraz **-uje**.
- Pisownia wyrazów z **ę**, **ą** ze szczególnym uwzględnieniem form czasownika w czasie przeszłym (wziął, wzięła).
- Pisownia liczebników (trzy, trzydzieści pięć).
- Wielka litera w imionach, nazwiskach, nazwach państw, miast, rzek, ulic oraz w tytułach dzieł itp.
- Przecinek podczas wyliczania.
- Zapisywanie **nie** z osobowymi formami czasownika; pisownia **nie** z przymiotnikami.
- Pisanie wyrazów z utratą dźwięczności w środku wyrazu (*wrózka*, *babka*).
- Poprawne przenoszenie części wyrazu do następnego wiersza.
- Posługiwanie się znajomością alfabetu podczas porządkowania wyrazów według kolejności pierwszej i drugiej litery.
- Zachęcanie do samodzielnego korzystania ze słownika ortograficznego, wdrażanie do samokontroli.
- Kształcenie nawyku stosowania zasad ortograficznych oraz zapisywania polskich liter ze zmiękczeniami diakrytycznymi w codziennym komunikowaniu się w korespondencji elektronicznej (komunikatory, czaty, e-maile, sms-y).

Kształcenie językowe

- Rozpoznawanie i układanie zdań pojedynczych oznajmujących, pytających i rozkazujących.
- Rozwijanie pojedynczych zdań nierozwiniętych.
- Liczba pojedyncza i mnoga rzeczownika.
- Czasy czasownika: teraźniejszy, przeszły i przyszły.
- Przymiotniki jako wyrazy oznaczające cechy osób, zwierząt, roślin i rzeczy.
- Zgodność form rzeczownika i czasownika oraz rzeczownika i przymiotnika w zdaniu.
- Liczebnik jako oznaczenie liczby i kolejności przedmiotów.

Wiedza o literaturze

- Odróżnianie prozy od wierszy.
- Używanie terminów (bez ich definiowania): *baśń*, *bajka*, *legenda*, *opowiadanie*, *opis*, *komiks*.
- Wyodrębnianie zdarzeń istotnych, ustalanie ich kolejności i wzajemnej zależności; wskazywanie zdarzeń mających wpływ na postępowanie bohatera i zmianę tego postępowania; wyszukiwanie w tekście opisów; odróżnianie zdarzeń realistycznych od fantastycznych.
- Wyróżnianie postaci realistycznych i fantastycznych, pierwszo- i drugoplanowych; głównych i drugorzędnych; wyszukiwanie opisu charakterystycznych cech bohaterów; ocena ich postępowania.
- Odczytywanie nastroju utworu poetyckiego i pisanego prozą; próba określania, jakie środki poetyckie i językowe wyrażają ten nastrój.

Słownictwo

- Systematyczne wzbogacanie zasobu czynnego słownika dziecka przez wprowadzanie nowych słów z zakresu edukacji przyrodniczej, społecznej, artystycznej, technicznej, matematycznej i innych; wdrażanie do używania nowo poznanych słów.
- Wyszukiwanie słów o znaczeniu podobnym (synonimy), przeciwnym (antonimy).
- Tworzenie wyrazów pokrewnych.
- Poznawanie i praktyczne stosowanie przysłów, porównań (*pracowity jak mrówka*).

Samokształcenie

- Próby samodzielnego zapisywania poznawanych wyrazów.
- Korzystanie ze słownika ortograficznego.
- Korzystanie z różnych źródeł informacji, np. atlasów, słowników, czasopism, internetu.
- Wybieranie odpowiednich dla siebie strategii uczenia się.

Propozycja lektur do wspólnego i indywidualnego czytania

(Wybór utworów z zestawu zaproponowanego w podstawie programowej z 14 lutego 2017 r.)

- Hans Christian Andersen, *Baśnie* (do wyboru)
- Leszek Kołakowski, *Kto z was chciałby rozweselić pechowego nosorożca?*
- Barbara Kosmowska, *Dziewczynka z parku*
- Marcin Pałasz, *Sposób na Elfa*
- Joanna Papuzińska, *Asiumia*
- Roman Pisarski, *O psie, który jeździł koleją*
- Danuta Wawiłow, *Najpiękniejsze wiersze*
- Łukasz Wierzbicki, *Dziadek i niedźwiadek*

W wyniku edukacji polonistycznej po ukończeniu klasy trzeciej uczeń powinien zdobyć następujące umiejętności wyszczególnione w podstawie programowej z 14 lutego 2017 r.:

1. Osiągnięcia w zakresie słuchania. Uczeń:
  - 1) słucha z uwagą wypowiedzi nauczyciela, innych osób z otoczenia, w różnych sytuacjach życiowych, wymagających komunikacji i wzajemnego zrozumienia; okazuje szacunek wypowiadającej się osobie;
  - 2) wykonuje zadanie według usłyszanej instrukcji; zadaje pytania w sytuacji braku rozumienia lub braku pewności zrozumienia słuchanej wypowiedzi;
  - 3) słucha z uwagą lektur i innych tekstów czytanych przez nauczyciela, uczniów i inne osoby;
  - 4) słucha uważnie wypowiedzi osób podczas uroczystości, koncertów, przedstawień, świąt narodowych i innych zdarzeń kulturalnych; przejawia zachowanie adekwatne do sytuacji; słucha tekstów interpretowanych artystycznie, szuka własnych wzorców poprawnej artykulacji i interpretacji słownej w języku ojczystym;
  - 5) słucha i czeka na swoją kolej, panuje nad chęcią nagłego wypowiedziania się, szczególnie w momencie wskazywania tej potrzeby przez drugą osobę.
2. Osiągnięcia w zakresie mówienia. Uczeń:
  - 1) wypowiada się płynnie, wyraziście, stosując adekwatne do sytuacji techniki języka mówionego: pauzy, zmianę intonacji, tempa i siły głosu;
  - 2) formułuje pytania dotyczące sytuacji zadaniowych, wypowiedzi ustnych nauczyciela, uczniów lub innych osób z otoczenia;
  - 3) wypowiada się w formie uporządkowanej i rozwiniętej na tematy związane z przeżyciami, zadaniem, sytuacjami szkolnymi, lekturą czy wydarzeniem kulturalnym;
  - 4) porządkuje swoją wypowiedź, poprawia w niej błędy, omawia treść przeczytanych tekstów i ilustracji; nadaje znaczenie i tytuł obrazom, a także fragmentom tekstów;
  - 5) układa w formie ustnej opowiadanie oraz składa ustne sprawozdanie z wykonanej pracy;
  - 6) recytuje wiersze oraz wygłasza z pamięci krótkie teksty prozatorskie;
  - 7) dobiera stosowną formę komunikacji werbalnej i własnego zachowania, wyrażającą empatię i szacunek do rozmówcy;
  - 8) wykonuje eksperymenty językowe, nadaje znaczenie czynnościom i doświadczeniom, tworząc charakterystyczne dla siebie formy wypowiedzi.
3. Osiągnięcia w zakresie czytania. Uczeń:
  - 1) czyta płynnie, poprawnie i wyraziście na głos teksty zbudowane z wyrazów opracowanych w toku zajęć, dotyczące rzeczywistych doświadczeń dzieci i ich oczekiwań poznawczych;
  - 2) czyta w skupieniu po cichu teksty zapisane samodzielnie w zeszytach oraz teksty drukowane;
  - 3) wyodrębnia postacie i zdarzenia w utworach literackich, ustala kolejność zdarzeń, ich wzajemną zależność, odróżnia zdarzenia istotne od mniej istotnych, postacie główne i drugorzędne; wskazuje cechy i ocenia bohaterów, uzasadnia swą ocenę, wskazuje wydarzenie zmieniające postępowanie bohatera, określa nastrój w utworze; odróżnia elementy świata fikcji od realnej rzeczywistości; byty rzeczywiste od medialnych, byty realistyczne od fikcyjnych;
  - 4) wyszukuje w tekstach fragmenty według niego najpiękniejsze, najważniejsze, trudne do zrozumienia lub określone przez nauczyciela;
  - 5) eksperymentuje, przekształca tekst, układa opowiadania twórcze, np. dalsze losy bohatera, komponuje początek i zakończenie tekstu na podstawie ilustracji lub przeczytanego fragmentu utworu;
  - 6) wyróżnia w czytanych utworach literackich dialog, opowiadanie, opis;
  - 7) czyta samodzielnie wybrane książki.

4. Osiągnięcia w zakresie pisania. Uczeń:
  - 1) pisze odręcznie, czytelnie, płynnie, zdania i tekst ciągły, w jednej linii; rozmieszcza właściwie tekst ciągły na stronie zeszytu, sprawdza i poprawia napisany tekst;
  - 2) układa i zapisuje opowiadanie złożone z 6–10 poprawnych wypowiedzi w ramach zagadnień opracowanych podczas zajęć; opisuje np. osobę, przedmiot, element świata przyrody na podstawie własnych obserwacji lub lektury;
  - 3) pisze notatkę, życzenie, ogłoszenie, zaproszenie, podziękowanie, list; zapisuje adres nadawcy i odbiorcy; pisze krótkie teksty, wykorzystując aplikacje komputerowe;
  - 4) pisze z pamięci i ze słuchu; przestrzega poprawności ortograficznej w wyrazach poznanych i opracowanych podczas zajęć;
  - 5) stosuje poprawnie znaki interpunkcyjne na końcu zdania i przecinki przy wyliczaniu, zapisuje poznane i najczęściej stosowane skróty, w tym skróty matematyczne;
  - 6) porządkuje wyrazy w kolejności alfabetycznej według pierwszej i drugiej litery;
  - 7) zapisuje poprawnie liczebniki oraz wybrane, poznane w trakcie zajęć pojęcia dotyczące różnych dyscyplin naukowych;
  - 8) stosuje poprawną wielkość liter w zapisie tytułów utworów, książek, poznanych nazw geograficznych, imion i nazwisk;
  - 9) układa i zapisuje zdarzenia we właściwej kolejności, układa i zapisuje plan wypowiedzi.
5. Osiągnięcia w zakresie kształcenia językowego. Uczeń:
  - 1) wyróżnia w wypowiedziach zdania, w zdaniach wyrazy, w wyrazach samogłoski i spółgłoski;
  - 2) rozpoznaje zdania oznajmujące, pytające, rozkazujące w wypowiedziach ustnych i pisemnych;
  - 3) przekształca zdania oznajmujące w pytania i odwrotnie oraz zdania pojedyncze w złożone;
  - 4) rozróżnia rzeczowniki, czasowniki, przymiotniki i stosuje je w poprawnej formie;
  - 5) rozpoznaje wyrazy o znaczeniu przeciwnym, wyrazy pokrewne i o znaczeniu bliskoznacznym;
  - 6) łączy wyrazy w wypowiedzenia i poprawnie formułuje zdanie pojedyncze i zdanie złożone;
  - 7) odróżnia i nazywa utwory wierszowane od pisanych prozą, określa, który tekst jest notatką, zagadką, listem, życzeniem, podziękowaniem, ogłoszeniem, opowiadaniem, opisem.
6. Osiągnięcia w zakresie samokształcenia. Uczeń:
  - 1) podejmuje próby zapisu nowych, samodzielnie poznanych wyrazów i sprawdza poprawność ich zapisu, korzystając ze słownika ortograficznego;
  - 2) korzysta z różnych źródeł informacji, np. atlasów, czasopism dla dzieci, słowników i encyklopedii czy zasobów internetu i rozwija swoje zainteresowania;
  - 3) wykorzystuje nabyte umiejętności do rozwiązywania problemów i eksploracji świata, dbając o własny rozwój i tworząc indywidualne strategie uczenia się.

EDUKACJA MATEMATYCZNA

Stosunki przestrzenne

- Utrwalanie umiejętności określania swojego usytuowania w przestrzeni.
- Określanie położenia przedmiotów względem obserwatora oraz względem innych obiektów.
- Doskonalenie umiejętności wyznaczania kierunków na kartce papieru i w przestrzeni: na lewo – na prawo, do przodu – do tyłu, na dół – do góry.
- Poprawne stosowanie kierunków pośrednich, np. w górnym prawym rogu, z lewej strony w dolnym rogu.
- Ocenianie odległości między obiektami; mierzenie linijką niewielkich odległości.
- Używanie ze zrozumieniem przyimków, np.: *za, pod, nad, od, do wewnątrz, na zewnątrz, obok, w, zza*.

Cechy wielkościowe

- Porównywanie dwóch, trzech przedmiotów według wybranej cechy: grubość, długość, szerokość, wysokość, ciężar, prędkość itp.
- Ustawianie przedmiotów według wielkości od najmniejszego do największego i na odwrot.
- Porównywanie liczb i porządkowanie ich w ciągach rosnących lub malejących.

Rozumienie liczb i ich własności

Liczby w zakresie 100

- Doskonalenie umiejętności dodawania i odejmowania liczb dwucyfrowych w zakresie 100.
- Biegłe pamięciowe mnożenie i dzielenie liczb w zakresie tabliczki mnożenia.
- Dostrzeganie związku dodawania z odejmowaniem i mnożenia z dzieleniem.
- Wprowadzenie pojęć: *całość*, *połowa*, *ćwierć*.

Liczby w zakresie 1000

- Liczenie do 1000 pełnymi setkami.
- Zapoznanie ze strukturą liczb trzycyfrowych.
- Zapisywanie liczb trzycyfrowych cyframi arabskimi.
- Wskazywanie w liczbie trzycyfrowej cyfr: jedności, dziesiątek, setek.
- Poprawne odczytywanie liczb trzycyfrowych.
- Porównywanie liczb; porządkowanie ich w ustalone ciągi liczbowe: rosnące, malejące.

Rozszerzenie zakresu liczbowego do 1 000 000

- Liczenie tysiącami do 10 000.
- Struktura liczb czterocyfrowych.
- Wskazywanie w liczbie czterocyfrowej cyfry: jedności, dziesiątek, setek, tysięcy.
- Porównywanie liczb czterocyfrowych.
- Poprawne odczytywanie liczb czterocyfrowych.
- Zapisywanie i odczytywanie wybranych liczb pięciocyfrowych.
- Pojęcie *milion*.

Posługiwanie się liczbami

Działania na liczbach w zakresie 100

- Utrwalanie dodawania i odejmowania liczb jedno- i dwucyfrowych z przekraczaniem progu dziesiątkowego.
- Mnożenie i dzielenie w zakresie całej tabliczki mnożenia.
- Mnożenie liczby dwucyfrowej przez 2.
- Działania na wyrażeniach dwumianowanych, np. 1 zł 20 gr + 3 zł 15 gr; 2 h 20 min – 15 min.
- Realizacja wybranych działań za pomocą prostych aplikacji komputerowych.

Działania na liczbach w zakresie 1000

- Dodawanie i odejmowanie pełnych setek.
- Dodawanie i odejmowanie pełnych dziesiątek z przekroczeniem progu setek.
- Dodawanie i odejmowanie liczb bez przekraczania i z przekroczeniem progu setek.
- Mnożenie liczby dwucyfrowej przez 10 i przez 100.

Działania na liczbach w zakresie 1 000 000

- Dodawanie i odejmowanie pełnych tysięcy; dodawanie i odejmowanie liczb czterocyfrowych bez przekraczania progu dziesiątkowego.
- Mnożenie i dzielenie liczb czterocyfrowych przez 2.

Czytanie tekstów matematycznych

- Rozwiązywanie zadań tekstowych prostych i złożonych; standardowych i niestandardowych.
- Dokonywanie analizy treści zadania.
- Wskazywanie w treści zadania: danych liczbowych, niewiadomych, warunków rozwiązania, związków między danymi i szukanymi wielkościami.
- Udzielanie odpowiedzi adekwatnej do postawionego w zadaniu pytania.

Pojęcia geometryczne

- Utrwalanie pojęć: *figura geometryczna*, *wielokąt*, *trójkąt*, *prostokąt*, *kwadrat*.
- Dostrzeganie jednych figur w drugich.
- Budowanie jednych figur z drugich.

- Obliczanie obwodu dowolnej figury geometrycznej.
- Obliczanie obwodu prostokąta.
- Obliczanie obwodu kwadratu.
- Obliczanie obwodu trójkąta.
- Dostrzeganie symetrii w figurach geometrycznych.

Stosowanie matematyki w sytuacjach życiowych

Zbiory

- Kształcenie umiejętności grupowania przedmiotów według jednej cechy, dwóch lub kilku cech.
- Tworzenie zbiorów przedmiotów zgodnie z podanym warunkiem; ustalanie warunku spełnianego przez elementy wskazanego zbioru.
- Tworzenie zbiorów liczb, np. zbiór liczb jednocyfrowych, zbiór liczb dwucyfrowych, zbiór liczb parzystych (w aktualnie realizowanym zakresie liczbowym).
- Stosowanie schematów Venna do obrazowania treści zadań tekstowych.
- Wykorzystywanie gier planszowych, szachów do rozwijania umiejętności myślenia strategicznego.

Pomiary

Czas kalendarzowy

- Biegłe posługiwanie się nazwami dni tygodnia; wymienianie ich we właściwej kolejności.
- Nazwy kolejnych miesięcy; rozumienie pojęć: *miesiąc*, *kwartał*, *pół roku*, *rok*, *pora roku*.
- Pisanie dat; umiejętne posługiwanie się kalendarzem; wyszukiwanie w kalendarzu wskazanych dni, świąt, rocznic.
- Wykonywanie łatwych obliczeń upływu czasu kalendarzowego.
- Odczytywanie i zapisywanie znaków rzymskich co najmniej do XII.

Czas zegarowy

- Odczytywanie wskazań zegara; określanie czasu w systemie 12- i 24-godzinnym.
- Wykonywanie łatwych obliczeń upływu czasu odmierzanego zegarem.
- Wprowadzenie pojęcia *sekunda*.
- Zamiana godzin na minuty, minut na sekundy i odwrotnie.

Długość

- Mierzenie długości, szerokości, wysokości różnych przedmiotów za pomocą linijki, metra krawieckiego, stolarskiego.
- Stosowanie jednostek miary długości: *metr*, *centymetr*, *milimetr*.
- Wprowadzenie pojęcia *kilometr*.
- Rozwiązywanie zadań tekstowych na obliczanie długości, odległości.

Masa

- Ważenie przedmiotów.
- Wprowadzenie pojęcia *gram*.
- Wykonywanie obliczeń, w których występują jednostki masy: *kilogram*, *dekagram*, *gram*.
- Wprowadzenie pojęcia *tona*.

Pojemność

- Rozumienie pojęć: *litr*, *pół litra*, *ćwierć litra*.
- Odmierzanie płynów w wyróżnionych jednostkach.

Temperatura

- Odczytywanie wskazań termometru.
- Obliczanie różnicy temperatur.

Obliczenia pieniężne

- Znajomość nominałów polskich banknotów oraz monet.
- Zamiana złotych na grosze i odwrotnie.
- Rozumienie siły nabywczej poszczególnych monet i banknotów.
- Rozwiązywanie zadań na obliczenia pieniężne.

W wyniku edukacji matematycznej po ukończeniu klasy trzeciej uczeń powinien zdobyć następujące umiejętności wyszczególnione w podstawie programowej z 14 lutego 2017 r.:

1. Osiągnięcia w zakresie rozumienia stosunków przestrzennych i cech wielkościowych. Uczeń:
  - 1) określa i prezentuje wzajemne położenie przedmiotów na płaszczyźnie i w przestrzeni; określa i prezentuje kierunek ruchu przedmiotów oraz osób; określa położenie przedmiotu na prawo / na lewo od osoby widzianej z przodu (także przedstawionej na fotografii czy obrazku);
  - 2) porównuje przedmioty pod względem wyróżnionej cechy wielkościowej np. długości czy masy; dokonuje klasyfikacji przedmiotów;
  - 3) posługuje się pojęciami: *pion, poziom, skos*.
2. Osiągnięcia w zakresie rozumienia liczb i ich własności. Uczeń:
  - 1) liczy (w przód i wstecz) od podanej liczby po 1, po 2, po 10 itp.;
  - 2) odczytuje i zapisuje za pomocą cyfr, liczby od zera do tysiąca oraz wybrane liczby do miliona (np. 1 500, 10 000, 800 000);
  - 3) wyjaśnia znaczenie cyfr w zapisie liczby; wskazuje jedności, dziesiątki, setki itd., określa kolejność, posługując się liczbą porządkową;
  - 4) porównuje liczby; porządkuje liczby od najmniejszej do największej i odwrotnie; rozumie sformułowania typu: *liczba o 7 większa, liczba o 10 mniejsza*; stosuje znaki: $<$, $=$, $>$.
3. Osiągnięcia w zakresie posługiwania się liczbami. Uczeń:
  - 1) wyjaśnia istotę działań matematycznych – dodawania, odejmowania, mnożenia, dzielenia oraz związki między nimi; korzysta intuicyjnie z własności działań;
  - 2) dodaje do podanej liczby w pamięci i od podanej liczby odejmuje w pamięci: liczbę jednocyfrową, liczbę 10, liczbę 100 oraz wielokrotności 10 i 100 (w prostszych przykładach);
  - 3) mnoży i dzieli w pamięci w zakresie tabliczki mnożenia; mnoży w pamięci przez 10 liczby mniejsze od 20; rozwiązuje równania z niewiadomą zapisaną w postaci okienka (uzupełnia okienko); stosuje własne strategie, wykonując obliczenia; posługuje się znakiem równości i znakami czterech podstawowych działań;
  - 4) dodaje i odejmuje liczby dwucyfrowe, zapisując w razie potrzeby częściowe wyniki działań lub, wykonując działania w pamięci, od razu podaje wynik; oblicza sumy i różnice większych liczb w prostych przykładach typu: $250 + 50$, $180 - 30$; mnoży liczby dwucyfrowe przez 2, zapisując, jeśli ma taką potrzebę, częściowe wyniki działań; podczas obliczeń stosuje własne strategie.
4. Osiągnięcia w zakresie czytania tekstów matematycznych. Uczeń:
  - 1) analizuje i rozwiązuje zadania tekstowe proste i wybrane złożone; dostrzega problem matematyczny oraz tworzy własną strategię jego rozwiązania, odpowiednią do warunków zadania; opisuje rozwiązanie za pomocą działań, równości z okienkiem, rysunku lub w inny wybrany przez siebie sposób;
  - 2) układa zadania i je rozwiązuje, tworzy łamigłówki matematyczne, wykorzystuje w tym procesie własną aktywność artystyczną, techniczną, konstrukcyjną; wybrane działania realizuje za pomocą prostych aplikacji komputerowych.
5. Osiągnięcia w zakresie rozumienia pojęć geometrycznych. Uczeń:
  - 1) rozpoznaje – w naturalnym otoczeniu (w tym na ścianach figur przestrzennych) i na rysunkach – figury geometryczne: prostokąt, kwadrat, trójkąt, koło; wyodrębnia te figury spośród innych figur; kreśli przy linijce odcinki i łamane; rysuje odręcznie prostokąty (w tym kwadraty), wykorzystując sieć kwadratową;
  - 2) mierzy długości odcinków, boków figur geometrycznych itp.; podaje wynik pomiaru, posługując się jednostkami długości: *centymetr, metr, milimetr*; wyjaśnia związki między jednostkami długości; posługuje się wyrażeniami dwumianowanymi; wyjaśnia pojęcie *kilometr*;
  - 3) mierzy obwody różnych figur za pomocą narzędzi pomiarowych, także w kontekstach z życia codziennego; oblicza obwód trójkąta i prostokąta (w tym także kwadratu) o danych bokach;
  - 4) dostrzega symetrię w środowisku przyrodniczym, w sztuce użytkowej i innych wytworach człowieka obecnych w otoczeniu dziecka.
6. Osiągnięcia w zakresie stosowania matematyki w sytuacjach życiowych oraz w innych obszarach edukacji. Uczeń:
  - 1) klasyfikuje obiekty i różne elementy środowiska społeczno-przyrodniczego z uwagi na wyodrębnione cechy; dostrzega rytm w środowisku przyrodniczym, sztuce użytkowej i innych wytworach człowieka, obecnych w środowisku dziecka;
  - 2) dzieli na dwie i cztery równe części, np. kartkę papieru, czekoladę; używa pojęć: *połowa, dwa i pół, cztery równe części, czwarta część* lub *ćwierć*;

- 3) wykonuje obliczenia pieniężne; zamienia złote na grosze i odwrotnie, rozróżnia nominały na monetach i banknotach, wskazuje różnice w ich sile nabywczej;
- 4) odczytuje godziny na zegarze ze wskazówkami oraz elektronicznym (wyświetlającym cyfry w systemie 24-godzinnym); wykonuje proste obliczenia dotyczące czasu; posługuje się jednostkami czasu: *doba, godzina, minuta, sekunda*; posługuje się stoperem, aplikacjami telefonu, tabletu, komputera; zapisuje daty np. swojego urodzenia lub datę bieżącą; posługuje się kalendarzem; odczytuje oraz zapisuje znaki rzymskie co najmniej do XII;
- 5) mierzy temperaturę za pomocą termometru oraz odczytuje ją;
- 6) dokonuje obliczeń szacunkowych w różnych sytuacjach życiowych;
- 7) waży; używa określeń: *kilogram, dekagram, gram, tona*; zna zależności między tymi jednostkami; odmierza płyny; używa określeń: *litr, pół litra, ćwierć litra*;
- 8) wykorzystuje warcaby, szachy i inne gry planszowe lub logiczne do rozwijania umiejętności myślenia strategicznego, logicznego, rozumienia zasad itd.; przekształca gry, tworząc własne strategie i zasady organizacyjne;
- 9) wykorzystuje nabyte umiejętności do rozwiązywania problemów, działań twórczych i eksploracji świata, dbając o własny rozwój i tworząc indywidualne strategie uczenia się.

EDUKACJA SPOŁECZNA

Rozumienie środowiska społecznego

Dziecko jako jednostka społeczna

- Dostrzeganie swojej indywidualności w sferze:
  - fizycznej – podawanie nazw części ciała, narządów wewnętrznych i określanie ich funkcji; odkrywanie możliwości poszczególnych części swojego ciała (np. *Szybko biegam, Moje ręce są silne*);
  - zmysłowej – określanie roli poszczególnych zmysłów w poznawaniu świata: oko – kolory; ucho – dźwięki, nos – zapachy, ręka – dotyk, język – smak; porównywanie sprawności swoich zmysłów ze sprawnością zmysłów innych dzieci; ćwiczenie doskonałości zmysłów;
  - emocjonalnej – rozpoznawanie i nazywanie różnych emocji; wyrażanie własnych stanów emocjonalnych w formach werbalnych i niewerbalnych; zdobywanie umiejętności hamowania emocji negatywnych, zachowań agresywnych; podejmowanie próby negocjowania w sytuacjach konfliktowych;
  - intelektualnej – nabywanie umiejętności śledzenia swoich myśli; przełamywania stereotypów myślenia; wymyślania nowych rzeczy.
- Poczucie własnej wartości – dostrzeganie przez dziecko, w czym jest dobre, w czym najlepsze; dostrzeganie sytuacji, w których jest ważne i potrzebne; okazywanie dumy z siebie i swoich czynów, ale nie zarozumiałości.

Dziecko jako członek rodziny

- Identyfikowanie się z rodziną i jej tradycjami:
  - próba wykonania drzewa genealogicznego swojej rodziny; poznawanie jej historii; określanie przydatności zawodów wykonywanych przez członków rodziny; poznawanie rodzinnych tradycji; chętnie uczestniczenie w uroczystościach rodzinnych;
  - kontynuowanie rodzinnych zainteresowań.
- Tworzenie życzliwych więzi rodzinnych:
  - okazywanie przywiązania do rodziny, szacunku do rodziców i dziadków; wczuwanie się w ich stany emocjonalne; interesowanie się ich radościami, troskami i kłopotami;
  - opiekowanie się młodszym rodzeństwem, chorymi i starszymi członkami rodziny; zgodne użytkowanie wspólnych zabawek i innych przedmiotów;
  - umiejętne godzenie własnych potrzeb z potrzebami pozostałych członków rodziny;
  - respektowanie zasad i umów obowiązujących w rodzinie;
  - rozmawianie z domownikami o problemach swoich i problemach innych domowników; umiejętność podejmowania decyzji korzystnych dla wszystkich członków rodziny;
  - komunikowanie się z członkami rodziny za pomocą nowych technologii.
- Podejmowanie i wypełnianie obowiązków domowych:
  - wywiązywanie się ze stałych obowiązków domowych bez przypominania o ich wykonaniu;
  - utrzymywanie w porządku swojego pokoju i swoich rzeczy; wspólne troszczenie się o estetykę mieszkania i otoczenia;
  - umiejętne gospodarowanie czasem tak, by było w nim miejsce na zabawę, pracę i odpoczynek.

Dziecko jako członek społeczności szkolnej

- Dziecko jako uczeń:
  - systematyczne poznawanie praw i obowiązków ucznia; pomaganie nauczycielowi w przygotowaniu pomocy dydaktycznych; sumienne pełnienie dyżurów w klasie; poszanowanie podręczników, przyborów szkolnych, sumienne wykonywanie powierzonych zadań edukacyjnych i organizacyjnych; odpowiednie zachowywanie się w klasie, w szatni, szkolnej świetlicy, bibliotece itp.
  - rozbudzanie ciekawości poznawczej i cierpliwości w dochodzeniu do wiedzy;
  - traktowanie nauki szkolnej nie tylko jako obowiązku, ale także jako przyjemności;
  - poznawanie, jak uczą się dzieci w innych krajach, w szczególności w kraju nauczanego języka;
  - zdobywanie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji;
  - uczenie się właściwej reakcji emocjonalnej na sukces lub porażkę.
- Dziecko jako członek społeczności klasowej:
  - utrzymywanie serdecznych stosunków z innymi dziećmi w klasie; okazywanie sobie życzliwości; zaprzyjaźnianie się;
  - stosowanie zwrotów grzecznościowych (*przepraszam, proszę, dziękuję*) w kontaktach z uczniami;
  - sprawianie radości koleżankom i kolegom, składanie im życzeń imieninowych, wykonanych osobiście upominków;
  - opiekowanie się dziećmi potrzebującymi pomocy; pamiętanie o chorym koleździe lub chorej koleżance;
  - unikanie krzyku, kłótni i innych zachowań agresywnych w kontaktach z dziećmi;
  - poszanowanie cudzej własności i wytworów pracy koleżanek i kolegów;
  - komunikowanie się z innymi dziećmi za pomocą nowych technologii.

Orientacja w czasie historycznym

Wiedza o kraju ojczystym

- Poznawanie historii swojego miasta, regionu i związanych z nią legend.
- Zdobywanie wiedzy o ważnych dla Polski wydarzeniach historycznych; uczestniczenie w obchodach ich rocznic.
- Poznawanie ciekawych i ważnych ludzi dla kraju i regionu.
- Rozumienie ważności kontaktów sąsiedzkich.
- Rozumienie doniosłości świąt państwowych (ogłoszenie Konstytucji 3 maja, odzyskanie niepodległości 11 listopada).
- Poznawanie sławnych Polaków.
- Uczestniczenie w uroczystościach mających związek ze świętami narodowymi oraz ważnymi rocznicami historycznymi.

W wyniku edukacji społecznej po ukończeniu klasy trzeciej uczeń powinien zdobyć następujące umiejętności wyszczególnione w podstawie programowej z 14 lutego 2017 r.:

1. Osiągnięcia w zakresie rozumienia środowiska społecznego. Uczeń:
  - 1) identyfikuje się z grupą społeczną, do której należy: rodzina, klasa w szkole, drużyna sportowa, społeczność lokalna, naród; respektuje normy i reguły postępowania w tych grupach;
  - 2) wyjaśnia, iż wszyscy ludzie posiadają prawa i obowiązki, wymienia własne prawa i obowiązki, przestrzega ich i stosuje je w codziennym życiu;
  - 3) przyjmuje konsekwencje swojego uczestnictwa w grupie i własnego w niej postępowania w odniesieniu do przyjętych norm i zasad;
  - 4) ocenia swoje postępowanie i innych osób, odnosząc się do poznanych wartości, takich jak: godność, honor, sprawiedliwość, obowiązkowość, odpowiedzialność, przyjaźń, życzliwość, umiar, powściągliwość, pomoc, zadośćuczynienie, przeproszenie, uznanie, uczciwość, wdzięczność oraz inne, respektowane przez środowisko szkolne;
  - 5) przedstawia siebie i grupę, do której należy, zapisuje swój adres, adres szkoły, zawód i miejsce pracy rodziców; posługuje się danymi osobistymi wyłącznie w sytuacjach bezpiecznych dla siebie i reprezentowanych osób; jest powściągliwy w używaniu takich danych w sytuacjach nowych i wirtualnych;
  - 6) rozpoznaje i nazywa wybrane grupy społeczne, do których nie należy, a które wzbudzają jego zainteresowanie, np. drużyny i kluby sportowe, zespoły artystyczne, a także inne narodowości;
  - 7) opowiada ciekawostki historyczne dotyczące regionu, kraju, wyróżniając w nich postaci fikcyjne i realne;
  - 8) stosuje pojęcia: *porozumienie, umowa*; uczestniczy w wyborach samorządu uczniowskiego w klasie, w szkole; wymienia przykłady powstałych w efekcie porozumień i umów grup społecznych np. stowarzyszenia pomocy chorym i niepełnosprawnym dzieciom, organizacje ekologiczne, a także stowarzyszenia dużych grup społecznych, jak miasta i państwa czy Unia Europejska;

- 9) szanuje zwyczaje i tradycje różnych grup społecznych i narodów, przedstawia i porównuje zwyczaje ludzi np. dotyczące świąt w różnych regionach Polski, a także w różnych krajach;
  - 10) wykorzystuje pracę zespołową w procesie uczenia się, w tym przyjmując rolę lidera zespołu i komunikuje się za pomocą nowych technologii.
- 2. Osiągnięcia w zakresie orientacji w czasie historycznym. Uczeń:**
- 1) opowiada o legendarnym powstaniu państwa polskiego, wyjaśnia związek legendy z powstaniem godła i barw narodowych, przedstawia wybrane legendy dotyczące regionu, w którym mieszka lub inne;
  - 2) rozpoznaje: godło, barwy, hymn narodowy, mundur wojskowy, wybrane stroje ludowe np. związane z regionem Polski, w którym mieszka;
  - 3) uczestniczy w świątach narodowych i innych ważnych dniach pamięci narodowej; wykonuje kokardę narodową, biało-czerwony proporczyk; zachowuje się godnie i z szacunkiem podczas śpiewania lub słuchania hymnu, wciągania flagi na maszt itp.;
  - 4) rozpoznaje i nazywa patrona szkoły, miejscowości, w której mieszka, wyjaśnia pojęcie „patron”, wymienia imiona i nazwiska np. pierwszego władcy i króla Polski, obecnego prezydenta Polski, wymienia nazwę pierwszej stolicy Polski;
  - 5) wyjaśnia znaczenie wybranych zwyczajów i tradycji polskich;
  - 6) opisuje znaczenie dorobku minionych epok w życiu człowieka, jest świadomy, że stosuje w swej aktywności ten dorobek, np. cyfry arabskie i rzymskie, papier, mydło, instrumenty muzyczne;
  - 7) opowiada historię własnej rodziny, przedstawia wybrane postacie i prezentuje informacje o wielkich Polakach: królowa Jadwiga, król Stefan Batory, astronom Mikołaj Kopernik, noblistka Maria Skłodowska-Curie, alpinistka Wanda Rutkiewicz, papież Jan Paweł II, nauczycielka – cichociemna gen. Elżbieta Zawacka „Zo”.

EDUKACJA PRZYRODNICZA

Rozumienie środowiska przyrodniczego

Jesień

- W klasowym kąci przyrody:
  - opiekowanie się hodowanymi roślinami i zwierzętami; zbieranie nowych okazów przyrody ożywionej;
  - kolekcjonowanie różnego rodzaju skał (wapień, marmur, granit, piaskowiec) i poznawanie ich praktycznego zastosowania; poznawanie surowców mineralnych (sól kamienna, węgiel kamienny, ruda żelaza) charakterystycznych dla zamieszkiwanego regionu; podawanie nazw i określanie ich właściwości;
  - doświadczenia związane ze zmianami stanu skupienia wody; filtrowanie wody;
  - prowadzenie kalendarza pogody.
- W ogrodzie:
  - zbieranie warzyw; wyróżnianie ich części jadalnych; wartości odżywcze warzyw; surówki; różne sposoby przechowywania warzyw (suszenie, kiszenie, zamrażanie, przesypanie piaskiem), przetwory (soki, sałatki, przeciery);
  - budowa rośliny: korzeń, liście, łodyga, kwiat, owoce.
- W sadzie:
  - sposoby zbierania i przechowywania owoców; higiena spożywania owoców; wartości odżywcze; sałatki owocowe; przetwory (kompoty, dżemy, soki); rola witamin w rozwoju organizmu.
- W lesie:
  - trzy warstwy roślinności w lesie: runo (mchy, paprocie, borówki, jagody, grzyby), podszyt (krzewy i młode drzewa), drzewa wysokie;
  - zbieranie grzybów;
  - ptaki leśne: dzięcioł, kukułka; odlot ptaków na zimę;
  - zwierzęta roślinożerne, np. zając, ślimak, wiewiórka, sarna; zwierzęta mięsożerne, np. jeź, kuna, wilk; łańcuch pokarmowy w przyrodzie;
  - znaczenie lasu dla ludzi i zwierząt; kultura zachowania się w lesie; ochrona lasów.
- Na polu:
  - zbieranie plonów: zbóż, ziemniaków, buraków cukrowych;
  - jesienna orka i siew zbóż ozimych;
  - rodzaje zbóż: żyto, pszenica, jęczmień, owies; rozpoznawanie ich po kłosach i ziarnach; znaczenie dla człowieka (mąka, kasza, płatki owsiane) i zwierząt hodowlanych (pasza); historia chleba; zboża innych kontynentów (np. ryż, proso); przygotowanie müsli;

- rośliny oleiste: słonecznik, rzepak, mak, dynia, soja;
- rośliny okopowe: ziemniak, burak (ćwikłowy, cukrowy, pastewny), marchew, rzepa;
- jesienna orka i siew zbóż ozimych; nazwy maszyn i narzędzi rolniczych.

Zima

- W klasowym kąciku przyrody:
  - systematyczna opieka nad uprawami i hodowlami;
  - doświadczenie z zamrażaniem wody w butelce (woda zamarzając, powiększa swoją objętość).
- W parku lub w lesie:
  - odpoczynek przyrody; znaczenie pokrywy śnieżnej dla roślin i zwierząt; zmiany w wyglądzie zwierząt (gęstnienie sierści, zmiana koloru sierści);
  - konieczność dokarmiania zwierząt, poznawanie zwierząt chronionych;
  - systematyczne dokarmianie ptaków owocami zebranymi jesienią; rozpoznawanie ptaków gromadzących się w miejscu dokarmiania (sikora, wróbel, kruk, sroka, wrona, gil).
- W gospodarstwie domowym – zwierzęta gospodarskie i ich znaczenie dla człowieka.
- W ogrodzie zoologicznym – poznawanie wybranych zwierząt egzotycznych (nazwa, charakterystyczny wygląd, sposób poruszania się i odżywiania, cechy ich prawdziwego środowiska).
- W palmiarni – poznawanie wybranych roślin egzotycznych (ich naturalne środowisko; rozpoznawanie i wymienianie nazw wybranych owoców egzotycznych).

Wiosna

- W klasowym kąciku przyrody:
  - hodowanie roślin cebulowych (cebula, tulipan, hiacynt, żonkil itp.);
  - badanie własności gliny i piasku;
  - doświadczenia na zrozumienie trzech stanów skupienia wody oraz zachowania się niektórych przedmiotów i substancji w wodzie (np. tonięcie – pływanie po powierzchni; rozpuszczanie się soli, cukru, ale nie piasku).
- W ogrodzie:
  - rozróżnianie chwastów np.: oset, pokrzywa, perz, skrzyp, komosa, rdest, tasznik, gwiazdnica;
  - rozpoznawanie i podawanie nazw roślin kwitnących wiosną (krokus, bratek, żonkil, narcyz, tulipan, szafirek, hiacynt itp.); poznawanie roślin chronionych;
  - obserwowanie wyglądu i zachowania takich zwierząt, jak: mrówka, dżdżownica, pszczoła, osa, trzmiel, motyl.
- W sadzie:
  - prace pielęgnacyjne w sadzie: bielienie i przycinanie drzew;
  - budowa kwiatu: kielich, płatki korony, słupek i pręciki; powstawanie owoców, rola owadów w zapylaniu kwiatów.
- W parku lub w lesie:
  - powrót ptaków, zakładanie gniazd, opieka nad pisklętami;
  - znaczenie lasu dla ludzi i zwierząt; dbanie o czystość lasów;
  - zasady zachowania się w lesie.
- Na łące:
  - rozpoznawanie ziół leczniczych: mięta, rumianek, dziurawiec, babka itp.;
  - zwierzęta spotykane na łące: zając, mysz, liczne owady, niektóre ptaki;
  - łąka jako miejsce pożywienia dla roślinożernych zwierząt hodowlanych: krowy, kozy, owce, konia.
- Na polu:
  - prace polowe: orka, siew zbóż, sadzenie ziemniaków;
  - przylot skowronków.
- W zbiorniku wodnym:
  - warunki życia w wodzie (jezioro, rzeka, morze) – temperatura, dostęp światła, zawartość tlenu;
  - rośliny ziemnowodne (trzcina, pałka, sit), pływające (rzęsa, grzybień biały, grązel żółty) i podwodne (moczarka, rogatek);
  - zwierzęta wodne: ryby; przystosowanie do życia w wodzie; rozpoznawanie i podawanie nazw kilku ryb słodkowodnych (np. karp, sum, płoć, szczupak, leszcz, okoń) oraz morskich (śledź, dorsz, flądra);
  - zwierzęta wodno-łądowe: żaba i jej rozwój od kijanki do żaby; bobry – budowanie żeremi; ptaki: dzika kaczka, łabędź; owady: nartnik, ważka, jętka.

Funkcje życiowe człowieka – ochrona zdrowia, bezpieczeństwo i odpoczynek

Dbanie o zdrowie i schludny wygląd

- Odżywianie – rozumienie wyrażenia *zdrowa żywność*; ćwiczenie umiejętności estetycznego przygotowania miejsca do spożywania pokarmów (nakrywanie stołu); umiejętność kulturalnego zachowywania się podczas posiłków.
- Higiena osobista – rozumienie znaczenia zabiegów higienicznych dla zdrowia; świadome stosowanie zasad higieny osobistej i zwracanie uwagi na czystość osobistą i schludny wygląd; dbanie o porządek wokół siebie.
- Właściwe posługiwanie się numerami telefonów alarmowych i formułowanie wezwania o pomoc.
- Ubieranie się stosownie do pogody; wykorzystywanie internetu do sprawdzania prognozy pogody.

Bezpieczne posługiwanie się prostymi narzędziami

- Zdobywanie wprawy w posługiwaniu się narzędziami poznanymi w poprzednich latach edukacji oraz takimi jak imadło, wkrętak, pilnik, młotek.
- Poznawanie i doskonalenie sposobów łączenia materiałów:
  - rozłączne: wiązanie, spinanie na zatraski, spinanie spinaczem biurowym, zaginanie kartonu;
  - nierozłączne: zszywanie, sklejanie, zbijanie.
- Dbanie o czystość narzędzi i właściwą ich konserwację.
- Zapoznanie z podstawowymi sposobami udzielania pomocy podczas drobnych skaleczeń.

Bezpieczne korzystanie z domowych urządzeń technicznych

- Zdobywanie umiejętności posługiwania się urządzeniami domowymi: radio, telewizor, magnetofon, domofon, telefon, odkurzacz, mikser, sokowirówka, kuchenka gazowa.
- Dostrzeganie zagrożeń wynikających z niewłaściwego korzystania z urządzeń technicznych, szczególnie elektrycznych i gazowych.
- Bezwzględne przestrzeganie zasad bezpieczeństwa obowiązujących w klasie i w szkole; przestrzeganie zakazu prowokowania sytuacji zagrażających bezpieczeństwu; sukcesywne poznawanie zasad ruchu drogowego dla pieszych i przestrzeganie ich; zachowanie ostrożności w kontaktach z obcymi osobami; zdawanie sobie sprawy z niebezpieczeństw wynikających z zabawy zapalnikami; obsługiwanie urządzeń technicznych tylko w obecności dorosłych; informowanie dorosłych o zauważonym niebezpieczeństwie; zapamiętanie numerów telefonów: 997 – policja, 998 – straż pożarna, 999 – pogotowie ratunkowe.
- Świadomość, iż nieodpowiedzialne korzystanie z technologii ma wpływ na utratę zdrowia człowieka.
- Świadomość pozytywnego znaczenia technologii w życiu człowieka.

Odpoczynek

- Rozumienie znaczenia ruchu w rozwoju swojego organizmu; uprawianie wybranych sportów letnich i zimowych, np. jazda na sankach, łyżwach, deskorolce, rowerze, gra w piłkę.
- Rozumienie potrzeby odpowiedniej ilości snu.
- Realizowanie swoich zainteresowań i pasji.
- Zachowanie odpowiedniej postawy podczas oglądania programów telewizyjnych i zabawy z komputerem.

Rozumienie przestrzeni geograficznej

Poznawanie swojej miejscowości, swojego regionu i kraju

- Przyswajanie wiedzy o położeniu i warunkach naturalnych swojej miejscowości i okolicy.
- Zapoznanie z charakterystycznymi formami terenu i przyrody występujących w najbliższej okolicy.
- Wskazywanie ciekawych obiektów, zabytków, rezerwatów przyrody, skansenów znajdujących się w najbliższej okolicy i podejmowanie próby opowiadania o nich.
- Wskazywanie na mapie Europy naszego kraju, jego stolicy, większych miast i rzek.
- Wymienianie charakterystycznych elementów typowych krajobrazów Polski (nadmorskiego, nizinnego, górskiego).
- Poznawanie krajobrazów i ojczyściego folkloru poprzez rozmowy z rodzicami, dziadkami, wycieczki, oglądanie filmów, albumów i zdjęć.
- Zaznajamianie się z roślinami i zwierzętami typowymi dla wybranych regionów Polski.
- Poznawanie zawodów wykonywanych najczęściej przez mieszkańców swojego regionu.
- Zdobywanie wprawy w czytaniu prostych planów, wskazywaniu głównych kierunków geograficznych oraz w czytaniu mapy fizycznej.

- Wyznaczanie tras przejazdu (rowerem, samochodem) poprzez wpisywanie poprawnego adresu w mapach udostępnianych w internecie.
- Dbanie o estetykę otoczenia; podejmowanie działań na rzecz ochrony środowiska; poznawanie roślin i zwierząt chronionych.
- Znajomość dziedzin życia, w których Polska odnosi sukcesy lub z których słynie.

Obserwowanie zjawisk atmosferycznych

- Jesień
  - temperatura – obserwacja skutków ruchu obrotowego i obiegowego Ziemi – związek z cyklem dobowym i rocznym (pozornej wędrówki Słońca po niebie), odczytywanie temperatury z termometru;
  - wiatr – obserwacja kierunku i siły wiatru; proste przyrządy do obserwacji kierunku i siły wiatru (wiatraczek, balonik, latawiec); szkody wyrządzone przez silny wiatr (łamanie drzew, zrywanie dachów); pożyteczna praca wiatru: rozsiewanie nasion, przemieszczanie chmur, osuszanie mokrej ziemi; poruszanie żagliówek, balonów itp.;
  - opady – deszcz, ulewa, powódź; występowanie takich zjawisk, jak: mgły, mżawki, jesienne szarugi, nocne przymrozki.
- Zima
  - temperatura – odczytywanie wskazań termometru zaokiennego;
  - wiatr – obserwacja kierunku i siły wiatru;
  - opady – śnieg, śnieg z deszczem, grad i związane z nimi zjawiska.
- Wiosna
  - temperatura – słońce świeci dłużej i wędruje wyżej po niebie; robi się coraz cieplej; dzień wydłuża się; topnieje śnieg i lód na zbiornikach wody; robi się błoto, na rzekach spiętrza się kra lodowa; wiosenne wylewy rzek;
  - wiatr – obserwowanie kierunku i siły wiatru; wiatr ciepły, osuszający podmokłe tereny;
  - opady – deszcz, deszcz ze śniegiem; zmienność i kapryśność pogody; rodzaje wód: stojące i płynące; wykorzystywanie wody przez człowieka.

Wiedza o naszej planecie Ziemi

- Poznawanie historii świata, np. epoki dinozaurów, ludzi pierwotnych, od piramid aż do lotów kosmicznych.
- Dostrzeganie wspólnych cech ludzi żyjących na naszej planecie: mają te same części ciała, odczuwają takie same potrzeby, przeżywają takie same uczucia; w wielu losowych sytuacjach reagują tak samo; w podobny sposób wykonują swoje ulubione zajęcia.
- Dostrzeganie cech różniących ludzi; tolerowanie ludzi mimo różnic; reagowanie na krzywdę drugiego człowieka.
- Uświadamianie zagrożeń ze strony człowieka dla świata przyrody; rozumienie konieczności ochrony środowiska naturalnego; oszczędzania wody, elektryczności; zbierania surowców wtórnych; segregowanie odpadów; czynny udział w akcji „Sprzątanie Ziemi” i w obchodach „Święta Ziemi”.
- Poznawanie produktów niszczących warstwę ozonową; staranie się, aby ich nie nadużywać.

W wyniku edukacji przyrodniczej po ukończeniu klasy trzeciej uczeń powinien zdobyć następujące umiejętności wyszczególnione w podstawie programowej z 14 lutego 2017 r.:

1. Osiągnięcia w zakresie rozumienia środowiska przyrodniczego. Uczeń:
  - 1) rozpoznaje w swoim otoczeniu popularne gatunki roślin i zwierząt, w tym zwierząt hodowlanych, a także gatunki objęte ochroną;
  - 2) rozpoznaje i wyróżnia cechy ekosystemów, takich jak: łąka, jezioro, rzeka, morze, pole, staw, las, las gospodarczy; określa składowe i funkcje ekosystemu na wybranym przykładzie, np. las, warstwy lasu, polany, torfowiska, martwe drzewo w lesie;
  - 3) rozpoznaje wybrane zwierzęta i rośliny, których w naturalnych warunkach nie spotyka się w polskim środowisku przyrodniczym;
  - 4) odszukuje w różnych dostępnych zasobach, w tym internetowych, informacje dotyczące środowiska przyrodniczego, potrzebne do wykonania zadania, ćwiczenia;
  - 5) prowadzi proste hodowle roślin, przedstawia zasady opieki nad zwierzętami, domowymi, hodowlanymi i innymi;
  - 6) planuje, wykonuje proste obserwacje, doświadczenia i eksperymenty dotyczące obiektów i zjawisk przyrodniczych, tworzy notatki z obserwacji, wyjaśnia istotę obserwowanych zjawisk według procesu przyczynowo-skutkowego i czasowego;
  - 7) chroni przyrodę, wskazuje wybrane miejsca ochrony przyrody oraz parki narodowe, pomniki przyrody w najbliższym otoczeniu – miejscowości, regionie;
  - 8) segreguje odpady i ma świadomość przyczyn i skutków takiego postępowania.

2. Osiągnięcia w zakresie funkcji życiowych człowieka, ochrony zdrowia, bezpieczeństwa i odpoczynku. Uczeń:
  - 1) przedstawia charakterystykę wybranych zajęć i zawodów ludzi znanych z miejscem zamieszkania oraz zawodów użyteczności publicznej: nauczyciel, żołnierz, policjant, strażak, lekarz, pielęgniarz czy leśnik, a ponadto rozumie istotę pracy w służbach mundurowych i medycznych;
  - 2) posługuje się numerami telefonów alarmowych, formułuje komunikat – wezwanie o pomoc: policji, pogotowia ratunkowego, straży pożarnej;
  - 3) posługuje się danymi osobowymi w kontakcie ze służbami mundurowymi i medycznymi, w sytuacji zagrożenia zdrowia i życia;
  - 4) dba o higienę oraz estetykę własną i otoczenia;
  - 5) reaguje stosownym zachowaniem w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa, zdrowia jego lub innej osoby;
  - 6) wymienia wartości odżywcze produktów żywnościowych; ma świadomość znaczenia odpowiedniej diety dla utrzymania zdrowia, ogranicza spożywanie posiłków o niskich wartościach odżywczych i niezdrowych, zachowuje umiar w spożywaniu produktów słodzonych, zna konsekwencje zjadania ich w nadmiarze;
  - 7) przygotowuje posiłki służące utrzymaniu zdrowia;
  - 8) ubiera się odpowiednio do stanu pogody, poszukuje informacji na temat pogody, wykorzystując np. internet;
  - 9) rozróżnia podstawowe znaki drogowe, stosuje przepisy bezpieczeństwa w ruchu drogowym i miejscach publicznych; przestrzega zasad zachowania się w środkach publicznego transportu zbiorowego;
  - 10) stosuje się do zasad bezpieczeństwa w szkole, odnajduje drogę ewakuacyjną, rozpoznaje znaki i symbole informujące o różnych rodzajach niebezpieczeństw oraz zachowuje się zgodnie z informacją w nich zawartą; stosuje zasady bezpiecznej zabawy w różnych warunkach i porach roku;
  - 11) ma świadomość istnienia zagrożeń ze środowiska naturalnego, np. nagła zmiana pogody, huragan, ulewne deszcze, burza, susza oraz ich następstwa: powódź, pożar, piorun; określa odpowiednie sposoby zachowania się człowieka w takich sytuacjach;
  - 12) ma świadomość obecności nieprawdziwych informacji, np. w przestrzeni wirtualnej, publicznej; sprawdza informacje, zadając pytania nauczycielowi, rodzicom, policjantowi;
  - 13) stosuje zasady bezpieczeństwa podczas korzystania z urządzeń cyfrowych, rozumie i respektuje ograniczenia związane z czasem pracy z takimi urządzeniami, oraz stosuje zasady netykiety;
  - 14) ma świadomość, iż nieodpowiedzialne korzystanie z technologii ma wpływ na utratę zdrowia człowieka;
  - 15) ma świadomość pozytywnego znaczenia technologii w życiu człowieka.
3. Osiągnięcia w zakresie rozumienia przestrzeni geograficznej. Uczeń:
  - 1) określa położenie i warunki naturalne swojej miejscowości oraz okolicy, opisuje charakterystyczne formy terenu, składniki przyrody, charakterystyczne miejsca, np. miejsca pamięci narodowej, najważniejsze zakłady pracy, w tym ważniejsze przedsiębiorstwa produkcyjne i usługowe, interesujące zabytki, pomniki, tereny rekreacyjne, parki krajobrazowe, parki narodowe;
  - 2) wskazuje na mapie fizycznej Polski jej granice, główne miasta, rzeki, nazwy krain geograficznych;
  - 3) czyta proste plany, wskazuje kierunki główne na mapie, odczytuje podstawowe znaki kartograficzne map, z których korzysta; za pomocą komputera, wpisując poprawnie adres, wyznacza np. trasę przejazdu rowerem;
  - 4) wymienia nazwę stolicy Polski i charakterystyczne obiekty, wyjaśnia znaczenie stolicy dla całego kraju, wskazuje na mapie jej położenie;
  - 5) przedstawia charakterystyczne dla Polski dyscypliny sportowe, gospodarcze lub inne np. artystyczną działalność człowieka, w której Polska odnosi sukcesy lub z niej słynie;
  - 6) wyznacza kierunki główne w terenie na podstawie cienia, określa, z którego kierunku wieje wiatr, rozpoznaje charakterystyczne rodzaje opadów;
  - 7) przedstawia położenie Ziemi w Układzie Słonecznym.

EDUKACJA PLASTYCZNA

Percepcja sztuki – odbiór wypowiedzi i wykorzystywanie informacji

- Dostrzeganie kształtów takich jak w klasach poprzednich, ale w bardziej złożonych formach (w obrębie kształtów złożonych z 2 lub 3 figur); podobieństwa i różnice kształtów.
- Dostrzeganie możliwości wyrazowych różnych faktur.

- Dopasowywanie wielkości do potrzeb tworzonego dzieła, np. *ten element jest za długi, należy go skrócić*; ocenianie rozmiarów i funkcji przedmiotów; wyróżnianie i ocenianie wielkości i proporcji części składowych.
- Usytuowanie w przestrzeni: jak w klasach poprzednich, ale w odniesieniu do większej liczby części składowych; określanie wyglądu i zmienności położenia ciała ludzkiego podczas wykonywania pracy.
- Oddalenie: dalej niż pierwszy, ale bliżej niż trzeci element; oddalenie a wielkość i proporcja.
- Określanie możliwości wyrazowej barw; dostrzeganie różnic walorowych w zakresie jednej barwy, np. czerwonej; barwy podstawowe i pochodne, np. niebieska i czerwona daje fioletową; niebieska i żółta daje zieloną, czerwona i żółta daje pomarańczową.
- Rytm: różnorodność i złożoność układów rytmicznych.
- Dostrzeganie wyżej wymienionych obiektów obserwacji w przedmiotach, postaciach ludzi i zwierząt, w wytworach sztuki ludowej (tkaniny, koronki, makaty, kilimy itp.).
- Obserwowanie dzieła plastycznego: wyróżnianie kolorowych plam i tłumaczenie ich wpływu na całość obrazu; zakrywanie niektórych fragmentów dzieła i obserwowanie, jak zmienia się obraz; dostrzeganie kompozycji obrazu.
- Dostrzeganie i obserwowanie brył w otoczeniu.
- Poznawanie wytworów z obszaru grafiki użytkowej (liternictwo, plakat, znaczki pocztowe, stemple).

Ekspresja przez sztukę – tworzenie wypowiedzi

Rysunek

- Rysowanie ołówkiem, kredkami świecowymi, patykiem na podkładzie z klejówki; patykiem i tuszem; tuszem z lawowaniem, piórkiem, węglem, kredą.
- Rysowanie z wyobraźni, z pamięci, z pokazu; pojedynczych przedmiotów, zjawisk, zwierząt, roślin, postaci realnych i fantastycznych.
- Doskonalenie rysowania różnych linii; wyznaczanie za pomocą linii konturów przedmiotów i postaci, wyrażanie ruchu (tworzenie filmów kreskowych).
- Dostrzeganie w rysunkach wartości kontrastowej bieli i czerni: biel – czerń; dzień – noc; wesoło – smutno; dobro – zło.
- Projektowanie wzorów tapet, materiałów; wykonywanie odbitek stemplami z ziemniaka bądź stemplami gotowymi.
- Rysowanie plakatów i reklam.

Malarstwo

- Malowanie pędzlem i farbami kryjącymi (plakatówki, tempery, farby klejowe).
- Tworzenie różnych kombinacji barw podstawowych (czerwona, żółta, niebieska) w celu odtworzenia wszystkich barw natury.
- Świadomość, co można wyrazić kolorami ciepłymi: czerwonym, żółtym, pomarańczowym (to kolory słońca), zimnymi: zielonym, niebieskim (to kolory wody).
- Malowanie krajobrazów w dni słoneczne i w dni pochmurne; próba zauważenia różnic w tych obrazach i roli światła.
- Przedstawianie określonego nastroju przez odpowiedni zestaw kolorystyczny: pogodny – deszczowy; smutny – wesoły; zima – wiosna; wiosna – jesień; opisywanie kolorami swoich wewnętrznych stanów i nastrojów.
- Wyrażanie przeżyć indywidualnych, przedstawianie wydarzeń realnych i fantastycznych z uwzględnianiem zróżnicowanego ruchu ludzi i zwierząt oraz liczniejszych ich grup; przedstawianie scen uwzględniających nastrojów i stan uczuciowy, marzenia i odczucia, wyobrażenia.

Kształtowanie wytworów płaskich i przestrzennych

- Wykonywanie papierowych wycinanek i wydzieranek.
- Tworzenie metodą origami.
- Wykonywanie wytworów z materiałów przyrodniczych (kaształy, żołędzie, szyszki, patyki, trawy, jarzębina itp.).
- Lepienie z gliny, masy solnej, plasteliny, modeliny.
- Rzeźbienie w glinie, mydle, w drewnie.
- Budowanie abstrakcyjnych i funkcjonalnych form przestrzennych z materiałów różniących się wielkością, kształtem, materiałem, z którego je wykonano (pudełka kartonowe, puszki, różnego rodzaju opakowania itp.).
- Korzystanie z narzędzi multimedialnych podczas przygotowywania własnych projektów prac.

Recepcja sztuki – analiza i interpretacja wytworów kultury

- Zapoznanie z dziedzinami sztuk plastycznych, ich wykonawcami i dziełami:
  - architektura – architekt – rysunek projektu, makieta,
  - malarstwo – malarz – obraz,
  - rzeźba – rzeźbiarz – rzeźba,
  - scenografia – scenograf – rysunek projektu dekoracji sceny i kostiumu aktora,
  - grafika – grafik – grafika użytkowa.
- Zapoznanie z funkcją dzieł plastycznych:
  - architektura: przemysłowa, mieszkaniowa, użyteczności publicznej,
  - malarstwo: portret, krajobraz, martwa natura, scena rodzajowa,
  - rzeźba: pomnik, medal, moneta.
- Różne działy sztuki użytkowej: tkactwo, meblarstwo, ceramika, dekoracja wnętrz.
- Zapoznanie z formami istnienia dzieła plastycznego: oryginał, kopia, reprodukcja, odbitka, miniatura.
- Symetria jednoosiowa i wieloosiowa w układzie elementów na płaszczyźnie i w przestrzeni.
- Wskazywanie miejsc prezentacji sztuk plastycznych.
- Odwiedzanie galerii i muzeów.

W wyniku edukacji plastycznej po ukończeniu klasy trzeciej uczeń powinien zdobyć następujące umiejętności wyszczególnione w podstawie programowej z 14 lutego 2017 r.:

1. Osiągnięcia w zakresie percepcji wizualnej, obserwacji i doświadczeń. Uczeń:
  - 1) wyróżnia w obrazach, ilustracjach, impresjach plastycznych, plakatach, na fotografiach:
    - a) kształty obiektów – nadaje im nazwę i znaczenie, podaje części składowe,
    - b) wielkości i proporcje, położenie obiektów i elementów złożonych, różnice i podobieństwa w wyglądzie tego samego przedmiotu w zależności od położenia i zmiany stanowiska osoby patrzącej na obiekt,
    - c) barwę, walor różnych barw, różnice walorowe w zakresie jednej barwy, fakturę,
    - d) cechy charakterystyczne i indywidualne ludzi w zależności od wieku, płci, typu budowy; cechy charakterystyczne zwierząt, różnice w budowie, kształcie, ubarwieniu, sposobach poruszania się;
  - 2) określa w swoim otoczeniu kompozycje obiektów i zjawisk, np. zamknięte (mozaiki na dywanie, rytmy na przedmiotach użytkowych), otwarte (chmury, papiery ozdobne, pościel, firany), kompozycje o budowie symetrycznej.
2. Osiągnięcia w zakresie działalności ekspresji twórczej. Uczeń:
  - 1) rysuje kredką, kredą, ołówkiem, patykiem (płaskim i okrągłym), piórem, węglem, mazakiem;
  - 2) maluje farbami, tuszami przy użyciu pędzli (płaskich, okrągłych), palców, stempli;
  - 3) wydziera, wycina, składa, przylepia, wykorzystując gazetę, papier kolorowy, makulaturę, karton, ścinki tekstylne itp.;
  - 4) modeluje (lepi i konstruuje) z gliny, modeliny, plasteliny, mas papierowych i innych, zarówno z materiałów naturalnych i przemysłowych;
  - 5) powiela za pomocą kalki, tuszu, farby, stempla wykonanego, np. z korka i innych tworzyw, a także za pomocą prostych programów komputerowych;
  - 6) wykonuje prace, modele, rekwizyty, impresje plastyczne potrzebne do aktywności artystycznej i naukowej;
  - 7) wykonuje prace i impresje plastyczne jako formy przekazania i przedstawienia uczuć, nastrojów i zachowań (np. prezent, zaproszenie);
  - 8) ilustruje sceny i sytuacje (realne i fantastyczne) inspirowane wyobraźnią, baśnią, opowiadaniem i muzyką; korzysta z narzędzi multimedialnych;
  - 9) tworzy przy użyciu prostej aplikacji komputerowej np. plakaty, ulotki i inne wytwory.
3. Osiągnięcia w zakresie recepcji sztuk plastycznych. Uczeń:
  - 1) nazywa dziedziny sztuk plastycznych, np. malarstwo, rzeźbę, w tym dziedziny sztuki użytkowej np. meblarstwo, tkactwo, ceramikę, hafciarstwo, architekturę, grafikę komputerową;
  - 2) rozpoznaje i nazywa podstawowe gatunki dzieł malarskich i graficznych: pejzaż, portret, scena rodzajowa; nazywa wybrane przykłady dzieł znanych artystów: malarzy, rzeźbiarzy, architektów z regionu swego pochodzenia lub innych;
  - 3) wyjaśnia pojęcia: *oryginał* czy *kopia* obrazu lub rzeźby; *miniatura* obrazu lub rzeźby; *reprodukcja* itp.; wskazuje miejsca prezentacji sztuk plastycznych.

EDUKACJA TECHNICZNA

Planowanie i organizacja pracy podczas montażu wytworów technicznych

- Sprecyzowanie zadania do wykonania.
- Przedstawienie pomysłu wykonania.
- Dobranie odpowiednich materiałów.
- Przygotowanie potrzebnych przyborów i narzędzi.
- Ustalenie kolejności wykonywanych czynności podczas tworzenia dzieła.
- Przedstawienie wykonanego dzieła i jego samoocena.

Znajomość własności różnych materiałów

Rozpoznawanie materiałów przydatnych do majsterkowania:

- przyrodniczych (trawy, liście, owoce i nasiona roślin, patyki, kamyki);
- papierniczych (papier, karton, tektura, bibuła);
- metalowych (kapsle, gwoździe, druciki, kawałki blachy);
- drewnianych (deseczki, listwy, kołki);
- włókienniczych (wełnianych, bawełnianych, jedwabnych);
- tworzyw sztucznych (wszelkich opakowań po produktach spożywczych).

Badanie własności wymienionych materiałów i określanie ich przydatności do wykonania konkretnego dzieła.

Stosowanie narzędzi i obsługa urządzeń technicznych

- Zdobywanie wprawy w posługiwaniu się narzędziami poznanymi w poprzednich latach edukacji oraz takimi, jak: wkrętak, pilnik, młotek.
- Poznawanie i doskonalenie sposobów łączenia materiałów:
  - rozłączne: wiązanie, spinanie, na zatrzaski, spinanie biurowym spinaczem, zaginanie kartonu;
  - nierozłączne: zszywanie, sklejanie, zbijanie.
- Dbanie o czystość narzędzi i właściwą ich konserwację.
- Stosowanie w działaniu sposobów użytkowania: materiału, narzędzi, urządzeń zgodnie z instrukcją, w tym instrukcją multimedialną.

Budzenie zainteresowania techniką

- Zapoznanie z historią wybranych wynalazków, np. od dylizansu do rakiety kosmicznej; od balii i tary do pralki automatycznej.
- Zapoznanie z rodzajami maszyn i urządzeń: transportowych (samochody, samoloty, helikoptery, statki, łodzie), wytwórczych (narzędzia i przyrządy), informatycznych (telefon, komputer).
- Zapoznanie z rodzajami budowli: domy mieszkalne, fabryki, biurowce, wieże itp.
- Poznawanie zawodów związanych z techniką.

W wyniku edukacji technicznej po ukończeniu klasy trzeciej uczeń powinien zdobyć następujące umiejętności wyszczególnione w podstawie programowej z 14 lutego 2017 r.:

1. Osiągnięcia w zakresie organizacji pracy. Uczeń:
  - 1) planuje i realizuje własne projekty / prace; realizując te prace / projekty współdziała w grupie;
  - 2) wyjaśnia znaczenie oraz konieczność zachowania ładu, porządku i dobrej organizacji miejsca pracy ze względów bezpieczeństwa;
  - 3) ocenia projekty / prace, wykorzystując poznane i zaakceptowane wartości: systematyczność działania, pracowitość, konsekwencję, gospodarność, oszczędność, umiar w odniesieniu do korzystania z czasu, materiałów, narzędzi i urządzeń;
  - 4) organizuje pracę, wykorzystuje urządzenia techniczne i technologie; zwraca uwagę na zdrowie i zachowanie bezpieczeństwa z uwzględnieniem selekcji informacji, wykonywania czynności użytecznych lub potrzebnych.

2. Osiągnięcia w zakresie znajomości informacji technicznej, materiałów i technologii wytwarzania. Uczeń:
  - 1) odczytuje podstawowe informacje techniczne i stosuje w działaniu sposoby użytkowania: materiału, narzędzi, urządzenia zgodnie z instrukcją, w tym multimedialną;
  - 2) wykonuje przedmioty użytkowe, w tym dekoracyjne i modele techniczne:
    - a) z zastosowaniem połączeń nierozłącznych: sklekanie klejem, wiązanie, szycie lub zszywanie zszywkami, sklekanie taśmą itp.,
    - b) używając połączeń rozłącznych: spinanie spinaczami biurowymi, wiązanie sznurkiem lub wstążką ozdobną,
    - c) bez użycia kleju, taśm, zszywek np. wybrane modele technik origami, modele kartonowe nacinane,
    - d) z wykorzystaniem prądu elektrycznego: lampion, dekoracja świąteczna;
  - 3) stosuje poznaną technologię podczas wykonywania przedmiotów użytkowych lub montowania wybranych modeli urządzeń technicznych;
  - 4) wykonuje przedmiot / model / pracę według własnego planu i opracowanego sposobu działania.
3. Osiągnięcia w zakresie stosowania narzędzi i obsługi urządzeń technicznych. Uczeń:
  - 1) wyjaśnia działanie i funkcję narzędzi i urządzeń wykorzystywanych w gospodarstwie domowym i w szkole;
  - 2) posługuje się bezpiecznie prostymi narzędziami pomiarowymi, urządzeniami z gospodarstwa domowego, a także urządzeniami dostępnymi w szkole.

EDUKACJA MUZYCZNA

Percepcja muzyki – słuchanie

Percepcja elementów muzyki

- Rozpoznawanie głosów ludzkich: sopran, bas, alt, tenor.
- Rozpoznawanie dźwięków poznanych wcześniej i nowych instrumentów (trąbka, flet, gitara).
- Rozpoznawanie w melodii powtórzeń, kontrastów.

Percepcja utworów muzycznych

- Słuchanie muzyki instrumentalnej na żywo – utworów śpiewanych i granych przez nauczyciela.
- Obserwowanie w utworach wokalnych związku akompaniamentu z tekstem.
- Słuchanie muzyki odtwarzanej mechanicznie (płyta CD, audycja TV, nagranie z internetu, tablicy interaktywnej, multi-booka).
- Udział w koncertach muzycznych; zdobywanie kultury słuchania muzyki i właściwego zachowania się podczas koncertu.

Ekspresja muzyczna – śpiew

- Rytmiczne recytowanie tekstów, poprawne fonetycznie i zróżnicowane pod względem tempa, dynamiki, artykulacji, intonacji i barwy głosu.
- Kształcenie głosu, zwracanie uwagi na poprawną i swobodną postawę podczas śpiewu; regulowanie oddechu; śpiewanie poznanych piosenek na zgłoskach *la, lo, lu, na* celem rozluźnienia stawów żuchwowych; właściwa intonacja dźwięków w skali $c/1 - d/2$.
- Śpiewanie piosenek jednogłosowych zbiorowo i indywidualnie w skali $c/1 - d/2$.
- Śpiewanie piosenek opartych na wzorach: $g/1 - e/1$; $g/1 - e/1 - c/1$; $g/1 - e/1 - c/1 - d/1 - c/1$; $g/1 - f/1 - e/1 - d/1 - c/1$; oraz na trójdźwięku durowym $c/1 - e/1 - g/1$.
- Wyszukiwanie powtarzających się fragmentów melodii.
- Śpiewanie nazwami solmizacyjnymi wzorów melodii od różnych dźwięków.

Improwizacja ruchowa – rytmika i taniec

Ruch z muzyką

- Reagowanie ruchem na zmiany tempa, dynamiki, wysokości dźwięków i akcent metryczny.
- Realizowanie ruchem wartości nut wypełniających takty na dwa, trzy i cztery.
- Realizowanie ruchem wartości nut: całej nuty, półnuty, ćwierćnuty, ósemki, pauzy ćwierćnutowej, pauzy półnutowej.
- Zabawy ze śpiewem; inscenizowanie piosenek, tańce regionalne.
- Poznanie podstawowych kroków krakowiaka, polki oraz tańców ludowych.

Tworzenie melodii

- Improwizowanie melodii na dowolnych instrumentach lub przedmiotach codziennego użytku.
- Śpiewane pytania i odpowiedzi.
- Swobodne tworzenie melodii do tekstów.

Tworzenie rytmu

- Wypowiadanie krótkich tekstów ze zmianą tempa, dynamiki, artykulacji i intonacji głosu.
- Recytowanie rytmiczne sylab, słów, zdań.
- Tworzenie prostych tematów rytmicznych.

Improwizowanie ruchu

- Swobodne interpretowanie ruchem piosenek i utworów instrumentalnych; wyrażanie nastroju utworów.
- Charakteryzowanie postaci, zwierząt, zdarzeń za pomocą ruchu ilustrowanego muzyką.

Tworzenie form muzycznych

- Tworzenie muzycznych ilustracji do wierszy i opowiadań.
- Rysowanie i malowanie ilustracji do słuchanej melodii, piosenki.
- Tworzenie własnych układów tanecznych do utworu muzycznego.

Nauka tańców ludowych

Gra na instrumentach

- Granie na instrumentach perkusyjnych, niemethodycznych: grzechotka, bębenek, trójkąt, tamburyn, drewnianka, kastaniety.
- Granie na ksylofonie i metalofonie akompaniamentu burdonowego, fragmentów piosenek i ostinat melodycznych.
- Granie na flecie prostym sopranowym melodii opartych na poznanych dźwiękach.

Zapisywanie dźwięków

- Wyjaśnianie różnych formy zapisu dźwięków muzyki, np. nagranie za pomocą komputera, dyktafonu, telefonu, tabletu lub zapis za pomocą notacji muzycznej.
- Korzystanie z wybranego zapisu melodii w czasie gry na instrumencie: dzwonek, ksylofonie, flecie podłużnym, flażolecie – fleciku polskim.

W wyniku edukacji muzycznej po ukończeniu klasy trzeciej uczeń powinien zdobyć następujące umiejętności wyszczególnione w podstawie programowej z 14 lutego 2017 r.:

1. Osiągnięcia w zakresie słuchania muzyki. Uczeń:
  - 1) słucha, poszukuje źródeł dźwięku i je identyfikuje;
  - 2) słucha muzyki w połączeniu z aktywnością ruchową, gestami dźwiękotwórczymi: klaskanie, pstrykanie, tupanie, uderzanie o uda itp. oraz z towarzyszeniem prostych opracowań instrumentalnych;
  - 3) reaguje na sygnały muzyczne w różnych sytuacjach zadaniowych;
  - 4) odróżnia dźwięki muzyki, np. wysokie – niskie, długie – krótkie, ciche – głośne, głosy ludzkie: sopran, bas; odróżnia i nazywa wybrane instrumenty muzyczne;
  - 5) rozróżnia muzykę wykonywaną przez solistę, chór, orkiestrę;
  - 6) rozróżnia na podstawie słuchanego utworu muzykę: smutną, wesołą, skoczną, marszową itp.;
  - 7) słucha w skupieniu krótkich utworów muzycznych.
2. Osiągnięcia w zakresie ekspresji muzycznej. Śpiew. Uczeń:
  - 1) śpiewa różne zestawy głosek, sylaby, wykorzystuje poznane melodie i tworzy własne, naśladuje odgłosy zwierząt;
  - 2) nuci poznane melodie, śpiewa piosenki podczas zabawy, nauki, uroczystości szkolnych, świąt, w tym świąt narodowych;
  - 3) śpiewa śpiewanki, piosenki i pieśni charakterystyczne dla tradycji i zwyczajów polskich, kilka utworów patriotycznych i historycznych;
  - 4) śpiewa, dbając o prawidłową postawę, artykulację i oddech, przy zachowaniu naturalnej skali głosu;
  - 5) rozpoznaje i śpiewa hymn Polski,
  - 6) śpiewa kilka wybranych krótkich piosenek w języku obcym.
3. Improwizacja ruchowa, rytmika i taniec. Uczeń:
  - 1) przedstawia ruchem treść muzyczną (np. dynamikę, nastrój, wysokość dźwięku, tempo, artykulację) oraz treść pozamuzyczną (np. fabułę, odczucia, przekład znaczeniowy słów);

- 2) interpretuje ruchem schematy rytmiczne;
  - 3) tworzy improwizacje ruchowe inspirowane wylicznkami, rymowanymi tekstami;
  - 4) wykonuje pąsy;
  - 5) porusza się i tańczy według utworzonych przez siebie układów ruchowych, z rekwizytem, bez rekwizytu do muzyki i przy muzyce;
  - 6) tworzy sekwencje i układy poruszania się do ulubionych przez siebie utworów muzycznych, wykorzystuje je do animacji i zabawy w grupie;
  - 7) tańczy według układów ruchowych charakterystycznych dla wybranych tańców (w tym integracyjnych, ludowych polskich oraz innych krajów Europy i świata).
- 4. Gra na instrumentach muzycznych. Uczeń:**
- 1) gra zadane przez nauczyciela i własne schematy rytmiczne;
  - 2) wykonuje tematy rytmiczne wybranych, znanych utworów muzycznych (ludowych, popularnych, dziecięcych, klasycznych, wokalnych, instrumentalnych, polskich i zagranicznych) z użyciem instrumentów perkusyjnych;
  - 3) realizuje schematy i tematy rytmiczne, eksperymentuje przy użyciu np. patyczków, pudełek, papieru, trawy, puszczalek, gwizdków, kogucików na wodę;
  - 4) wykonuje instrumenty m.in. z materiałów naturalnych i innych oraz wykorzystuje tak powstałe instrumenty do akompaniamentu, realizacji dźwięku podczas zabaw i zadań edukacyjnych, organizacji koncertów i przedstawień teatralnych;
  - 5) wykonuje akompaniament do śpiewu, stosuje gesty dźwiękotwórcze (np. tupanie, klaskanie, pstrykanie, uderzanie o uda);
  - 6) eksperymentuje i poszukuje dźwięków, fragmentów znanych melodii przy użyciu np. dzwonek, ksylofonu, fletu podłużnego, flażoletu – flecika polskiego;
  - 7) gra melodie piosenek i utworów instrumentalnych, do wyboru: na dzwonekach, ksylofonie, flecie podłużnym, flażolecie – fleciku polskim lub innych.
- 5. Osiągnięcia w zakresie znajomości form zapisu dźwięku. Uczeń:**
- 1) wyjaśnia różne formy zapisu dźwięków, muzyki, np. nagranie za pomocą komputera, dyktafonu, telefonu czy zapis za pomocą notacji muzycznej;
  - 2) zapisuje w zabawie z instrumentami perkusyjnymi dźwięki np. poprzez układ piktogramów, klocek rytmicznych, kolorów, liczb czy obrazków; szyfruje, koduje, wykorzystuje utworzony zapis w zabawie;
  - 3) korzysta z wybranego zapisu melodii w czasie gry na instrumencie: dzwonekach, ksylofonie, flecie podłużnym, flażolecie – fleciku polskim.

ETYKA

Rozumienie podstawowych zasad i pojęć etyki

- **Prostota** rozumiana jako:
  - naturalność w sposobie bycia; skromny ubiór; skromne zachowanie; bycie sobą, a nie udawanie kogoś innego; umiejętność cieszenia się z drobnych rzeczy; nierozbudzanie sztucznych potrzeb;
  - mądre korzystanie z zasobów przyrody; unikanie marnotrawstwa; oszczędność wody, papieru; niekupowanie zbędnych rzeczy; poznawanie i korzystanie z mądrości naszych przodków; z mądrości dawnych kultur; docenianie piękna natury; ochrona środowiska.

Prostota to naturalność. W poprzednim roku edukacji rozważana była skromność i wówczas w centrum rozganiań było samo dziecko, jego sposób bycia i zachowanie. Rozważając prostotę, należy nawiązywać do mądrości naszych przodków i minionych kultur, kiedy to ludzkie potrzeby i metody ich zaspokajania były proste, nie było marnotrawienia, był umiar w nabywaniu rzeczy. Prostota uczy nas oszczędności w korzystaniu z zasobów naturalnych. Oszczędzanie polega na tym, by nie niszczyć tego, co daje nam natura. Gdy zużyjemy jedno drzewo, sadzimy następne. Gdy ktoś jako uczeń nauczy się szanować Ziemię, będzie ją szanował jako dorosły.
- **Jedność** rozumiana jako:
  - wewnętrzna harmonia w człowieku; jedność myśli i działania; jedność serca i rozumu;
  - harmonijne relacje wśród członków grupy; jedność zespołu klasowego; trudne zadania wykonywane w grupie stają się łatwiejsze; chóralne śpiewanie pieśni – jako przykład doskonałego współdziałania w grupie; symbol jedności ludzi na całej Ziemi – splecione ręce; zdobywanie wiedzy o zwierzętach żyjących w grupie i panujących w niej zasadach (delfiny, słonie).

W klasie 2 jedną z poznanych zasad było współdziałanie w grupie. Jedność jest czymś więcej niż tylko współdziałaniem, jest przede wszystkim zgodnym współżyciem. Przykładami jedności są: świat w jego różnorodności; chór złożony z różnych głosów, ale wykonujący zgodnie brzmiącą pieśń; orkiestra złożona z muzyków grających na różnych instrumentach określony utwór muzyczny itp. Jedność to wewnętrzna harmonia w człowieku, to harmonia w zgodnym życiu zespołu ludzkiego. To także poczucie przynależności do swojej rodziny, do klasy, do ojczyzny. Jedność utrzymuje się dzięki akceptacji i uznaniu każdej osoby oraz wkładu, jaki wnosi do zespołu, ale brak szacunku do drugiego człowieka może ją zniszczyć. Znane powiedzenie *W jedności siła* można na zajęciach zobrazować prostym przykładem – jeden patyk łatwo jest złamać, ale dużej wiązki patyków już nie.

• **Tolerancja** rozumiana jako:

- akceptowanie samego siebie, nawet jeśli popełnia się błędy; uświadamianie sobie swoich zalet i odczuwanie z nich dumy; niedenerwowanie się z powodu drobnych pomyłek; chęć naprawienia błędów;
- akceptowanie innych; pozbywanie się uprzedzeń i wczuwanie w przeżycia dzieci niepełnosprawnych, nowego ucznia w klasie, dziecka innej narodowości, innej wiary;
- akceptowanie i poszanowanie różnic rasowych; rozumienie powiedzenia: *Rodzaj ludzki jest jak tęcza, składa się z różnych kultur i ras*; poznawanie kultur innych ludzi; poznawanie cech wspólnych i różniących ludzi; umiejętność cieszenia się osiągnięciami i radością innych; łączenie się w smutku i bólu z innymi – akcje charytatywne i koncerty muzyczne na rzecz ludzi dotkniętych kataklizmami (powódź, huragan, tsunami, nieurodzaj, głód, wojna itp.).

Tolerancja jest to otwartość i wrażliwość na piękno odmienności. Tolerancja uznaje indywidualność i różnorodność, zaś lęk i niewiedza prowadzą do nietolerancji – dyskryminacji słabszych grup i stosowania wobec nich przemocy. Tolerancja jest podstawowym czynnikiem pokoju na świecie.

Stosowanie poznanych zasad

- Poszanowanie godności każdej osoby.
- Uwzględnianie dobra innych osób, a nie tylko swojego.
- Wyrażanie szacunku dla innych wspólnot i ich symboli w sytuacjach codziennych i uroczystych.
- Czerpanie wzorów dobrego zachowania z literatury i filmów.
- Przestrzeganie zasad obowiązujących w grupie, do której dziecko należy.

W wyniku edukacji z zakresu etyki po ukończeniu klasy trzeciej uczeń powinien zdobyć następujące umiejętności wyszczególnione w podstawie programowej z 14 lutego 2017 r.:

1. Osiągnięcia w zakresie rozumienia podstawowych zasad i pojęć etyki. Uczeń:
  - 1) ma świadomość, że jako człowiek posiada swoją niezbywalną godność oraz że wszystkie inne osoby posiadają taką godność;
  - 2) odkrywa wolność jako wartość przypisaną osobie, także osobie w jego wieku;
  - 3) dostrzega, że granice jego wolności wytycza godność i dobro innych osób, np. z kręgu rodziny, klasy, rówieśników;
  - 4) odkrywa, że jego wybór rodzi konsekwencje, które dotyczą jego samego;
  - 5) dostrzega, że każdy powinien brać odpowiedzialność za swoje wybory;
  - 6) dostrzega, że lepiej poznaje siebie, bardziej się rozwija i czerpie szczęście w relacji z innymi osobami niż w samotności;
  - 7) odkrywa, że współtworzy różne wspólnoty osób, np. rodzinę, klasę, państwo;
  - 8) ma świadomość, że każdej osobie ludzkiej, także jemu, należy się szacunek, że szacunkiem należy obdarzać także wspólnoty osób – rodzinę, klasę, naród (ojczyznę), w tym wspólnotę religijną – a także symbole tych wspólnot;
  - 9) określa, co jest dobre, a co jest złe, w otaczającym go świecie i w świecie poznawanych tekstów oraz podaje uzasadnienie swojego zdania;
  - 10) odróżnia szczęście od doraźnie odczuwanej przyjemności i poznaje, że dobro jest źródłem szczęścia własnego oraz innych osób;
  - 11) odkrywa, że wspólnota osób, której jest członkiem, ustanawia swoje zasady (normy) i oczekuje ich respektowania.
2. Osiągnięcia w zakresie stosowania poznanych zasad. Uczeń:
  - 1) szanuje godność każdej osoby ludzkiej oraz swoją, wyraża swoim komunikatem werbalnym i niewerbalnym;
  - 2) uwzględnia coraz częściej godność i dobro innych osób, podejmując decyzję o działaniu;
  - 3) wyraża szacunek wobec osób, wspólnot osób oraz ich symboli w sytuacjach codziennych i uroczystych, przejawiając właściwe zachowanie;

- 4) wchodzi w relacje z innymi osobami (rówieśnikami, nauczycielami), szanując to, co jest wartością dla nich i nazywając to, co jest wartością dla niego;
- 5) naśladuje i przyjmuje jako własne zachowania dobre na podstawie doświadczeń ze świata realnego oraz przykładów płynących z tekstów literackich, filmów i innych źródeł;
- 6) przestrzega zasad obowiązujących we wspólnocie osób, której jest członkiem.

WYCHOWANIE FIZYCZNE

Higiena osobista i zdrowie

- Utrzymywanie w czystości rąk i całego ciała, przebieranie się przed zajęciami ruchowymi i po ich zakończeniu; wykonywanie tych czynności samodzielnie i w stosownym momencie.
- Dostosowywanie stroju do rodzaju pogody i pory roku w trakcie zajęć ruchowych odpowiednio na świeżym powietrzu i w pomieszczeniu.
- Wyjaśnianie znaczenia ruchu w procesie utrzymania zdrowia.
- Stosowanie rozgrzewki przed wykonywaniem ćwiczeń fizycznych.
- Świadomość znaczenia systematyczności i wytrwałości w wykonywaniu ćwiczeń.
- Wykazywanie zrozumienia, że każdy człowiek ma inne możliwości w zakresie sprawności fizycznej; akceptowanie sytuacji dzieci, które z uwagi na chorobę nie mogą być sprawne w każdej formie ruchu.

Zabawy i gry ruchowe

- Zabawy orientacyjno-porządkowe („Skąd słychać gwizdek”, „Marmurki”, „Ruch uliczny”).
- Zabawy na czworakach („Wyścigi piesków”, toczenie piłki głową).
- Zabawy bieżne („Berek”, „Murarz i cegły”, „Lis”, „Pastuszek i gęsi”, biegi – kto prędzej do mety).
- Zabawy rzutne – celowanie do dużej piłki („Piłka w szeregach”, „Dogoń piłkę”).

Ćwiczenia porządkowe

- Zbiórka w kolumnie pojedynczej i dwójkowej.
- Odliczanie w szeregu, równanie i krycie.
- Rytmiczny marsz, zatrzymywanie się na komendę.

Ćwiczenia kształtujące

- Ćwiczenia ramion: w siadzie skrzyżnym lub kłęznym ze skurczem pionowym ramion – rzuty jednorącz i oburącz w pion, w bok (strzał, sztuczne ognie); zaznaczanie końcami palców z boku o podłogę, klaśnięcie nad głową i skurcz ramion; krążenie łokciami od przodu ku górze; wymachy ramion w przód, w tył, wwyż.
- Ćwiczenia nóg: w parach z trzymaniem się za ręce na przemian wspięcia i przysiady; skoki do wody; huśtanie się na desce; podskoki na nogach zwartych.
- Ćwiczenia stóp: zbieranie skakanki z podłogi palcami stopy; chwytanie woreczka wyrzuconego stopą do góry.
- Ćwiczenia tułowia:
  - skłony w przód: w rozkroku dwójkami tyłem do siebie z energicznym skłonem w dół przetoczenie piłki między stopami do kolegi lub koleżanki; w siadzie skrzyżnym powolny skłon tułowia w przód z dotknięciem czołem nóg;
  - skłony w tył: w leżeniu przodem skłon w tył z ramionami skurczonymi – uginanie i prostowanie nóg; skłon tułowia w tył z klaśnięciem nad głową; w leżeniu przodem rytmiczne skłony w tył z ugiętymi ramionami (łódki na fali); skłon tułowia w tył (rozwijający się kwiatek);
  - opady w przód: w siadzie opad tułowia w przód z odsuwaniem po podłodze woreczka; w staniu opad tułowia w przód w formie zabawowej (pajace);
  - ćwiczenia mięśni brzucha: w leżeniu tyłem – jazda na rowerze; marsz z wysokim unoszeniem nóg (wchodzenie po wysokich schodach);
  - skłony w bok: w kłęku rozwartym naśladowanie zegara z kukułką – skłony głową w przód i w tył; energiczne skłony tułowia w przód i w tył; w siadzie kłęznym przekładanie woreczka z jednej strony na drugą;
  - skręty: w siadzie skrzyżnym skręty tułowia z przekładaniem woreczka lewą ręką daleko w prawą stronę; w staniu rozkrocznym – rzuty piłeczką do współćwiczącego; w parach – piłowanie drzewa.

Ćwiczenia użytkowe

- Ćwiczenia równowagi bez przyrządów: w staniu jedno nogą rzucanie i chwytanie piłeczki; zdejmowanie i zakładanie pantofla; podskoki z obrotami.
- Ćwiczenia równoważne na przyrządzie: w staniu na jednej nodze na ławeczce uderzanie stopą drugiej nogi w ławeczkę; przejście po ławeczce na jednej nodze.
- Ćwiczenia zwinności: szybkie zmiany pozycji – z leżenia tyłem do leżenia przodem; z przysiadu do stania; przewroty w przód.
- Zwisy i podpory: wspinanie się na drabinki; zwis na drążku (na trzepaku).
- Rzuty: rzucanie i chwytanie dużej piłki, rzucanie woreczkami do celu.
- Przewroty: przewrót w przód z przysiadu podpartego.
- Ćwiczenia z piłką: rzucanie, chwytanie, podawanie; odbijanie; kozłowanie, prowadzenie, strzał do celu.
- Skoki: zeskok w głąb z wysokości 50 cm; skok w dal z rozbiegu; przeskoki przez ukośnie ustawioną ławeczkę; przeskok przez rów.

Ćwiczenia muzyczno-ruchowe

- Zabawy ze śpiewem.
- Zabawy rytmiczne: chód dostawny, obrotowy.
- Korowody, kroki tańców ludowych, regionalnych.

Sporty

- Pływanie (o ile jest taka możliwość).
- Saneczkarstwo i łyżwiarstwo.
- Jazda na rolkach, na rowerze.

Marsze i lekkoatletyka terenowa

- Ćwiczenia zręcznościowe: marsz po śladach, po naturalnych równoważniach.
- Skoki: w dal z rozbiegu i z miejsca; skok wzwyż z rozbiegu; zeskok w głąb.
- Czołganie się pod zwisającymi gałęziami.
- Orientacja w terenie: zabawa w podchody, w chowanego, marsz na oznaczony kierunek.

W wyniku edukacji z zakresu wychowania fizycznego po ukończeniu klasy trzeciej uczeń powinien zdobyć następujące umiejętności wyszczególnione w podstawie programowej z 14 lutego 2017 r.:

1. Osiągnięcia w zakresie utrzymania higieny osobistej i zdrowia. Uczeń:
  - 1) utrzymuje w czystości ręce i całe ciało, przebiera się przed zajęciami ruchowymi i po ich zakończeniu; wykonuje te czynności samodzielnie i w stosownym momencie;
  - 2) dostosowuje strój do rodzaju pogody i pory roku w trakcie zajęć ruchowych odpowiednio na świeżym powietrzu i w pomieszczeniu;
  - 3) wyjaśnia znaczenie ruchu w procesie utrzymania zdrowia;
  - 4) przygotowuje we właściwych sytuacjach i w odpowiedni sposób swoje ciało do wykonywania ruchu;
  - 5) ma świadomość znaczenia systematyczności i wytrwałości w wykonywaniu ćwiczeń;
  - 6) uznaje, że każdy człowiek ma inne możliwości w zakresie sprawności fizycznej, akceptuje sytuację dzieci, które z uwagi na chorobę nie mogą być sprawne w każdej formie ruchu.
2. Osiągnięcia w zakresie sprawności motorycznych. Uczeń:
  - 1) przyjmuje podstawowe pozycje do ćwiczeń: postawa zasadnicza, rozkrok, wykrok, zakrok, stanie jedno nogą, klęk podparty, przysiad podparty, podpór przodem, podpór tyłem, siad klęczny, skrzyżny, skulony, prosty;
  - 2) pokonuje w biegu przeszkody naturalne i sztuczne, biega z wysokim unoszeniem kolan, biega w połączeniu ze skokiem, przenoszeniem przyborów np. piłki, pałeczki, z rzutem do celu ruchomego i nieruchomego, bieg w różnym tempie, realizuje marszobieg;
  - 3) rzuca i podaje jednorącz, w miejscu i w ruchu, oburącz do przodu, znad głowy, piłką małą i dużą, rzuca małymi przyborami na odległość i do celu, skacze jedno nogą i obunóż ze zmianą tempa, kierunku, pozycji ciała, skacze w dal dowolnym sposobem, skacze przez skakankę, wykonuje przeskok zawrotny przez ławeczkę, naskoki i zeskoki, skoki zajęcze;

- 4) wykonuje ćwiczenia zwinnościowe:
    - a) skłony, skrętoskłony, przetoczenie, czołganie, podciąganie,
    - b) czworakowanie ze zmianą kierunku i tempa ruchu,
    - c) wspinanie się,
    - d) mocowanie w pozycjach niskich i wysokich,
    - e) podnoszenie i przenoszenie przyborów;
  - 5) wykonuje przewrót w przód z przysiadu podpartego;
  - 6) wykonuje ćwiczenia równoważne bez przyboru i z przyborem, np. na ławeczce gimnastycznej;
  - 7) samodzielnie wykonuje ćwiczenia prowadzące do zapobiegania wadom postawy.
- 3. Osiągnięcia w zakresie różnych form rekreacyjno-sportowych. Uczeń:**
- 1) organizuje zespołową zabawę lub grę ruchową z wykorzystaniem przyboru lub bez nich;
  - 2) zachowuje powściągliwość w ocenie sprawności fizycznej koleżanek i kolegów – uczestników zabawy, respektuje ich prawo do indywidualnego tempa rozwoju, radzi sobie w sytuacji przegranej i akceptuje zwycięstwo, np. drużyny przeciwnej, gratuluje drużynie zwycięskiej sukcesu;
  - 3) respektuje przepisy, reguły zabaw i gier ruchowych, przepisy ruchu drogowego w odniesieniu do pieszych, rowerzystów, rolników, biegaczy i innych osób, których poruszanie się w miejscu publicznym może stwarzać zagrożenie bezpieczeństwa;
  - 4) uczestniczy w zabawach i grach zespołowych, z wykorzystaniem różnych rodzajów piłek;
  - 5) wykonuje prawidłowo elementy charakterystyczne dla gier zespołowych: rzuty i chwyt ringo, podania piłki do partnera jednorącz i oburącz w miejscu lub w ruchu, odbicia piłki, kozłowanie w miejscu i w ruchu, podania piłki w miejscu i w ruchu, prowadzenie piłki, strzał do celu;
  - 6) układa zespołowe zabawy ruchowe i w nich uczestniczy, ma świadomość, iż sukces w takiej zabawie odnosi się dzięki sprawności, zaradności i współdziałaniu;
  - 7) jeździ na dostępnym sprzęcie sportowym, np. hulajnodze, rolkach, rowerze, sankach, łyżwach.

Zakończenie

SPOSOBY OSIĄGANIA CELÓW

Efektywność realizacji każdego programu zależy od zrozumienia jego idei, a następnie od inwencji i pomysłowości jego wykonawcy. Z tego też względu w programie zaproponowano tylko ogólne wskazania dotyczące sposobu osiągnięcia celów i treści zawartych w tym programie, nie narzucając gotowych rozwiązań. Najważniejsze z tych sposobów to:

Stwarzanie dzieciom możliwości zaspokojenia naturalnej ciekawości świata

Dziecko ze swej natury jest bardzo ruchliwe, ma potrzebę, aby być ciągle zajęte. Wszystko je interesuje i ciekawi. Jest wścibskie, dociekliwe, ciągle pyta, szpera, dotyka, podgląda, nieustannie eksperymentuje, weryfikuje; najpierw działa, potem ocenia. Należy więc wykorzystać w procesie edukacyjnym naturalną dziecięcą ciekawość świata.

Organizowanie dzieciom spotkania z rzeczywistością

Dziecko, przychodząc na świat, jeszcze go nie zna, nie rozumie. Musi go dopiero wydobyć i uczynić z niego rzeczywistość. Musi go wypatrzyć, wysłuchać, wyczuć, posmakować, wykształcić. Świat ujawnia się dziecku w spotkaniu, pozwala się doświadczać. Należy zapewnić owe spotkania z rzeczywistością, w których dziecko:

- spostrzega rzeczy złożone z własności; procesy złożone z momentów; działania złożone z czynów;
- nakłada te spostrzeżenia na siatkę czasu i przestrzeni;
- przekonuje się, że świat jest uporządkowany, mierzalny, porównywalny; ma swoją strukturę, gęstość i trwałość; można go doświadczyć, odtworzyć i przetworzyć;
- dostrzega jego harmonię w aspektach: prawdy – piękna – dobra.

Planując edukację, można jej nadać formę „krajoznawstwa”. Krajoznawstwo w tym rozumieniu to edukacja bazująca na aktywnym spotkaniu z rzeczywistością, w której punktem centralnym w realizacji treści i celów programowych jest najbliższe dziecku środowisko. Kręgi tematyczne roczne, miesięczne, tygodniowe są wyznaczane przez ciekawe obiekty przyrodnicze i kulturowe, a edukacja przyjmuje charakter dosłownego czytania przyrody i kultury, poznawania ich piękna, różnorodności, złożoności i zależności. Jest to pełna edukacja, w której dziecko faktycznie mówi, pisze, czyta, rysuje, projektuje, liczy, wykonuje czynności, rozwija wrażliwość, dokonuje ocen, w toku której rozwija się intelektualnie (głowa), fizycznie (ciało), emocjonalnie (serce), twórczo (ręce), społecznie (poprzez obcowanie z innymi), moralnie (przez odkrywanie prawdy, rozróżnianie dobra i zła).

Dostarczanie dzieciom okazji do zdziwienia

Każdy cykl zajęć (krąg tematyczny) należy rozpoczynać od czegoś, co wzbudzi w dzieciach zdziwienie. Zdziwienie nakazuje nam zatrzymać się, skupić najpierw wzrok i słuch, a później pozostałe zmysły na przedmiocie zdziwienia, którym może być jakiś kształt, przedmiot, zjawisko, krajobraz lub coś innego. Przedmiot zdziwienia nie pozwala przejść obojętnie, porusza myśli dziecka, wzbudza jego emocje, uruchamia wyobraźnię, intuicję, marzenia. Często w zdziwieniu dostrzegamy swoją niewiedzę, dziecko doświadcza tego również. Naturalną więc konsekwencją zdziwienia jest pytanie uruchamiające proces myślenia. Pytanie wyznacza kierunek poszukiwań możliwych odpowiedzi i określa obszar, w którym odpowiedź może się pojawić. Zdziwienie wzbudza zatem gotowość do myślenia, do poznania i prowadzi do zdobycia wiedzy, do zrozumienia świata.

Dawanie dzieciom poczucia bezpieczeństwa i wolności

Edukacja zintegrowana możliwa jest w atmosferze ufności, poczucia bezpieczeństwa i aprobaty dla indywidualności każdego dziecka. Dziecko musi czuć się śmiało; mieć pewność, że spotka się z pomocą i zrozumieniem nauczyciela. Edukacja nie może odbywać się w napięciu, strachu, stresie i pośpiechu. Należy dać dziecku tyle czasu, ile potrzebuje do wykonania ćwiczenia, zadania, zrozumienia danej kwestii. Pośpiech prowadzi do powierzchowności. Nie wolno gonić za ilością zadań, a dać czas na pełną koncentrację na danej czynności, na zgłębienie jej istoty.

Odważne i pomysłowe projektowanie sytuacji edukacyjnych

Zaakceptowanie pomysłu na edukację jako „krajoznawstwo” wiąże się z opracowaniem mapy wędrówek oraz zaznaczeniem na niej miejsca startu. Na starcie warto przeprowadzić rekonesans, zadając sobie pytania:

- Co już dzieci umieją?

- Jakie są ich możliwości poznawcze?
- Jakiej przejawiają zainteresowania?

Należy zgromadzić potrzebne materiały: słowniki, albumy, kroniki, czasopisma, CD z nagraniami, techniczne środki dydaktyczne, lektury i inne. Następnie przygotować teczkę dla każdego ucznia na gromadzenie informacji o jego rozwoju i postępach w zdobywaniu wiedzy i umiejętności.

Warto stosować w pracy z uczniami różnorodne metody edukacyjne. W edukacji zintegrowanej jest miejsce dla metod opartych na:

- **słowie** (opowiadanie, opis, pogadanka, instruktaż, praca z książką, metaplan, czyli plastyczny zapis dyskusji, burza mózgów),
- **obrazie** (pokaz, film, obserwacja, demonstracja pomocy dydaktycznych),
- **praktycznym działaniu** (symulacja, drama, metoda projektu, eksperyment, gry dydaktyczne, wszelkiego rodzaju zajęcia praktyczne, manipulacyjne),
- **wykorzystaniu nowych technologii** (praca z multibookiem, planszami interaktywnymi, programami komputerowymi do edycji tekstu lub grafiki, programami edukacyjnymi, z aplikacjami na tablecie lub smartfonie).

Nauczyciel nieustannie powinien czytać, zapoznawać się z nowościami pedagogicznymi, które zainspirują go do nowych działań i pozwolą doskonalić proces edukacji.

OCENIANIE OSIĄGNIĘĆ UCZNIÓW

W zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej nie ma miejsca ani zjawisko niepowodzenia dydaktycznego, ani drugoroczności. Ponieważ każde dziecko rozwija się na miarę swoich możliwości i w odpowiednim dla siebie tempie, ocena ma charakter opisowy i dotyczy nie tylko postępów w nauce, ale ogólnego poziomu rozwoju konkretnego ucznia. Z tego względu bardzo ważne jest **ocenie bieżące**.

Obejmuje ono nie tylko ucznia, ale i w pewnym sensie nauczyciela – w myśl zasady: *Abyś nie był lekarstwem na chorobę, której sam jesteś przyczyną*. W ocenie bieżącej uczeń otrzymuje potwierdzenie tego, co poprawnie wykonał, co osiągnął, w czym jest dobry, oraz wskazówki, co należy poprawić, co udoskonalić, nad czym jeszcze popracować; nauczyciel natomiast otrzymuje informacje o trafności i efektywności stosowanych metod, środków i organizacji zajęć, a w razie miernych wyników – sygnał, że należy je modyfikować, zmieniać.

W ocenianiu bieżącym powinno się dostrzegać pewną analogię do pracy trenera, który uczy dzieci np. gry w tenisa. Dzieci ćwiczą i opanowują kolejno pojedyncze umiejętności wchodzące w zakres ogólnej umiejętności gry w tenisa, ale jednocześnie od samego początku kreują swój własny styl grania. Na treningu nie ma dziennika, nikt nie stawia piątek, trójek, jedynek; nikt nie ocenia za pomocą kropek, gwiazdek, serduszek, uśmiechniętych buziek, bo i po co. Dziecko ćwiczy, ponieważ chce nauczyć się grać. Zdobywa tę umiejętność w drodze własnej aktywności, własnego wysiłku. Trener uczestniczy w tym procesie – wprowadza kolejne ćwiczenia, gra razem z dzieckiem i bacznie śledzi poprawność wykonania poleceń, sprawność, refleks, koordynację ruchów. Dziecko natychmiast otrzymuje słowną ocenę swojego dokonania, słyszy: *Dobrze, dobrze, tak*, ale słyszy też: *Nie tak, podbiegnij bliżej, spróbuj jeszcze raz* itp. Dziecko przyjmuje uwagi, poprawia błędy, unika ich powtarzania, stosuje się do wskazówek i ćwiczy, aż do uzyskania pozytywnego efektu. Taka ocena zapobiega błędom w uczeniu się, sprzyja rozwojowi dziecka, eliminuje napięcia, rywalizację i prowadzi do realizacji zamierzonych celów edukacji.

W ocenianiu bieżącym przydatne są karty indywidualnej pracy ucznia, które informują systematycznie o postępach dziecka w zdobywaniu wiadomości i umiejętności; gromadzone w tezcze ucznia dają pełny obraz kolejnych postępów i rozwoju dziecka. Ogólnie można powiedzieć, że w ocenie bieżącej stwierdzamy w szczegółach, co dziecko wykonało, jak wykonało, ile potrafi, czego nie umie. Dziecko otrzymuje ją już w trakcie wykonywania zadania bądź tuż po jego wykonaniu. Eksponujemy w niej osiągnięcia indywidualne dziecka w porównaniu do stanu poprzedniego, ale nie porównujemy ich z osiągnięciami innych dzieci, bowiem edukacja to nie wyścig, ale spokojna, twórcza praca na miarę możliwości każdego ucznia.

Metody bieżącego oceniania osiągnięć uczniów

- Sprawdzanie przez nauczyciela samodzielnie wykonanej przez uczniów pracy klasowej i domowej w celu określenia poziomu:
  - poprawności zastosowania przyswojonych wiadomości,
  - biegłości w opanowanych umiejętnościach,
  - sposobu rozumowania w procesie dochodzenia do wyniku,
  - umiejętności korzystania z wcześniej zdobytych doświadczeń edukacyjnych.

- Metoda ustnego odpytywania uczniów w celu sprawdzenia np.:
  - umiejętności czytania,
  - znajomości zasad ortograficznych, matematycznych,
  - umiejętności interpretowania treści zawartej w tekstach,
  - biegłości w obliczaniu wyników czterech działań arytmetycznych,
  - celowości zastosowania określonej metody rozwiązywania problemów,
  - stopnia trwałości przyswojonych faktów.
- Metoda krótkich testów sprawdzających wiadomości i umiejętności, konkursów i quizów, w których uczeń:
  - odpowiada na różne pytania,
  - uzupełnia luki w zdaniach, w tekstach,
  - dokonuje wyboru poprawnej odpowiedzi,
  - przekształca zadania,
  - rozwiązuje zagadki,
  - wyróżnia logiczne zależności,
  - proponuje własne zakończenia tekstów,
  - proponuje nowe rozwiązania, a tym samym ujawnia poziom przyswojonej wiedzy i zdobytych umiejętności.

Bardziej ogólny charakter ma **ocenie okresowe**, które pełniej informuje o aktywności dziecka, o postępach w zdobywaniu poszczególnych kompetencji, o specjalnych uzdolnieniach, o specjalnych trudnościach, o stanach wewnętrznych przeżyć dziecka i sposobach ich ujawniania. Ocena okresowa nie prowadzi do oceny postępów całej klasy, lecz ujmuje postępy i rozwój konkretnego ucznia. Nie używa się w niej etykiety: uczeń bardzo dobry, uczeń zły, słaby, dostateczny. W ocenie okresowej przedstawia się indywidualną naturę dziecka, tworzy się dossier dziecka, grupując informacje o jego wewnętrznych stanach, o przejawach jego zachowania.

Ocena okresowa powinna z jednej strony mieć charakter diagnostyczno-informujący i jako taka jest przydatna nauczycielowi i rodzicom, by mogli dziecko jak najlepiej wspomagać w rozwoju, z drugiej strony powinna być motywująco-afirmacyjna, zachęcająca dziecko do samorozwoju.

Każdy z wymienionych rodzajów powinien mieć charakter oceniania wspierającego, które sprzyja dziecku w tworzeniu pozytywnego obrazu samego siebie.

WARUNKI I SPOSOBY REALIZACJI PROGRAMU

Realizacja programu przebiega zgodnie z zapisami *podstawy programowej* z 14 lutego 2017 r. (s. 43–49), które określają przebieg edukacji, wyposażenie sali do zajęć oraz zakres działania nauczyciela.

Edukacja

- Edukację wczesnoszkolną jako pierwszy etap kształcenia w systemie szkolnym charakteryzuje:
  - spokój i systematyczność procesu nauki,
  - wielokierunkowość,
  - dostosowanie tempa pracy do możliwości psychoruchowych każdego ucznia,
  - dostosowanie poznawanych zagadnień do możliwości percepcyjnych ucznia.
- Edukacja na tym etapie wymaga niezwykłej staranności w doborze treści, środków, strategii, metod kształcenia, aby ukazać dzieciom scalony obraz świata i ułatwić jego rozumienie.
- Kształcenie na I etapie edukacji kontynuuje rozpoczęty w przedszkolu proces adaptacji do współpracy w grupie oraz proces indywidualnej i grupowej aktywności poznawczej. Pozwala to uczniom na stopniowe rozpoznawanie różnych wzorów uczenia się, umożliwia pełne i bardziej świadome uczestnictwo w procesie edukacyjnym, a także optymalne wykorzystanie swojego potencjału.
- Edukacja w klasach 1–3 jest realizowana w postaci kształcenia zintegrowanego. Kształcenie zintegrowane obejmuje integrację: czynnościową, metodyczną, organizacyjną i treściową.
- Podstawową formą organizowania pracy dziecka powinien być dzień jego wielokierunkowej aktywności, a nie klasyczna lekcja szkolna. Kształcenie zintegrowane to koncepcja wieloaspektowej aktywizacji dziecka wraz z potrzebą stałego diagnozowania jego rozwoju, wspieranie funkcji stymulujących rozwój i jednocześnie odrzucanie funkcji selektywnych. Elementem integrującym kierunki edukacji jest język w swym aspekcie semiotycznym.

- Proces edukacji w klasach 1–3 opiera się na podstawowych potrzebach dzieci. Jedną z najważniejszych jest potrzeba ruchu. Dla zabezpieczenia zdrowego rozwoju zajęcia ruchowe odbywają się każdego dnia jako element kształcenia zintegrowanego. Wskazane jest, aby co najmniej jedna godzina zajęć wychowania fizycznego w tygodniu odbyła się w sali gimnastycznej z dostępem do wszelkich środków i sprzętów sportowych. Wiele zajęć ruchowych należy organizować na świeżym powietrzu.
- Istnieje także potrzeba organizowania odrębnych zajęć gimnastyki kompensacyjno-korekcyjnej, prowadzonych przez specjalistów posiadających odpowiednie kwalifikacje.

Sala zajęć zintegrowanych

- Klasa w edukacji wczesnoszkolnej powinna być przestrzenią umożliwiającą swobodny ruch, pracę w różnorodnych grupach, przy stołach, a także na odpowiednio przygotowanej podłodze (na dywanie, wykładzinie).
- Wyposażenie klasy w meble potrzebne do zajęć nie powinno ograniczać uczniom możliwości przyjmowania różnorodnych pozycji ciała w trakcie nauki i zabawy. Krzesła, stoły i meble, a także tablice, wykładziny czy dywan umożliwiają zarówno pracę w pełnym zespole, jak i pracę w małych grupach, z możliwością indywidualizacji i dostosowaniem zajęć także dla uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Zagospodarowanie przestrzeni umożliwia skupienie uwagi uczniów, rozwijanie różnorodnej aktywności, a także możliwość odpoczynku.
- Sala do zajęć powinna być wyposażona także w narzędzia i środki dydaktyczne ze szczególnym uwzględnieniem dużej liczby atrakcyjnych elementów manipulacyjnych, przeznaczonych do samodzielnego eksperymentowania i uczenia się zgodnego z preferowanymi zdolnościami poznawczymi.
- W sali do zajęć powinna znajdować się tablica gładka, z liniaturą umożliwiającą dziecku naukę pisania oraz z siecią kwadratową. Nauczyciel dobiera środki i narzędzia dydaktyczne do sali zgodnie z potrzebami zespołu klasowego i specyfiką stosowanych metod. Wyposażenie sali umożliwia prezentację wytworów pracy uczniów, np. sztalugi, parawany, tablice korkowe.

Nauczyciel

- Nauczyciel odpowiada za aranżację sali do zajęć, która umożliwia dzieciom samodzielne poszukiwania i odkrywanie wiedzy, i zachęca je do tego. Sala zawiera elementy przygotowane przez nauczyciela i uczniów. Nauczyciel usuwa zbędne elementy dekoracji i pomoce dydaktyczne, które aktualnie nie służą realizacji programu. Dbą, aby wystrój sali stwarzał optymalne warunki uczenia się.
- Nauczyciel w klasach 1–3, rozpoznając możliwości uczniów, w tym uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych, posługuje się własnymi twórczymi rozwiązaniami w zakresie wdrożenia zadań wynikających z podstawy programowej. Uczenie się jako proces twórczy samo w sobie wyklucza jeden wzór organizacyjny czy metodyczny. Nauczyciel, organizując zajęcia, planuje proces wychowania, w którym realizowane zadania pomagają uczniom:
  - poznać wartości i adekwatne do nich zachowania;
  - osiągnąć sukces budujący poczucie własnej wartości uczniów oraz rozwijający motywację i zamiłowanie do dalszej nauki.
- Integralną częścią planu wychowawczego i profilaktycznego jest plan działań dydaktycznych. Proces edukacji przybiera różne formy pracy: pracy z udziałem całego zespołu, pracy w grupach, pracy indywidualnej i jest wyprowadzany z naturalnych sytuacji edukacyjnych.
- Nauczyciel organizuje edukację dzieci jako dynamiczny proces nadawania osobistego sensu i rozumienia ciągle zmieniającej się rzeczywistości, a nie jako przekaz gotowych informacji. Proces edukacji umożliwia eksplorację świata, zdobywanie nowych doświadczeń i interakcję z otoczeniem. Na tej podstawie uczeń buduje swoją wiedzę.

Nauczyciel w klasach 1–3 uwzględnia trzy naturalne strategie uczenia się dzieci:

- percepcyjno-odtwórczą (uczeń uczy się według przedstawionego wzoru – naśladuje),
- percepcyjno-wyjaśniającą (uczeń uczy się częściowo według wzoru, szuka wyjaśnień i odpowiedzi),
- percepcyjno-innowacyjną (uczeń przekształca informacje i tworzy innowacje, własne strategie myślenia).

W tym celu stosuje różnorodne metody kształcenia, wśród nich metody organizacyjne, łącznie z klasami autorskimi.

Nauczyciel prowadzący klasę zna funkcje stosowanych metod i dostosowuje je do stylu uczenia się swoich uczniów. Warsztat pracy nauczyciela opiera się na współczesnych podstawach naukowych.